

ČASOPIS

ZA

ZGODOVING IN NARODOPISJE.

IZDAJA

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V MARIBORU.

UREJUJE

PROF. FR. KOVAČIČ.

MARIBOR, 1925
Mariborska tiskarna d. d.

Vsebina 2. snopiča.

I. Razprave:	Str.
Dolenc dr. Metod, Do kedaj so veljale „Gorske bukve“ na Slovenskem	113
Ljubša Mat., Razvoj lavantinskih župnij na levem bregu Drave od Jožefa II. do danes	120
Kelemina J., Nekaj o Dulebih na Slovenskem	144
Glaser J., Jurij Verdinek: Vsakdanji kruh	154
II. Izvestja.	
Glaser J., Ustanovitev Bralnega društva v Rušah (1865)	160
Mohorič dr. Fran, Pesniki in posluh	163
Kelemina J., O staroslovenskem vokalu e	166
Kovačič Fr., Starokrščanski spomenik pri Sv. Pavlu ob Voljski nad Celjem	167
III. Nekrolog.	
† Dr. Anton Medved. F. K.	168
IV. Slostvo.	
Strzygowski Jos., Der vorromanische Kirchenbau der Westslawen. A. Boštele	172
Ljubša Mat., Slovenske gorice. Dolar	176
Kranjec Silvo, Pregled zgodovine Srbov, Hrvatov in Slovencev. K. Pri- jatelj	176
Zeitschrift des Historischen Vereines für Steierrn., XX., 1—4, Ljubša .	176
Blätter für Heimatkunde, M. Ljubša	178

Letna udnina za člane „Zg. dr.“, oziroma naročnina za „Časopis“ Din 40.
Naročnina, rokopisi ali muzejski predmeti se pošiljajo na „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru,
Koroška cesta 10. V knjižničnih zadevah se je obračati na „Študijsko knjižnico“ v Mariboru,
Slomškov trg.

Zgodovina ljutomerskega okraja se ravnokar tiska. — Izide še za to leto stvarno kazalo
za 20 letnikov „Časopisa“.

Sklep uredništva 1. septembra 1925.

Do kedaj so veljale „Gorske buke“ na Slovenskem?

Prof. dr. Metod Dolenc, Ljubljana.

I.

Slovenski vinogradniki so se konservativno držali svojih »gorskih bukev«, t. j. zakona Ferdinanda I. iz leta 1543., ki je bil izdan kot lex specialis za vinogradnike in njihove zadeve. Ta zakon seveda ni bil razglašen na današnji način, njegovo besedilo se je prepisovalo in je šlo od gorske gosposke do gorske gosposke, pri teh prepisovanjih pa se je vsebina več ali manj — prenarejevala, izpreminjala. Baš v teh menjavah besedila pa se je zrcalilo ljudsko pravno prepričanje, ki je črpalo svoje vire iz prastarih šeg in navad, a jim prilivalo vedno in vedno novejših elementov, da je mogel zakon ustrezati novim potrebam. Ta pokret v pravo zahteva posebnega studija na podlagi slovenskih prevodov raznih dob in primerjanje z nemškimi istodobnimi teksti, ki so se tudi izpreminjali.

V Časopisu za slov. jez., knjiž. in zgod. II., str. 76, 77 sem mogel šestero različnih slovenskih prevodov gorskih bukev navesti. Poslej sem se poučil iz Grudnovih Županov (str. 64), da se nahaja en še neobjavljen prevod gorskih bukev iz leta 1646. v ljubljanskem kapitelskem arhivu, drugi pa da je tiskan v nekem prekmurskem koledarju za l. 1912.¹ Žal, da ta drugi prevod ni datiran, niti ni navedeno, kdo in kje ga je našel.

Mislim, da ne pretiravam, če rečem, da je moralo biti slovenskih prevodov gorskih bukev do sto ali morda še več. Saj je bila vsa Slovenska v prejšnjih stoletjih, kakor je dokazano, še mnogo bolj kot danes preprežena z vinogradi, a na vsaki vinski gorici so imeli vinogradniki (podložniki gorske gosposke so se zvali sogorniki, prosti posestniki pa mejaši) svoje gorske zборе, na katerih so se gorske buke rabile kakor kažipot za veljajoče pravo. Vse to je trajalo najmanj 300 let. V interesu znanosti bi bilo, da bi ljubitelji domače zgodovine pregledali stare ro-

¹ Prepis prvega prevoda je v mojih rokah. Podaril mi ga je g. dr. Henrik Steska, sodnik upravnega sodišča v Celju. Napravil je ta prepis g. monsg. Viktor Steska po izvorniku, ki se je najbrže izgubil. Naslov omenjenega Prekmurskega koledarja je v Grudnovih Županih nepravilno citiran. Prav se glasi »Kalendar Najszvetesega Szrca Jezusovoga na 1912. leto. Szombathely, cerkvena štamparija«. Preskrbel mi je ta koledar, ker ga v Ljubljani ni bilo dobiti, g. prof. dr. Fran Kovačič iz Maribora. Vsem navedenim gospodom — bodi na tem mestu izrečena zahvala.

kopise in kritično objavili² gorske bukve bodisi v slovenskih prevodih, bodisi v nemških prepisih. Vsak zase ima svojo važnost, ker navadno ni niti eden docela enak drugemu. To pa že kaže na neko razliko pravnih navad in s tem tudi na razvoj običajnega prava med Slovenci.

II.

Terminus a quo za iskanje najstarejših rokopisov je podan z letnico 1543. izvirnih gorskih bukev nemškega besedila. V Letopisu Matice Slovenske iz leta 1889. (str. 180—191) je natisnjen najstarejši doslej znani prevod gorskih bukev iz leta 1582. Da so morali tudi še pred tem letom imeti slovenske prevode, je jasno. Pred vsem je gotovo, da so se gorske bukve Slovincem na gorskih zborih le slovenski čitale; saj takrat še ni bilo nacionalnih stremeljenj, ki bi usiljevale Slovincem nemščino. Potrjuje nam pa to tudi avtor najstarejšega prevoda gorskih bukev sam, ko pravi v uvodnih besedah: «Gornih Bukui od Krailoue Suetlofti Offen innu poterjen general inu Priuilegium. Is Nou uflauenlki Jefigk Istulmazhen skufi Andrea Rezla...» Imenovani prevajalec, župnik na Raki, kjer je bilo, kakor še dandanes, mnogo izvrstnih vinogradov, ki so bili podložni različnim «gorskim palicam» (Bergstab), je imel brez dvoma sam take prevode v rokah ali pa je videl, da so se rabili na gorskih zborih, sicer ne bi bil zapisal, da je njegov prevod iz nova napravljen. Seveda pa izza časov pred letom 1573., ko se je odigrala tragedija Matije Gubca, ni lahko pričakovati slovenskih prevodov gorskih bukev; bržčas je vse uničila ob kmečki ustaji vojna furija.

Veliko težje pa je določiti terminum ad quem glede veljave gorskih bukev. Josip Gruden je zapisal (Župani, str. 68), da so ostale gorske pravde v veljavi «do najnovejših časov». Trajale so tako dolgo, kakor podložništvo, ki je bilo šele l. 1848. odpravljeno, z vsemi svojimi srednjeveškimi naredbami vred. Zdaj nas le še priimek «Gornik» spominja na to staro ustanovo. Jaz sem zapisal v svoji razpravi: Von der Strafgerichtsbarkeit inneroest. Taidinge im 17. Jahrhundert (Gross' Archiv 1914., str. 359), da so gorske pravde nehale vsled Napoleonove sodne organizacije v Iliriji, a izven ilirskega ozemlja da so se ohranile še nekaj desetletij dalje. To sem sklepal iz dejstva, ki mi ga je Anton Mell, znani štajerski zgodovinar, ustno navedel, da pozna sodne protokole o gorskih pravicah iz okolice Gradca, namreč iz Semriacha, ki datirajo iz časov nekaj let pred 1848. Danes moremo tedajšne splošne domneve že bolje podpreti in s precejšno gotovostjo trditi, da so gorske pravde prenehale v tistih delih slovenskega ozemlja, ki so pripadli kraljestvu Iliriji (ohlapno povedano «do Save»), z letom 1812., ko je francoska novousta-

² Vsak prispevek mi bo dobrodošel, ker pripravljam monografijo o gorskih bukvah s pravnozgodovinskega stališča.

novljena sodna in upravna organizacija pričela funkcionirati, da pa se je izven tega dela slovenske zemlje ohranila veljavnost gorskih bukev prav do l. 1848., koje bilo podložništvo docela ukinjeno.

III.

O gorskih pravnih so dale gorske gosposke («Bergstab») zapisovati zapisnike, — v prvi vrsti gotovo v namenu, točno zabeležiti vse tiste globe, ki pripadajo — njim samim. Take zapisnike poznam iz slovenskega ozemlja iz opatije kostanjeviške, ki končajo 15. februarja leta 1786.³; iz jezuitske residence v Pleterju, zadnji protokol je datiran s 13. oktobrom 1698.⁴; od novomeškega inkorporiranega urada nemškega viteškega reda, čegar zadnji zapisnik je bil sestavljen za gorski zbor z dne 11. junija 1772.⁵; od boštanjске graščine z zadnjim zapisnikom z dne 14. aprila 1798. in slednjič od ekspositure stiških cisterciencov v Klevevžu, ki imajo naveden zadnji protokol z dne 27. maja 1806.⁶

Poznejših zapisnikov nisem doslej še nikjer našel in to daje domnevo, da se po francoskih homatijah, osobito pa po uvedbi novega državnega aparata v kraljestvu Iliriji ni več pravdalo po starih običajih na zborih ali sestankih vinogradnikov samih. To nam potrjuje tekst francoskega dekreta z dne 30. septembra 1811., ki odpravlja vse sodne oblasti starega režima tistega dne, ko bo ustoličeno višje sodišče v Ljubljani. (Bogumil Vošnjak: Ustava in uprava ilirskih dežel, str. 180.) Tako — vzklicno — sodišče pa je bilo usanovljeno l. 1812. v Ljubljani⁷ (Vošnjak, ibid., str. 175) in ne more biti dvoma o tem,

³ Glej **mojo** razpravo: Pravosodstvo cistercienske opatije v Kostanjevici in jezuitske residence v Pleterju od konca 16. do konca 18. stoletja, Zbornik znanstv. razprav, III., str. 3.

⁴ Ibid., str. 4.

⁵ Glej **mojo** razpravo: Pravosodstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nemškega viteškega reda v letih 1721. do 1772., Zbornik znanstv. razprav I., str. 34.

⁶ O boštanjskih in klevevških vinogorskih sodnih zapisnikih, ki se nahajajo v ljubljanskem muzeju, nameravam v kratkem obelodaniti razpravo, ki je še v rokopisu.

⁷ Na graščini Turjak (Dolenjsko) je zasledil dr. A. Luschn Ebengreuth takisto neki Bergregister fare Škočjan pri Turjaku, v katerem se nahajajo zapisniki o gorskih pravnih. Citiral je le začetek zapisnika, datiranega z dne 25. oktobra 1723. (Glej njegovo *Zerreissung der Steiermark*, str. 96). Obrnil sem se lani na lastnika graščine, sedaj že pokojnega grofa Auersperga, pa on ni mogel najti dotičnih listin.

⁸ Pripomnim, da se je nahajalo po priliki — navajam po spominu — dvanaest debelih foliantov sodnih protokolov ljubljanskih sodišč iz časa Ilirije — pred svetovno vojno v arhivu viš. dež. sodišča v Gradcu. Ali se ne bi dalo to za nas važno gradivo zamenjati s kakšnim drugim, za nas nevažnim, in prenesti v Ljubljano, oziroma v Maribor v muzej?

da so Francozi takoj odpravili vsa »podložniška sodišča«, h katerim so spadale tudi gorske pravde.

Da pa je bilo tako, nam potrjuje tudi »Weinleseordnung«, ki jo je izdala c. kr. deželna vlada za Kranjsko z dne 28. januarja 1832. pod št. 27049 za novomeško okrožje in je tiskana v (nemški) zbirki deželnih zakonov v XIV. zvezku na str. 7. Tu je v uvod vpleten stavek, da se »die bereits seit unvordenklichen Zeiten bis zum Jahre 1809 beobachtete, seitdem aber ausser Anwendung gekommene Weinleseordnung« zopet razglašča, vsekakor »mit einigen Modifikationen«. Značilno pa je, da je bil reproduciran in zopet uveljavljen le majhen del starih gorskih bukev, namreč tisti, ki se nanaša na tehnične priprave za trgateg. Z ukazom c. kr. kranjske deželne vlade z dne 11. septembra 1860., št. 14643 (Ukazi za vojvodino Kranjsko 1860., št. 43)⁹ pa je bil izdan nov zakon za vinogradnike, ki pravi: »S cesarskim patentom od 7. septembra 1848. je bilo zemljiško podložstvo in grajšinstvo odpravljeno; s tem je tudi oblast nekdanje gorske gosposke čez vinograde nehala, zavoljo tega tudi to, kar je bilo v razglasu deželnega poglavarstva od 28. januarja 1832., št. 27049 na znanje dano, ni več veljavno za sedanji čas.« V tem leži pač potrdilo za to, da po vspostavitvi avstrijske vladavine v vinogradnih okoliših na desnem bregu Save ni več prišlo do obnovitve celokupnih predpisov gorskih bukev, osobito pa ne glede izvrševanja gorskih pravn po vinogradnikih samih. Saj je z novimi avstrijskimi uradi prišlo tudi novo pravo, nastalo po velikih kodifikacijah kazenskega zakona iz l. 1803., občega državlanskega zakonika iz l. 1811. itd. Tudi »zakon za vinogradnike v vojvodini Kranjski«, o katerem smo gori govorili, ni več prodr. To lahko sklepamo iz okrožnice kranjskega deželnega odbora v Ljubljani z dne 16. maja 1874., št. 2838, ki je bila namenjena županom vinogradniških občin na Dolenjskem in Notranjskem, a ugotavlja z obžalovanjem (sic!), da je ta postava (scil. zakon za vinogradnike), »kakor je podoba dosihmal, na škodo vinorejcem in vsej deželi le mrtva črka in skoro popolnoma neznana ostala«.¹⁰

IV.

Izven Kranjske, na desnem bregu Save sosednje Hrvaške, so imeli vinogradniki v 18. stoletju tudi svoje gorske zборе in gorske pravde, kakor nam to spričujejo pleterski in kostanjeviški sodni zapisniki iz 18. stoletja¹¹. Kako je bilo poslej, ko so prišle hrvaške vinske gorice ob

⁹ Glej dr. Ed. Volčič: Poljudna pravna knjižnica, Zvez. XI. in XII., knjiga 5, str. 24–25.

¹⁰ Ibid., str. 26.

¹¹ Glej v opazki ⁹) citirano razpravo, str. 9 in 11.

kranjski meji pod izvenkranjske gosposke, ne vemo. Vsekakor pa smemo slutiti, da je vsebina gorskih bukkev povsod še nadalje vsaj dejansko vplivala na pravne razmere vinogradnikov in to tudi še potem, ko so Francozi zapustili to ozemlje. Dokaz za to naj bo sledeča listina iz Podgradja pri Stubici, torej nedaleč od štajersko-kranjske meje, ki kaže vsaj po vsebini precej sličnosti z listinami iz krajev, za katere so bile izdane gorske bukke. Posebno zanimivo je, da si je listina, nastala v letu 1811., ohranila pravno moč do leta 1838. Listina¹² se glasi (tiskano besedilo izvirnika je z navadnimi, pisano pa s polkrepkimi črkami označeno):

NOS COMES MAURITIUS SERMAGE DE SZOMSZEDVAR
S. C. R. & A. MILITIAE EQUESTRIIS EMERITUS SUPREMUS VIGILIARUM
PRAEFECTUS, QUA TAMEN

Illustrissimae Dominae Consortis Amaliae aequae Sermage Secus autem Domini Podgradje Inclyto Comitatu Zagrabiensi ingremiati. Proprietariae, legitimus Plenipotentarius, damus pro memoria tenore praefentium Significantes quibus expedit Universis: Kako doiduchi prednazf Poftuvani Steffian Kuressics z Bratsl Szvojemi Jurekom y Thomasso Kuressicsl iz Szelnice y zl. varm. Zagreb stojechi Podlosnlki Nassi ponizno nazf opofzillf jessu dali nyim y oveh muskoga zpola odvetku zverhu ztanovitoga Terszja na Kosache dva, y Stuszte $\frac{1}{8}$ Rali leseche vu verchu Obress zvanom Praviczu illiti Gorni Litz dati doztojali kojell pravichnu proshnyu polzluhnivshi zpomenuto malopredi Terszje y Stuszta (kojeh mejashi jefzu od Izhoda Janka Krebra Terszje od Zahoda Janka Krebra Summa od pol Dana Jureka Habazina Plana Zemlya od Szevera Kolni Put k Marie Magdalene pod Shumu Ranyichkov — xr. officialem nashem polo-senu ztum ofzebuynum praviczam imenuvanem Kuressichem y vizemu oveh muskoga zpola pravdenomu odvetku vek na veke (Salvo Jure & necessitate Dominiali item puncto 10 Relatoriarum Super Executione Urbarii pro nobis nostrique permanente) Imo da recheni Steffian, Jurek y Thomass Kuressichi y velz nyihou muskoga zpola odvetek nam y vizem nashem vizako Letto vu Ime Gornice dobroga y chifztoga moshta vedra Posunzka Jedno poliche — kopune — y vu Desme Groshi jednoga plachati dusni budu, 2 do Da prenapifzane grunte niti vu falatu, niti u czelom prodati, zalositi, zapufztiti, zameniti ali mejashe pomeshati prez znanya nashega ali nasheh Szmell budu, kaj akobi vuchinyeno bilo, ali dohodyina treh Lett bi bila zamudyena, taki, y prez vizeh obichajov prenapifzani Grunti pod nazf u vize nashe budu, iz ruchama ladati, y vsivati, po ovom odpertom po nazf podpifzanom y zapechachenom Litzu.

Vu Podgradju dan 11 Mefzecza Martiussa Letta 1800 Jedenajszto.

M C Sermage m. p.

Anno 838 19 Julii Petrus Kuressich ergo
12 fl 12 Grofs. C M supersolutionem et
argumentum $\frac{1}{4}$ Ur. et 1 Cap. confirmatur.

Die eadem 19 a Julii 1838.

Arhales duos florenos depotuit
mon. convent.

Per Jos. Jurchich m. p.
fiscalem dnalem.

Nb. Hausovina absq guerulibus
tenta pro Dnio retenta.

Hallady m. pr.

5 lbr = 15 f.

Idem m. pr.

¹² Listina je last g. Albina Prepeluha (Ljubljana), a prepustil mi jo je v uporabo g. dr. Joža Glonar (Ljubljana). Obema izrekam zahvalo. Takih »gornih listov« imamo seveda tudi za Kranjsko iz prejšnjih stoletij. Vendar so to z roko pisane listine z nemškim besedilom.

V boljše razumevanje naj bo navedeno: «Vedro Posunzko» pomeni = mensura posoniensis (Požun) in drži okoli 54 litrov. «Desma» je dežma, decima, desetina. «Gorni list» = literae guerales. Mažuranič pravi v svojem pravno-povjesnem riječniku na str. 318: «Nisam; našao u inih izvorih toga tobože latinskoga termina»; na str. 366 pa pravi, da izvira beseda guerales morda od pokvarjene besede gorice = guerche = Görz, ali pa se skriva za njo pojem «Gewere». «Gornica» je dajatev od gorskega zemljišča, in če pri Slovencih gornina, tudi gorščina, ius montaneum. «Falat» = particula, komad, del. Ladati = vladati, gubernare. Besede «Hausovina» (če prav čitam) ne najdem v navedenem Mažuraničevem besednjaku.

V.

Glede slovenske zemlje na levi strani Save še nimamo trdnih dokazov za to, da so se vršile gorske pravde po smislu gorskih bukev tudi še v 19. stoletju. Smemo pa pač sklepati, da se je med Slovenci tudi na levem Savskem bregu vršilo avtonomno pravosodstvo vinogradnikov prav tako kakor na desnem, za kar smo se do l. 1806. lahko sklicevali na listinske dokaze. Vsekakor pa nam je premotriti še pravni položaj, ki je bil podan s preosnovno sodnih oblastev koncem 18. stoletja.

Odpadlo je de lege po dvornem dekretu z dne 8. februarja 1795., kar je bilo po gorskih bukvah ne samo dovoljeno, ampak naravnost predpisano namreč, da so se sestavljale kupne, ženitbene listine, zadolžnice in pismene pogodbe pred gosposkimi uradniki. Dalje so tudi tožbe gosposke zoper podložnike in vice versa spadale že po dvornem dekretu z dne 9. aprila 1784., odnosno po štajerski gubernialni kurendi z dne 28. apr. 1784. pred državna sodišča, kakor je bilo določeno v jurisdikcijski normi z dne 21. aprila 1784. Iz zgodovine dolenjskih gorskih zborov vemo, da so na Dolenjskem avtonomna sodišča vinogradnikov razpravljala in razsojevala tudi o tožbah vinogradnikov zoper gosposke ali njihove organe; ali ta pristojnost gorskih zborov, ki nam je le s tega vidika razumljiva, da sodniki niso bili samo podložniki, ampak tudi drugi svobodni vinogradniki, preneha sama po sebi koncem 17. stoletja¹⁹. Pač pa se je ohranila še dolgo pristojnost gorskih zborov za razsojanje o zahtevah gorske gosposke napram podložnim vinogradnikom, ako niso bili tlačani, t. j. «glebae adscripti» podložniki.

Dne 1. novembra 1784. so bila vsa druga sodišča razen krajevnih sodišč (Ortsgerichte), magistratov, deželnih sodišč, vojaških sodišč, rudarskega sodišča, merkantilnih in meničnih sodišč — ukinjena. Ali vse to je veljalo kajpada ravno tako tudi za pokrajino na desnem bregu Save, in vendar se je tam obdržalo izvrševanje nižjega pravosodstva na gorskih

¹⁹ Ibid., str. 24.

zborih po gorskih bukvah do l. 1806., oziroma po smislu «reda za trgatve» iz l. 1832., o kateri smo gori govorili, do prihoda Francozov v deželo. Razlagamo si to dejstvo tako, da je tudi še po dvornih dekretih, ki so izšli po ukinitvi omenjenih sodišč, ostalo vendar še legalno za neke, posebno nizke vrste pravosodstva pri gospodarskih uradih, ki so bili ustanovljeni pri graščinskih gosposkah (Wirtschaftsämter). V dvornem dekretu z dne 2. avgusta 1788. je namreč najprej rečeno, da ti uradi poslujejo le v političnih zadevah, v nadaljnjem besedilu pa je vendar le dopuščeno, da obavljajo brezplačno justične agende, z motivacijo, «da auf dem Lande nicht alles zum Gerichtsstande gezogen werden soll». Osobito je ohranjeno sodstvo tem uradom v civilnopravnih stvareh glede tožbâ za dolg če toženec svojo obveznost pripozna, in glede zapuščin, v kazenskopravnih stvareh pa glede tožbâ radi žaljenja časti (Iniurienhändel). Tako vidimo, da so Jožefa II. sodne reforme kot začasno neizvedljive dobile svoj korektiv v sramežljivem povratku k starim razmeram, seveda le v zelo majhnem obsegu. Iz navedenih zakonitih določil (ki so vseskozi citirana po knjigi Tschinkovitz, Darstellung des politischen Verhältnisses für Steyermark, Kärnthen und Krain (1827), I. zvez., str. 349—389), vidimo torej, da so bile graščinske gosposke upravičene intervenirati pri sodnih zborih vinogradnikov, če je šlo za označene panoge pravosodstva. Da so se ti sodni zbori vinogradnikov vršili in da so se gorske pravde razsojale še nekaj desetletij 19. stoletja v Semriachu, smo že zgoraj omenili. Ali je bilo to tudi pri slovenskih vinogradnikih tako, o tem za sedaj še nimamo listinskih dokazov, vsaj pri občenih ne. Če pa pomislimo, da je bila pravna možnost za obavljanje gorskih pravnih po prejšnjih izvajanjih podana in če uvažujemo konservativni značaj slovenskega preprostega ljudstva, potem si ne moremo misliti, da bi se ne bil vsaj na eni ali drugi vinski gorici s slovenskim prebivalstvom, prav tako kakor v Semriachu, ohranil starodavni pravni običaj, reševati vinogradniške zadeve in pravde na svoji avtonomni organizaciji po lastnih ljudskih sodnikih, vinogradnikih. Saj so bili baš ti zbori v eminentnem interesu vinogradnikov samih, ker so se tu določevala popravila potov, čas trgatve itd.

Da bi se naši ljubitelji domače zgodovine zainteresirali za dokaze obavljanja gorskih pravnih pred in po dobi kraljestva Ilirije, to- in onostran Save in da bi posledke svojih raziskavanj objavljali, v ta namen so bile napisane te vrstice.

LJUDSKA KNJIŽNICA

LJUBLJANA

Miklošičeva cesta 74/1

Razvoj lavantinskih župnij na levem bregu Drave od Jožefa II. do danes.

A. Ljubša, Maribor.

V prejšnjih člankih: «Zemljepisni razvoj sedanjih lavantinskih župnij na levem bregu Drave do Jožefa II.» (ČZN XIX, st. 49—80) in «Zemljepisni razvoj župnij v pražupnijah Ptuj, Velika Nedelja in Radgona (ČZN, XX, 1—20) smo raznostrivali postanek in razvoj naših župnij na levem bregu Drave po naravni razdelitvi do časa cesarja Jožefa II. Popolnoma umevno je, da so prvotne «pražupnije», kakor hitro so se njih prebivalci pomnožili in dohodki iz vedno več obdelane zemlje ali iz drugih ustanov naraščali, razpadle v več manjših župnij. Vendar se nove župnije, ako so še cerkve stale tako ob meji, niso nikdar razprostirale izven mej prvotne pražupnije v sosedno pražupnijo. Ko pa so razmere zavile na novo pot, zraven pa so posamezni kraji, posebno, kjer so že imeli cerkve, prosili za samostojne dušnoskrbne postaje, je cesar Jožef II. napravil veliko potezo: tudi župnijske meje po gotovih vidikih in potrebah preurediti. Občne tozadevne predpise in razne predloge smo opisali v članku «Preureditev župnijskih mej in ustanovitev novih župnij na levem bregu Drave ob času Jožefa II.» (ČZN, XX., 21—52).

Treba pa je še ugotoviti, kakšen uspeh so imele Jožefove preureditve in kako so se posamezne župnije potem razvijale do današnjega dne.

I. Pražupnija Dravograd.

Labodska pražupnija, oziroma njena pravna naslednica Dravograd je ostala pri škofijski regulaciji ob času Jožefa II. kot župnija še dalje v labodski škofiji, ker se je nahajala razen majhnega dela vasi Vrata v koroški kronovini, enako tudi župnija Labod. Štajerski deli pražupnije so se takrat izločili iz labodske škofije in podredili sekovski. Pramacica je bila razdeljena na dve škofiji. Pri novi škofijski ureditvi leta 1857., oz. 1859 je bila župnija Dravograd z iz nje izločeno župnijo Ojstrica izločena iz labodske in prideljena krški škofiji. — Ta je obsegala vso koroško kronovino; prejšnja remšniška lokalija Kapla je bila leta 1858. izločena iz marnberškega dekanata in prideljena lučanskemu dekanatu ter je s tem dekanatom pripadla sekovski škofiji, ko so ostale štajerske župnije naše pražupnije prišle zopet v labodsko škofijo, kakor so bile do l. 1786., oz. 1789. Od l. 1859. je bila torej pražupnija Dravograd razdeljena med tri škofije: krško, labodsko in sekovsko.

Po svetovni vojni sta bili proštijška župnija Dravograd in župnija Ojstrica — zadnja nekoliko okrnjena — prideljeni Jugoslaviji in sta prišli s 1. decembrom 1923. pod upravo lavantinske škofije, enako tudi Kapla iz sekovske škofije, tako da pripada razen Laboda in iz te župnije izločenega Sv. Lovrenca vsa ostala pražupnija pod jurisdikcijo labodske škofije, kakor prvotno.

a) Dravograd.

Župnija Dravograd je obsegala do l. 1784. trg Dravograd ter vso politično občino Dravograd, razen podobčin Sv. Lovrenc in Rabenstein, ki sta pripadali župniji Labod. Ker je župnijska cerkev ostala na skrajni južni točki vse župnije, ki je na severu segala do Höllgrabna, katera ob ravno nekdanji deželni meji pride v Bistriško dolino, je bilo potrebno, da se je na severni strani ustanovila nova dušnopastirska postaja.

Taka postaja se je ustanovila l. 1784. pri Sv. Janžu na Ojstrici. Novi župniji so se pridelile podobčine Kozji vrh, Ojstrica in Sv. Duh. Po preureditvi državnih mej je župnija zgubila del severno od Košenjaka (bržčas) na župnijo Sv. Lovrenc.

b) Sv. Jurij na Remšniku.

Iz župnije na Remšniku, iz katere je bila že l. 1752. izločena lokalija Kapla bi se naj izločila nova lokalna kapelanija s sedežem pri Sv. Pankraciju na Radlju (900 m). Iz pol. občine Remšnik bi se izločile hišne štev. 12 do 14, 61 do 70, 72 do 74 s 77 dušami. K tem bi še prišle iz ivniške župnije na severni strani Radlja iz občine (Klein-) Radl št. 33 do 41, 193 do 245 skupaj 292 duš. Da je bil predlog precej dvomen, spoznamo že iz utemeljevanja za potrebo lokalije: Zaradi malega števila duš ni sicer potrebe pri Sv. Pankraciju za lokalno kapelanijo, ako tega ne zahteva daleč odležni gorski kraj. — Zato se predlog vobče ni vzel v pretres.

Sv. Pankracij «na visočini Remšnika» se imenuje prvič l. 1655. 1779. je dobila cerkev nov prezbiterij. Tako Orožen (I., 129); dobesedno iz tega vira Janisch (II., 425); Zahn ONB pa pozna našo cerkev že l. 1498. (22.). Novo cerkev je zidal tukaj remšniški župnik Jurij Žmavc; bila je l. 1910. posvečena. Čaka še samo na nov zvonik.

Župnija Remšnik je dobila 5 hiš iz ivniškega Kleinradla, katere pa je bržčas že prej oskrbovala; ravno tako iz bivše župnije Sv. Janž ob Sakovi eno hišo podobčine Kohlberg (pol. občina Osek-Oberhaag). Kleinradl je po novi regulaciji zopet izločen iz župnije. V ostalem je ostala župnija v prejšnjem obsegu.

c) Kapla.

Po jožefinski regulaciji je postala ta lokalija popolnoma neodvisna od Remšnika. Prideljene pa so bile še iz župnije Sv. Janža v Sakovski

dolini iz podobčine Kohlberg oz. Hardek (Osek) še št. 28 do 36 s 58 dušami. Te hiše so bile ob vrhu Remšnika. Župnijske meje so ostale enake do l. 1923. Razen omenjenih hiš iz Oseka je obsegala župnija vso pol. občino Kapla in nekaj hiš brezniške podobčine Javnek. Od l. 1786. pod sekovsko škofijo je prišla, ker v Jugoslaviji, l. 1923. pod apost. upravo labodske škofije in je pri tej priložnosti pridobila tudi vse hiše zapadno od Črmenice ležeče iz onega dela občine Gradišče, ki je prišel pod Jugoslavijo (prej župnija Lučane); ostali del jugoslovenskega Gradišča pripada k župniji Sv. Duha. Župnija Kapla šteje danes 1420 duš (vštete niso hiše iz Gradišča).

č) Brezno.

Brezno (Spec. karta ima »Brezovo«, spec. krajevni repertorij tudi »Brezje«; ime izhaja prej od besede »breza«, kakor »brezdno«; stara oblika Fressen (Vrezen), prvotno izločena iz Remšnika (ČZN, XIX., 61) je obsegala vso sedanjo občino Brezno in južni del Kozivrha. Vzhodno od župne cerkve je nastala precej zgodaj podružnica Sv. Ožbalda ki jo zasledimo že l. 1372. (ONB., 370). Tukaj je bila določena nova lokalija.

Lokaliji Sv. Ožbalda so bili prideleni vzhodni del brezniške župnije, vsa katastralna občina Sv. Ožbalda št. 28 do 57, 61, 62, skupaj 460 daš (bržčas že všteti 6 hiš podobčine Javnek (Javniče), zraven pa iz selniške župnije »raztresene hiše« Vurmata 12, oziroma 14 rodbin s 75 (87) dušami (11 hiš; Orožen I., 137). Lokalija se je ustanovila l. 1787., stara cerkev se je nadomestila 1813. do 1817. z novo, ki je še primeroma tudi majhna. Župnija obsega 420 duš.

Župniji matici v Breznu so ostali: Podobčina Brezno s 43 hišami (2 hiši sta bil l. 1921. podrti: št. 10. in 32; hišne štev. so drugače 1 do 45), podobčina Javnek večinoma (h. št. 1 do 5, 19 do 42; občina ima 35 hiš, je torej 7 izginilo!).

Dobila pa je brezniška župnija l. 1861. prirastek na južni strani Drave s tem, da so se hiše ob železnici, oziroma na južnem pobočju Janževega vrha iz ribniške župnije priklopile Breznu, in sicer št. 30, 31, 33 do 38 ter 2 železniški postaji zapadno od Velke. Župnija šteje 725 duš.

d) Marnberg.

Marnberg (gl. ČZN, XIX., 63 n.) je po jožefinski reformi popolnoma zgubil prejšnji vikarijat Pernice; razen tega pa so se predlagale oddaljene hiše pri Sv. Lenartu (podobčina Sv. Lovrenc) št. 69 do 91 k novi lokaliji Sv. Lovrenc nad Ivnikom, skupaj 142 duš. Iz ivniške župnije, kamor je pripadala dotakratna podružnica Sv. Lovrenc, ravno ob meji marnberške župnije, imenovana že l. 1498., še je bilo odmerjenih 227 duš iz Hladernika in Eichberga. Upravičenost lokalije Sv. Lovrenca se po-

vdarja: Akoravno nima predpisanega števila duš, se vendar nasvetuje zaradi visokih hribov in ker se upa, da se bodo ti kraji potem številnejše naselili. Cerkev je 947 m visoko in lokalija se je ustanovila l. 1790.

Po najnovejši regulaciji mej pri Sv. Lovrencu, katera župnija je bila od početka v sekovski škofiji, je nekaj prej iz marnberške župnije pridelenih hiš prišlo pod Jugoslavijo, njih administracija je podeljena zopet Marnbergu. Pred to regulacijo je župnija štela 622 duš.

e) Pernice.

Od Pernic je bila l. 1789. popolnoma izločena l. 1778. ustanovljena lokalija Sv. Jakoba v Soboti (ČZN., XIX., 65). Po ustanovi Jugoslavije je prišla Sobota vsa v sekovsko škofijo. Pernice same po so zgubile na Soboto in sekovsko škofijo severni del občine Mlake. Po najnovejšem sekovskem cerkvenem letopisu šteje župnija 700 duš.

f) Muta.

V župniji Muta je bila predlagana za severni del, občina Radvanje, kjer zasledimo že l. 1382. cerkev Sv. Jerneja (Orožen I., 124), nova lokalija s 443 dušami (leta 1921. samo 389 duš). Lokalija se je nasvetovala ne z ozirom na število duš, ampak zaradi težavnih potov, visokih hribov in ker je bilo Radvanje po Bistriškem potoku večkrat popolnoma ločeno od župne cerkve. A nasvet bržčas ni obveljal, ker so se prebivalci leta 1788. obrnili na vlado s prošnjo za ustanovitev te lokalije, kateri prošnji se je ugodilo 26. julija tl. in se je redna služba božja začela s 1. novembrom 1789. (Orožen n. n. m.).

Po razpadu stare Avstrije je pripadel teritorialno večji del radvanjske župnije k avstrijski republiki, ravno da še je župnijska cerkev ostala nam. Severni del je prišel v oskrbo že imenovane župnije Sv. Lovrenca nad Ivnikom.

Kakor smo videli, so po jožefinski župnijski uravnitvi nastale v lavantinskem delu nekdanje dravograške pražupnije samo tri nove dušno-pastirske postaje, prejšnje že ustanovljene lokalije pa so postale neodvisne. Povojne razmere s onam odvzele vso župnijo Sv. Jakob v Soboti, polovico Sv. Jerneja, a precej odrezale tudi pri župnijah Ojstrica in Pernice. Pridobila je samo Kapla kos Gradišča iz lučanske župnije (pražupnija Lipnica).

II. Pražupnija Kamnica.

1. Maribor.

Kakor smo že ČZN, XIX., 68 navedli, je bila mariborska župnija formalno mesto in podeželne dele obsegajoča župnija, dejanski pa je bila razdeljena na mestno župnijo in na podeželno kuracijo Sv. Ulrika v graškem predmestju.

Iz krajevnega seznama (ČZN., XX., 34) vidimo, da je l. 1782. mariborska župnija štela 4544 duš, od katerih je spadalo 2117 duš na notranje mesto, 2427 pa na graško, koroško predmestje in na dele izven mesta. Iz razpredelnika za nove župnije pa vidimo, da je nameravana pridelitev:

a) za mestno župnijo: notranje mesto;

b) za novo župnijo Sv. Ulrika: graško in koroško predmestje ter Melje s 1616 dušami;

c) za novo lokalno kapelanijo Lajtersberg: ves severni del župnije, kakor Lajtersberg (175 duš), Sturmberg (43), Kuglberg (41), Počehova (202), Freidek (52), Zgornji in Spodnji Košaki (164), Cvenik (33) in Rošpah (16 duš), torej skupaj 726 duš;

č) Melje št. 36 do 41, 178, 182 s 33 dušami (del občine Lajtersberg) pa bi se pridelilo k župniji Sv. Peter.

Leta 1785. sta bili od vlade dovoljeni župnija Sv. Ulrik in lokalija Lajtersberg.

a) Mestna župnija Maribor je obsegala torej samo notranje mesto, ki je bilo obmejeno po mestnem zidovju proti delom izven mesta, kateri so pripadali k župniji Sv. Ulrika, oz. njeni naslednici «slovenski župniji». Tako je ostalo do l. 1860. Takrat pa se je priklopilo mestni župniji vse Koroško predmestje (od Vodnikovega trga in Strossmajerjeve ulice do meje pomerija), potem vse hiše iz Krčevine od mestnega parka dalje pod Sv. Barbaro s to podružnico vred in konečno ob graških vratih vse hiše ob mestnem zidu. S tem je dobila mestna uprava dosedanje svoje meje proti Kamnici ob Kokerskem potoku, proti «slovenski župniji» pa ob vrhu «Vorderberga» in Sv. Barbare do mestnega gaja, od tod pa v ravni črti iz mestnega gaja po sredi skozi poslopje okrajnega glavarstva čez Trg svobode in Kopališko ulico do Drave (po strugi nekdanjega potoka).

b) Lokalija Lajtersberg je bila sicer l. 1785. dovoljena, ali njena izvedba se je vendar opustila. Ni bilo šole, ne župnišča, tudi ne cerkve. Kje so nameravali zadnjo postaviti, nam še ni bilo mogoče zaslediti. Lokalija je propadla, njej namenjeni kraji so bili pritegnjeni k «slovenski župniji»; enako so ostale pri tej župniji tudi hiše na Melju, ki bi naj po prvotnem predlogu prišle k župniji Sv. Petra.

c) Župnija Sv. Ulrika je bila prvotno namenjena samo za mariborska predmestja. Ta cerkev je že neki obstala v 13. stoletju (Orožen I., 8). Mogoče je že bila od koncu 15. stoletja vikarna cerkev za podeželne dele župnije, vsaj od l. 1745. (n. m. m.) se je opravljala tukaj slovenska služba božja za okoličane, ki so imeli pri njej do l. 1809. svoje pokopališče. 20. januarja 1783. je bila cerkev predlagana za župnijsko cerkev, katere okoliš bi naj bilo graško in koroško predmestje ter Melje. Ali že l. 1784. je bila cerkev k smrti obsojena; župnija se ni tukaj usta-

novila, ampak pri bližnji kapucinski cerkvi *M a t e r e b o ž j e* na ta način, da so se morali l. 1784. kapucini izseliti in svoj samostan prepustiti minoritom, ki so prevzeli dušno pastirstvo nove župnije l. 1786. Prvi župnik je bil pa posvetni duhovnik Jožef Frauenberger, od l. 1775. «slovenski kapelan» pri Sv. Ulriku od l. 1786. do 1793. pri Sv. Mariji, «slovenski župniji» v Mariboru.

Meja sedanje župnije je torej na jugu Drava od Malečnikovega potoka do Kopališke ulice, potem Kopališka ulica, Trg svobode in gaj, odtod čez greben Kalvarije in Vorderberga do Vinarske grabe. Zapažna meja se krije s politično mejo med Krčevino in Razpahom do Pesnice do južne meje med Lajtersbergom in Dragučevo do potoka Malečnika, ki dela proti Sv. Petru vzhodno mejo.

2. Kamnica pri Mariboru.

a) Kamnica je odstopila že prej iz Zg. Kungote (ČZN, XIX., 69) oskrbljene občine popolnoma tamošnji novi lokaliji, ki je kmalu postala župnija. Prideljene so bile dalje k lokaliji št. 123, 125 do 128, 133 do 140, skupaj 91 duš v Stubengrabnu iz svečinske župnije in iz kamniške še Gaj.

Župnija Zg. Sv. Kungota obsega danes vso pol. občino Gornja Sv. Kungota, iz občin: Sv. Križ Gaj 44 do 47, Slatina št. 1 in Vrtnice 29 do 51.

b) Okolica Sv. Križa s 531 dušami se je iz Kamnice izločila za novo lokalijo Sv. Križ na d Mariborom. K novi lokaliji so tudi namenjene št. 19 do 46 in 50. občine Slemen iz selniške župnije.

Cerkev Sv. Križa je že precej stara, bržčas v 15. stoletju sezidana. Mogoče smemo z našo cerkvijo enačiti Chrewez in dem Sakental (ONB., 115; Zahn pravi, da je ta Križ južno od Arveža, drugače bi se dalo misliti na Kreuzberg v Brdah. (Prim. sicer Orožen, I., 56, 57, zidana l. 1493.) Lokalija je bila ustanovljena l. 1786.

Župnija obsega danes občino Sv. Križ (razen prej navedenih štirih števil) ter del Razpaha severno od Sv. Urbana pri Mariboru. Šteje danes 870 duš.

Prvotna župnija Kamnica je po jožefinizmu zgubila čez polovico svojega prejšnjega obsega.

3. Selnica ob Dravi.

V njenem starem obsegu se ni ustanovila nobena nova dušnopastirska postaja, pač pa se je obseg precej skrčil z oddajo posameznih delov na nove lokalije v njeni bližini. Kakor smo že slišali, je odstopila nekaj novi lokaliji pri Sv. Ožbaldu (75 duš) in precejšnji del Sv. Križu (181 duš). Še več pa je odstopila novi lokaliji v lučanski župniji, Sv. Duha na Ostrem vrhu, namreč večji del Boča in Vurmata, skupaj 353 duš.

Cerkev sv. Duha na Ostrem vrhu je bila sezidana l. 1679 še pač v spominu na bivšo cerkev skakačev, ki je bila l. 1600. tukaj razdejana. Sezidali so jo na 907 metrov visokem vrhu ob meji lučanske in selniške župnije, pa stala še je v prvi župniji. Ker so skrajni deli bili od lučanske župnije do 2 in pol uri oddaljeni, se je predlagalo, da se ustanovi pri Sv. Duhu nova župnija in da se njej prideli iz Lučan Sv. Duh z Velikim Bočem št. 1 do 18, 22 do 87 s 544 dušami. Z onimi iz Selnice bi imela nova župnija v celem 897 duš. Lokalija se je ustanovila z zgoraj določenim obsegom l. 1789. in je dobila naslov »župnija« l. 1892.

Pri razmejitvi med Jugoslavijo in avstrijsko republiko je bila podobčina Gradišča Veliki Boč po meji presekana, akoravno je l. 1910. izkazal med 712 prebivalci samo 5 Nemcev. Župnijska cerkev je le nekaj metrov oddaljena od državne meje, pa v Jugoslaviji, zato je župnija, to se pravi jugoslovanski del s l. decembrom 1923. prišel v lavantinsko oskrbo in je dodeljen mariborskemu dekanatu. Zgubil je severni del Vel. Boča, pa pridobil nekaj številk podobčine Gradišče, ki so prej spadale v lučansko župnijo, do potoka Črmenica.

Sv. Peter pri Mariboru.

a) Ta vikarijat mariborske nadžupnije je bil po jožefinski regulaciji najbolj prizadet. Celi del župnije na severnem pobočju Kozjaškega razrasta je bil pridelen novi župniji Sv. Marjeta ob Pesnici, namreč Dragučova št. 68 do 95, 115 do 120 s 169 dušami, Ložane 36 do 95 z 251 dušami ter Grušova št. 135 do 160, 164 do 180 s 192 dušami, torej v celem s 612 dušami. Ker pa je nova župnijska cerkev ob Pesnici stala čisto ob meji peterske župnije, so se predlagali v obseg nove župnije iz jareninske župnije še sledeči deli: Vosek s 156 dušami, del Spod. Jakobskega dola (Sv. Jakob) z 90 dušami ter Vučji dol z 223 dušami; skupaj 469 duš. Iz župnije Sv. Lenarta pa bi naj prišel zapadni del Zamarkove (pravilno ime: Za marko) št. 26 do 55, 57, 58, 188, 204, 208 s 142 dušami. Nova župnija je bila zamišljena z 1223 dušami.

Župnija je bila l. 1785. dovoljena in l. 1787. kot lokalija ustanovljena ter šteje danes 1760 duš. K njej spadajo občine: Sv. Marjeta, Vosek in Dragučova, ter deloma Grušova, Partinje, Pesnica in Kušernik. Cerkev »s. Margreten« se imenuje prvič l. 1361 (ONB. 329). Po lavantinskem letopisu je bila zidana 1567., ker je po Orožnu (I., 75) iz tega leta bil stari zvon. Po zadnjem viru je bila cerkev Sv. Marjete leta 1755. popolnoma zapuščena.

b) Kakor smo že ČZN., XIX., 70 navedli, je pri podružnici Sv. Martina bila l. 1761. ustanovljena posebna kuracija. L. 1782. je bila za k njej pripadajoče kraje predlagana župnija z občinama Sv. Martin, 1017

duš in Zimica št. 102 do 183 z 849 dušami. Zraven bi se pritegnile iz župnije Sv. Urbana pri Ptuju št. 7 do 16, 19, 29, 30 občine Vumpah. Tako je bila tudi l. 1785. ta župnija od vlade dovoljena.

c) Ali naenkrat se javi nov predlog o katerem pa iz zapiskov jožefinske preureditve nič ne izvemo. L. 1787. so podrli staro kapelo sv. Barbara na Stražišču, ki je po Orožnu (l. 72) stala v župniji Sv. Petra, po jožefinskem ukazu pa v župniji Sv. Ruperta v Slov. gor. — iz česar sledi, da je kapela stala ravno ob meji obeh župnij, — ustanovili tam novo kuracijo in ji prideli iz martinske župnije Zg. Koreno, Stražišče, Vince, Vel. Zimico in Jablance, iz župnije Sv. Petra Viničko vas, iz Sv. Ruperta pa Žikarce. Naknadno so še iz Sv. Martina k Sv. Barbari izločili Malo Zimico in polovico Sp. Korene ter l. 1806. povzdgnili lokalijo v župnijo.

Sv. Barbara ima danes deloma občine Jablance, Korena, Zimica in Žikarce ter šteje 1900 duš; Sv. Martin pri Vurbergu pa obsega občine Sv. Martin, Ciglenca, Sp. Dupljek ter dele občin Zg. Dupljek, Korena in Zimica; duš šteje 1863.

Ako pregledamo razmerje mariborske nadžupnije s stanjem pred jožefinsko regulacijo in danes, vidimo, da je mestna župnija pred l. 1782. in pozneje le malo razširjena. Njen vikarijat pri Sv. Ulriku je zgubil prejšnjo župnijsko cerkev, ker je bila župnija prestavljena k Sv. Mariji; na obsegu je izvenmestna župnija zgubila severne dele od Kozjaka na Sp. Sv. Kungoto. Kamniška lokalija Zg. Sv. Kungota je postala samostojna, nova postaja pa se je ustanovila pri Sv. Križu. Župnija Selnica je odstopila dele k Sv. Križu, Sv. Duhu in Sv. Ožbaldju. Prejšnji vikarijat Sv. Martin v župniji Sv. Petra je postal župnija, ki pa je s Sv. Petrom nekatere dele odstopil novi kuraciji Sv. Barbara, kamor je tudi Sv. Rupert oddal en del. Sv. Martin je dobil majhen del iz župnije Sv. Urbana pri Ptuju. Nova župnija se je ustanovila tudi pri Sv. Marjeti ob Pesnici, kamor je Sv. Peter odstopil obtočje Pesnice, pa tudi stara župnija Jarenina nekatere kraje. V okolišu mariborske župnije je bilo tedaj precej spremembe.

5. Jarenina.

a) Znano nam je iz ČZN, XIX., 72—73 in XX., 27—28, da je imela jareninska župnija že pred jožefinskimi reformami razen svoje župnije še tri vikarijate: Sv. Ilj, Sv. Jakob in Sp. Sv. Kungota. Vendar nam predstavlja jožefinska razpredelnica župnijo s svojimi vikarijati ali lokalijami kot eno celotno župnijo, lokalije pa kot navadne podružnice, od katerih se sicer oskrbujejo gotovi kraji v dušnem pastirstvu. Že z letom 1784. so postale lokalije samostojne; Sp. Sv. Kungota samo

kot lokalna kapelanija. Jarenina in Sv. Jakob sta odstopila nekatere dele novi župniji Sv. Marjeta ob Pesnici (glej 4 a), Sv. Ilj del Na Ranci Sp. Sv. Kungoti, katera je dobila tudi dele mariborske župnije (glej 1 b).

b) Drugače so ostali dušnopastirski okoliši precej pri starem obsegu, akoravno se je za severni del Sv. Jakoba predlagala nova lokalija Sp. Gradišče. Lokalija bi naj obsegala kraje: Sp. Gradišče (110 duš), Srobotje (107 duš), Šambert (135 duš), iz lokalije Sv. Jakob ter Selnico št. 42 do 56, 70 do 75 (119 duš) iz lokalije Sv. Ilj. V dvorni resoluciji z dne 30. junija 1785., s katero so bile dovoljene razne dušnopastirske postaje, tako tudi župnija Sladki vrh v sosednji župniji Cmurek (glej pozneje 8 b), pa beremo: V lipniškem dekanatu (kamor je pripadala Jarenina) naj premisli okrožni urad pri predlagani lokaliji Sp. Gradišče, kako bi onih 471 duš tej ali oni ekspozituri v jareninski župniji pridelil. Po isti resoluciji so bili gori navedeni kraji prideljeni župniji na Sladkem vrhu, ki pa se tudi ni izvedla in so kraji ostali pri prejšnjih postajah.

Razen že omenjenih krajev Vučji dol, Vosek in del Sp. Jakobskega dola, ki so prišli k Sv. Marjeti, so bile tri hiše ob Pesnici prideljene novi župniji v Lajtersbergu. Ker pa se ta l. 1785. dovoljena lokalija ni izvedla, je ostalo pri starem.

Razen da so postale bivše ekspoziture samostojne, ni bilo v stari jareninski župniji mnogo sprememb po jožefinski preureditvi.

6. Svečina.

Ta iz župnije Jarenina izločena stara župnija je odstopila 91 duš župniji Zg. Sv. Kungota. Ustanovila pa se je v obsegu župnije nova župnija Sv. Jurij ob Pesnici, kamor so bile prideljene iz občine Sv. Jurij hišne št. 1 do 43, 49, 57 do 65, 69 do 199 z 879 dušami. Iz sosednje župnije Lučane pa bi naj pripadale sem iz Pesnice h. št. 22, 23, 26 in iz Klanca št. 19 in 20, skupno 39 duš. L. 1787. je bila tukajšnja lokalija ustanovljena, pa l. 1796. zopet ukinjena. Šele po večkratni prošnji Jurjevčanov je bila l. 1807. lokalija zopet dovoljena, pa šele l. 1811. izvedena. Župnija je pozneje obsegala občino Sv. Jurij in deloma Klanec in Špičnik z 1500 dušami; pa Sv. Jurij kakor Svečina sta bila po ureditvi mej med Jugoslavijo in avstrijsko republiko na zapadni in severni strani v svojem okolišu nekoliko pristržena.

7. Sv. Lenart v Slovenskih goricah.

a) Kakor smo že ČZN, XIX., 76 videli, je bila v lenarški župniji kuracija Sv. Jurij v Slov. gor. Ta kuracija je postala l. 1784. samostojna župnija. Ali izločili so se naslednji kraji iz kuracije k novi župniji Sv. Ana v apački župniji, in sicer Kleinberg, Kremberg, Velka, iz Porčiča štev. 167 do 198, 205 ter Gasteraj 1, 2, 91 do 114, 119 do 145, skupaj 809 duš.

b) V obsegu stare župnije je bila dalje določena nova župnija Sv. Trojica pri samostanu avguštincev. Na «Gradišču» so sezidali cerkev v letih 1636. do 1663. in so leta 1663. cerkev dobili eremiti sv. Avguščina. Jožefinska uravnava je l. 1787. ukinila samostan in ustanovila pri cerkvi novo župnijo, ki bi naj obsegala iz lenarske župnije — po razpredelnici — Sv. Trojico št. 1 do 97, 119 do 157, 198, 200 s 625 dušami; Sv. Lenart (Sp. in Gor. Senarska. Zg. in Sp. Verjane?) 139 do 200, 202 s 329 dušami, «Purgg» (Porčič?) 1 do 18, 46 do 51 s 132 dušami, skupaj 1086 duš. Razen tega so bile prideljene iz župnije Sv. Benedikt od občine Osek št. 1 do 12, 14 do 46, 95 do 97, skupaj 144 duš. Nova župnija je bila l. 1787. izvedena ter šteje danes 1720 duš iz občin: trg Sv. Trojica, Senarska, deloma Zg. in Sp. Porčič ter polovico Oseka.

V prvotni jareninski župniji, ki se je kmalu razdelila na tri župnije: Jarenina, Svečina, Sv. Lenart, so postale Sv. Jakob, Sv. Ilj, Sp. Sv. Kungota in Sv. Jurij v Slov. gor. samostojne psotojanke, novi kuraciji pa sta nastali pri Sv. Juriju ob Pesnici ter pri Sv. Trojici. V svojem obsegu je dejanski največ zgubila župnija Sv. Lenarta. Ne samo na Sv. Jurija v Slov. gor. in Sv. Trojico; oddala je še dele novi župniji pri Sv. Ani, nekaj Sv. Benediktu (?) in Sv. Marjeti ob Pesnici.

8. Cmurek.

Razdelitev te župnije pride samo toliko v poštev, kolikor je leži na južni (desni) strani Mure. Predlagani sta bili tukaj dve župniji iz tega vzroka, ker so ti kraji po Muri od župnijske cerkve popolnoma ločeni. In sicer:

a) K župniji na Velki (Marija Snežna) Zg. in Sp. Velka s 692 dušami, Ščavnica s 50 dušami ter ena štev. iz Draženvrha z 2 dušama, skupaj 880 duš. Ko je nameravana lokalija Gradišče (okoliš Sv. Jakoba) propadla, se je tudi občina Sp. Gradišče s 115 dušami predlagalo k župniji na Velki, ki bi torej štela v celem 995 duš.

b) Sladki vrh (138 duš), Svečane (57 duš) in Ravni vrh (87 duš) bi se naj združile v novo župnijo na Sladkem vrhu. Potreba take razdelitve cmureške župnije od Mure se je povdarjala s tem, da so vsi omenjeni kraji od župnijske cerkve po Muri ločeni.

Komisija, ki se je zbrala 10. julija 1783. v gradu Cmureku, je isto sklenila. K Sladkemu vrhu bi se naj priklopilo od Sv. Jakoba Somota (109 duš), Ceršak, del Malega doła (87 duš), Srobotje (109 duš), Polička vas 8 do 33 (121 duš) in Polički vrh (148 duš); iz Sv. Ilja pa Selnica ob Muti s 426 dušami.

Štajerski gubernij se 9. okt. 1783. z zgornjim predlogom popolnoma vjema. Ker pa ne na Velki, ne na Sladkem vrhu ni bilo ne cerkve, ne šole, ne župnišča, se je župnija na Sladkem vrhu popolnoma opustila in

so vsi kraji ostali pri prejšnjih župnijah. Za Velko pa se je sklenilo, cerkev Marije Snežne pri cmureškem gradu podreti in njen še porabni material spraviti na vrh Velke ter tam sezidati novo cerkev. To se je zgodilo l. 1788., 1789. pa je bila nova cerkev, ki je dobila patronat porušene cerkve Marije Snežne, dozidana in 8. decembra 1789. l. se je začela tukaj redna župna služba božja. Župnijski okoliš se je omejil samo na prej navedene kraje iz cmureške župnije, Gradišče je ostalo nadalje pri Sv. Jakobu.

Pri škofijski regulaciji l. 1859. je ostala tudi župnija Marija Snežna na Velki, ali kakor so župnijo v Srednjih Slov. goricah imenovali «Nova cerkev», v sekovski škofiji. K labodski škofiji je bila prideljena šele l. 1870.

L. 1871. se je iz župnije Sv. Jakoba izločila deloma občina Ploderšnica in priklopila Mariji Snežni. In sicer: Zg. Gradišče, Šomata (Šambert) ter iz Ploderšnice št. 1, 10, 11, 24 do 26, 30, 32, 36. Do l. 1923. je bil torej župnijski okoliš: Vsa občina Velka s 1172 dušami, iz občine Sladki vrh: Ravni vrh razen dveh posestnikov, ki so se naknadno užupnili v Cmurak, iz občine Trate 2 hiši, iz Draženvrha št. 1—18, 70—73, 80.

L. 1923., 1. decembra, so se užupnile v Marijo Snežno razen Lokavca, ki je prišel k Sv. Ani, ter Podgorja in Konjišča, ki spadata v Apače, vse prej v cmureško župnijo pripadajoče občine na desnem bregu Mure: Sladki vrh, Ravni vrh, Svečane, Trate in Tratni vrh. Župnija, ki je štela do leta. 1923. 1950 duš, je pridobila nanovo okoli 1400 duš.

V mariborski, oziroma kamniški pražupniji se je tedaj izvedlo največ mejnih poprav in nastalo največ novih dušnopastirskih postaj.

III. Ptujška pražupnija.

1. Sv. Andraž v Slovenskih goricah.

V razpredelnici iz leta 1782. se ta bivša kapelanija Sv. Lovrenca navaja kot samostojna župnija. Jožefinska preureditev župnij je pridělila Sv. Andražu iz župnije Sv. Antona v Slov. gor.: Andrence št. 68 do 73 (27 duš), Smolinca (ali kakor bere prepisovalec, ker je «m» zamenjal s «ur», Surolinci) št. 20 do 30, 32 do 93 in iz Župetinc št. 1, skupaj 265 duš. Janisch (I. 2b) teh občin ne navaja pri župnijskem okolišu, akoravno so še do danes v andraševski župniji.

2. Sv. Lovrenc v Slovenskih goricah.

V okolišu te župnije je bila predlagana nova župnija na Polenškaku. Cerkev na Polenškaku je bila sezidana 1621. do 1633. K novi župniji so bili iz matice določeni sledeči kraji: Zamanjci št. 70 do 78, 112, 113 (55 duš), Strejanci št. 59 do 69 (58 duš), Slomi, št. 44 do 58, 111 (88 duš), Bratislavac št. 103 do 121 (119 duš), Bratislavski vrh št. 1 do 9, 12 do 18 (111

duš), Kamenski vrh št. 20 do 27 (10 duš), Zasadi št. 29 do 93, 100, 102 (31 duš!), Hlaponci št. 79 do 94, 97 (81 duš) in Polenšak št. 1 do 18 (70 duš), skupno 553 duš. Razen tega pa se je pritegnil iz velikonedeljske podružnice Sv. Lenarta Lasigovec št. 1 do 12 s 57 dušami. Potreba ustanovitve nove župnije je bila utemeljena z večkratnimi hudimi nalivi, po katerih so tje prideljeni kraji bili popolnoma odrezani od Sv. Lovrenca. L. 1785. je bila tukaj dovoljena lokalija in so ji bili še priklopljeni: Tibolci iz občine Samušani in Polanci (z Lasigovcem).

3. Mestna župnija Ptuj.

Župnija je zgubila svoje slovenske prebivalce, 300 duš, na novo župnijo pri minoritih. Ker pa je s takim označenjem izločitev iz mestne župnije bila jako problematična, se je pri izvršitvi nove župnije tej pridellil vzhodni rob mesta, da ni bila župnijska cerkev v okviru stare mestne župnije.

3. Župnija Sv. Ožbald.

Ta po našem mnenju prvotna ptujska župnijska cerkev je bila po novi ureditvi ponižana k navadni podružnici že imenovane nove župnije Sv. Peter in Pavel pri minoritih. Bivša ožbaldska župnija se je razdelila kar na štiri nove župnije:

a) Minoritska župnija je bila naslednica Sv. Ožbalda. Razen že omenjenih 300 Slovencev v mestu so bili odmenjeni novi župnijski kraji: Kaniža, Spuhlja, Rogoznica, Žabjek, Kicar, Mestni vrh, Nova ali Nemška vas (Dominikanerdörf), Krčevina in Grajena, skupaj 2439 duš. Župnija je bila dovoljena 1785. in tudi izvedena, pa v večjem obsegu, kakor bomo kmalu videli.

b) Nova župnija se je predlagala tudi pri cerkvi Sv. Dorotheje v Dornovi, in sicer za sledeče kraje: Dornova, Borovci, Mezgovci (razen št. 29 do 30), Pacinje in Sp. Velovlek, skupaj 962 duš. Ker je Dornova imela že od leta 1519. svojo cerkev, ni bilo nobene težave, posebno, ker je bil v Dornovi ustanovljen beneficij z lastnim duhovnikom. L. 1785. je bila lokalija Dornova dovoljena, a nikdar izvedena. Njej dodeljeni kraji so ostali pri minoritski župniji, razen Borovec, ki so prišli k Sv. Marku in Mezgovci, ki so se priklopili Sv. Marjeti.

c) Nova župnija Sv. Marko pod Ptujem. Tja so se užupnile od Sv. Ožbalda vasi: Markovci, Zabovci, Nova ves, Bukovci, Stojinci, Prvenci, Strelci in Šturmovec. Skupaj 1605 duš. O Sv. Marku piše prof. Pirchegger v Zeitschrift des Hist. Ver. für Steierm., XVII. (1919.), str. 10—20. (Glej poročilo v ČZN., XVII., 47, 48.) Sedanja cerkev je zidana 1870. do 1871., viri jo imenujejo prvokrat 1577. Izključeno pa ni, da je Fr. v. Herberstein že leta 1520. tukaj cerkev zidal (Janisch, II., 245). Nova župnija je bila do-

voljena 1785., ustanovljena 1789. Razen gori imenovanega okoliša je še dobila iz opuščene lokalije Dornove Borovce in prvotno k Sv. Marjeti namenjene Sobetine. V tem obsegu še je župnija danes, ko šteje 3061 duš. Tako so iz stare župnije Sv. Ožbalda nastale tri nove župnije, eno vas pa je dobila

5. Sv. Marjeta pod Ptujem.

Ta župnija, ki šteje danes 3072 duš, je obdržala ves svoj obseg od prej, pridobila pa je iz prejšnje župnije Sv. Ožbalda Mezgovce, iz velikonedeljske župnije pa Polance.

6. Sv. Rupert v Slovenskih goricah.

V okolici župnije se je predlagala nova župnija v Bišu, kamor bi naj pripadali kraji: Biš št. 1 do 51, Sp. Črmlja št. 7 do 18, Sp. Črmljenšak št. 7 do 14, Bišečki vrh št. 1 do 47, Skrinjeršek št. 1 do 9 in Sovjek št. 1 do 16, skupaj 594 duš; iz župnije Sv. Urbana pa Trnovska ves št. 1 do 54 z 295 dušami. Merodajna za ustanovitev nove župnije je bila oddaljenost omenjenih krajev od prvotnih župnijskih cerkev. Ustanovitev je bila od vlade dovoljena 30. junija 1785. Ker pa je manjkalo prav vsega, so začeli l. 1786. zidati tukaj cerkev, in sicer iz materiala podrtne urbane pokopališke cerkve Sv. Bolfenka; cerkev je bila l. 1789. toliko dokončana, da se je začela služba božja s 1. januarjem 1790. Cerkev je dobila patrona sv. Bolfenka po prejšnji porušeni cerkvi pri Sv. Urbanu. Pridelitev posameznih krajev iz obeh zgoraj imenovanih župnij pri Orožnu (I., 271) se mora v tej smeri popraviti. Prvotna lokalija je postala l. 1869. župnija, ki šteje danes 925 duš.

7. Sv. Urban pri Ptuju.

Župnija je odstopila, kakor smo ravno slišali, vas Trnovec z 295 dušami na novo lokalijo Sv. Bolfenka; od občine Vumpah št. 7 do 16, 19, 29, 30 s 76 dušami bi se naj priklopil k župniji Sv. Martina pri Vurbergu. Lokalija Sv. Marije v Vurbergu pa je postala samostojna. K njej so pripadali Vurberg, del Vumpaha, Grajena, Grajenščak, Krčevina in Gomila z 962 dušami. Po dvorni resoluciji 20. junija 1785. je še prišla k novi lokaliji Rogoznica št. 1 do 33 z 164 dušami. Danes šteje župnija Vurberg 1416 duš, svoje matične knjige vodi že od leta 1773.

Sedanja cerkev je zidana 1773. do 1776.; lokalija je bila pa ustanovljena že l. 1767. (ČZN., XX., 3). Že leta 1465. zasledimo tukaj »s. Niclas ze Wurmberg bey s. Merten ze Winpach« (ONB., 513). Ker pa to ni Sv. Miklavž na Dravskem polju (ef. ONB., 358), je bila omenjena cerkev najbrže prednica današnje Sv. Marije. Kdaj in kako se je patronat spremenil, nam ni znano.

IV. Pražupnija Velika Nedelja.

Prvotna župnija Velika Nedelja je bila že pred Jožefom II. razdeljena v štiri župnije, izmed katerih sta imeli dve še en vikarijat, oziroma podružnice, h katerim so pripadala gotova dušnopastirska okrožja (ČZN., XX., 36—38).

1. Velika Nedelja.

a) Sv. Tomaž, dosedanji vikarijat, postane župnija. Od že navedenega obsega so se imeli izločiti: Hujbar, Hranigovec, Lahonci in Peršetinci k novi župniji v Lahonščaku. K Lahonščaku bi se še prideli iz Velike Nedelje: Stanovno, Žvab, Runeč in del Ključarovec, iz Ljutomera: Hujbar z 32 dušami (ako ni kraj pomotoma v razpredelnici vrinjen v Ljutomersko župnijo). Župnija bi štela okoli 900 duš. Lahonščak je bil 18. junija 1785. kot lokalija dovoljen in je ordinarijat na gubernij 11. novembra i. l. poročal, da se lokalija lahko takoj zasede. Ker pa tam za dušnopastirsko postajo ni bilo nič pripravljenega, se je izvedba lokalije opustila, vsi kraji so ostali pri prejšnjih postajah, samo Bratonečiči so se priklopili k Sv. Lenartu.

b) Podružnica Sv. Lenart pri Veliki Nedelji je bila predlagana in leta 1785. tudi dovoljena kot lokalija. Iz že navedenega okoliša so bili izločeni: Tibolci, Tibolski vrh in Prerad (199 duš) k Sv. Marjeti pod Ptujem, Lasigovec (57 duš) pa k novi župniji Sv. Tomaža. Pozneje so bili k Sv. Lenartu priklopljeni Bratonečiči iz Sv. Tomaža, Prerad pa je ostal pri Sv. Lenartu.

Župnija šteje danes 1600 duš.

2. Sv. Miklavž v Ljutomerskih goricah ali pri Ormožu.

Podružnici Sv. Bolfenka in Svetinje sta bili predlagani za samostojni lokaliji, in sicer:

a) Sv. Bolfenka ravno v istem obsegu, kakor je prej še odtod miklavžeski kapelan oskrboval dušno pastirstvo iz podružnice. Samo iz središke župnije so še prišli Vodranci sem s 107 dušami. Župnija šteje danes 1735 duš.

b) Svetinje, bivša podružnica z lastnim dušoskrbnim okrožjem so bile predlagane v lokalijo, ali iz bivšega okrožja so bili izločeni kraji za novo lokalijo v

c) Jeruzalemu: Veličane, Plešivec, Žerovinci št. 1 do 33 (167 duš), Cerovec, potem še iz matice: Jeruzalem in Ilovci, skupaj 1061 duš.

Jeruzalem je bil določen 1785. za lokalijo. Tukaj sta sezidala Marijino cerkev na hribu, 341 metrov visokem, l. 1652. gornjeradgonski oskrbnik Hans Drumplitz (Drumlič) in njegova žena Salome. Odtod je krasen razgled ne samo na vse Slovenske gorice, ampak tudi v Prekmurje, Haloze in celo na Nemški Štajer.

Lokalija se ni izvedla in tako sta obdržali matica in Svetinje svoj prejšnji obseg. Tudi Žerovinci št. 34 do 57 z 81 dušami so ostali nadalje pri Svetinjah, katera župnija šteje danes 2168 duš.

Razen da sta postala Sv. Bolfenk in Svetinje samostojni lokaliji, oz. kmalu župniji, se drugače prejšnji okoliši tukaj niso spremenili. Le Sv. Bolfenk je dobil majhen prirastek iz središke župnije.

3. Ormož.

Iz ormoške župnije so izločili občine Hum, Loperšice in Frankovce, skupaj 725 duš, in še iz središke župnije pridejali številke 4 do 32, 44 in 45 s 190 dušami iz Šalovec k novi župniji na Humu. L. 1785. je bila za Hum določena lokalija pri cerkvi sv. Janža na Humu, katero je sezidal l. 1611. takratni posestnik ormoškega gradu Ladislav Pethe de Hethes. Lokalija je imela samo enega kurata, ki je nastopil 1788, čez pet let pa je bil prestavljen na drugo mesto in lokalija se je ukinila. Zgoraj imenovani kraji pa so prišli zopet k prejšnjim župnim okolišem.

4. Središče.

Kakor smo pri Sv. Bolfenku na Kogu omenili, je Središče odstopilo Vodrance Sv. Bolfenku in nekatere hiše iz Šalovec lokaliji na Humu. Ko je prenehala ta lokalija, pa so Šalovci zopet pripadli Središču.

V. Pražupnija Radgona.

1. Župnija Radgona.

Krajevni izkaz za župnijo Radgono iz leta 1782. izkazuje celotno celi njen obseg z že ustanovljenima kuracijama Sv. Peter in Sv. Magdalena z navedenimi občinami, katere pripadajo k imenovanim kuracijama (Prim., ČZN., XX., 16, 17). Razpredelnica za jožefinsko regulacijo sicer predlaga za

a) Sv. Magdaleno pri Kapeli kot za novo župnijo Sv. Magdaleno s kraji, ki tako že k njej spadajo, z 1518 dušami; iz župnije Sv. Jurija ob Ščavnici bi se naj h Kapeli priklopili: Kocjan (27 duš), Hrašenski vrh (19 duš), Račji vrh (30 duš) in Rožički vrh št. 56 do 58, 60, 61, 63 do 68 (36 duš), skupno 112 duš. Iz križevske župnije pa Hrastje-Mota z 295 dušami ter Hrašenski vrh z 195 dušami, skupaj 430 duš. Tako bi povečana župnija štela 2060 duš. Predlogi so se sprejeli.

b) Sv. Peter iz ven Radgone, ki je l. 1782. kratkomalo združen z radgonsko župnijo kot «Vicariat, davon werden nachfolgende Ortschaften versehen, als:», se v razpredelnici za l. 1783. navaja kot samostojna dušnopastirska postaja. K njej bi se naj prideli iz mestne župnije Spodnji Gris št. 1 do 35 s 160 dušami, ker leži tostran Mure. Sv. Peter

postane župnija, vendar bi se naj iz njenega okoliša izločili v eno novo lokalijo in eno novo župnijo, Radvenci pa s 179 dušami, ker ležijo južno od Ščavnice, bi se naj priklopili Negovi.

1. Nova lokalija se naj ustanovi v gradu *Steinhof*. Pridelili bi se ji *Steinhof* z Lešani, Zagajski vrh, Ščavnica, Plitviški vrh in Aženski vrh, skupaj 799 duš iz petrovskega vikarijata; iz apačke župnije pa Lešane s 86 dušami. Akoravno je bila lokalija l. 1785. od vlade kot potrebna priznana, se ni izvedla; vse je ostalo pri starem, samo Zagajski vrh je prišel k Sv. Benediktu, ker leži južno od Ščavnice. Vzrok za to je bil, ker je manjkalo cerkve, župnišča in šole. Grajski prostori za to niso bili primerni.

2. Nova župnija je bila predlagana v *Ivanjševskem vrhu*. Tja bi se priklopili: Ivanjševski vrh in Zbigovci št. 9 do 48, 54 do 58 s 150 dušami, Lastomerci s 120 dušami, Ivanjševci s 340 dušami, Stavenci z 86 dušami in Ptujška cesta s 110 dušami. Nova župnija bi štela 974 duš. Predlagana postaja je bila l. 1785. od vlade dovoljena kot lokalija; ker pa je zopet vsega manjkalo, se lokalija nikdar ni izvedla.

Tako je Sv. Peter razen južno od Ščavnice ležečih Zagajškega vrha, Radvenc in dela Ščavnice obdržal ves svoj okoliš, Sp. Gris pa je ostal še dalje pri mestni župniji. Akoravno zasledimo že koncem 15. stoletja pri Sv. Petru posebne »kapelane« (l. 1492. je bil po Andreju Tragintasch nastavljen sem Miklavž Stikler) in je bil l. 1697. nanovo tukač ustanovljen vikarijat ali ekspozitura radgonske župnije — za časa protestantizma — je dušnopastirska postaja pri Sv. Petru zginila, kar izvemo iz takozvanega »Strassburger Copialbuch« (Štaj. dež. arhiv; rokopisi štev. 3876, novo 1229), ki piše str. 95 pri Radgoni: »Die Pfarr St. Rueprecht und S. Peter vor der Stadt Radkersburg gelegen, sein vor Jarn Aigne Pharn gewest. Aber nachmalss dieselben zu der Pfarr Radkersburg incorporiert« (prim. ČZN., XX., 18) — je torej imela vse pogoje za samostojno župnijo, vendar ni bila od jožefinske regulacije kot taka izvedena. Leta 1799. je proсило 15 vasi vikarijata za upostavitev krstnega kamna pri Sv. Petru, kar pa je ordanarijat 14. novembra t. l. odklonil in vikarja K. Furlani-ja pokaral, ker je on to prošnjo povzročil. Šele leta 1809. je postal Sv. Peter od mestne župnije popolnoma neodvisna župnija za celi okoliš, razen Sp. Grisa, ki je ostal nadalje pri mestni župniji. Celo župnišče Sv. Peter je pripadalo do leta 1860. v okoliš mestne župnije.

2. Apače.

Iz apačke župnije bi naj Lešane s 86 dušami pripadale novi lokaliji v *Steinhofu* (Stanauf). Kakor smo že slišali, ta ni bila izvedena in Lešane so ostale nadalje pri apački župniji.

Kraji Podgorje (Absberg, 1554 duš), Lokavci (169 duš) in Grabe (93 duš) so bile predlagane k župniji Cmurek, kamor so bile tudi dodeljene in so tam ostale do 1. decembra 1923., ko so Lokavci prišli k Sv. Ani, Podgorje in Grabe pa k Apačem nazaj.

Večjo zgubo je imela župnija z ustanovljenjem nove župnije pri Sv. Ani. Iz apačke župnije so bili tja predlagani sledeči kraji: Ščavnica št. 1 do 61 (356 duš), Rodmoški vrh (163 duš), Grabe št. 7 do 14, 15, 17 (32 duš), Höllberg št. 1 do 7, 14 do 42, 69, 71 (163 duš, najbrže Rožni grunt), Kremberg (99 duš), Bačkova (48 duš) in Lokavci št. 29 do 36, 38 (31 duš). To je skupaj 892 duš. Od Sv. Benedikta bi naj dobila nova župnija kraje: Ročica št. 26 do 35 (33 duš), Froleh št. 1 do 22 (89 duš), Bačkova št. 8 do 14 (33 duš) in Kremberg (67 duš). Skupaj 222 duš. Dalje bi Sv. Lenart, oziroma Sv. Jurij oddal: Kleinberg (98 duš), Kremberg (57 duš; tukaj se nahajajo trije Krembergi, vsak v drugi občini), Velka (52 duš), Porčič št. 167 do 198, 205 (149 duš) ter Gasteraj št. 1, 2, 91 do 114, 119 do 145 (453 duš), skupaj 809 duš. Nova župnija je bila določena s 1923 dušami.

Na mestu sedanje župnijske cerkve so že l. 1654. kmetje postavili leseno kapelo v čast sv. Ani. L. 1693. so začeli na omenjenem mestu zidati cerkev; zgotovljena je bila l. 1705. Stala je ravno na kraju, kjer so mejile župnije Apače Sv. Benedikt in Sv. Lenart, stala pa je na posestvu cmureškega tržana Martina Pavl. Nastalo je vprašanje, ki je tudi zidavo nove cerkve oviralo: kateri župnik ima jurisdikcijo nad novo zidavo. Prepirala sta se posebno cmureški (ki je imel najmanj vzroka, ker ako je bil posestnik cerkvenega prostora njegov župljan, še ne sledi, da bi imel cmureški župnik pravico do cerkve!) in lenarški župnik za jurisdikcijo. Škofijstvo pa je dalo isto apačkemu župniku, ki se za njo ni potegoval. Na ta način je postala Sv. Ana podružnica apačke župne cerkve. Že leta 1769. so prosili prebivalci občine Ščavnica, da bi se pri Sv. Ani nastavljal duhovnik. To se ni zgodilo, vendar pravi izkaz iz leta 1782., da sta se od Sv. Ane posebej oskrbovala: Kremberg (apački) in Bačkova. Župnija je bila od vlade leta 1785. dovoljena in je bila prva župnijska služba božja 1. novembra 1786. Pet, oziroma, ako se Sv. Jurij ne šteje posebej, štiri župnije so oddale dele za novo župnijo.

K župniji pripadajo: Kremberg, Rožengrunt, Lokavci (od 1. dec. 1923. celi), deloma: Drvanja, Ledinek, Gornja Ročica, Žiče, Žitnice, Dražen vrh, Nasova in Ščavnica. Duš šteje (pred 1923.): 2870.

3. Sv. Benedikt.

V okviru te župnije jožefinska reforma ni ustanovila nobene nove župnije. Glede župnije pa so predlagali, da bi se župnijska pravica od matice prenesla k Sv. Trem Kraljem, katera želja se je pozneje opetovano od spodnjega dela župnije ponavljala, pa brez uspeha.

Dobila je župnija od Sv. Petra Zagajski vrh, od Apač del Ščavnice, od Sv. Lenarta se je predlagalo 111 duš v Porčiču in od Sv. Trojice, kar se je deloma izvedlo. Zgubila je župnija prej navedene kraje na novo župnijo Sv. Ane in pol Oseka na Sv. Trojico. Prvotni predlogi glede Oseka so nameravali občino Osek deliti v štiri župnije: št. 1 do 12, 14 do 46, 95 do 97 bi naj pripadali Sv. Trojici (144 duš); št. 55 do 61 bi naj prišle k Sv. Antonu (19 duš); št. 62 do 75 pa k Negovi (35 duš); ostalo bi pripadalo še dalje k Sv. Benediktu. Vendar se pridelitev k Sv. Antonu in k Negovi ni izvedla, a deli so še do sedaj v Benedički župniji. Župnija šteje danes 2600 duš in obsega občine: Sv. Benedikt, Trije kralji, Trotkova, deloma pa: Gornja Ročica, Drvanja, Ščavnica, Ihova in Osek.

4. S v. A n t o n.

Ta župnija v svojem okolišu ni dobila nobene nove postaje. Sv. Andraž v Slov. gor. (ptujska pražupnija) je morala odstopiti dele Andrenc št. 68 do 73 (27 duš), iz Župetinc hiš. št. 1 in iz Smolnic št. 20 do 30, 32 do 93 (245 duš, ker so bili kraji od župne cerkve poldrugo uro do dve uri oddaljeni, ko so imeli do Sv. Andraža pol do tričetrt ure. Zato pa bi naj dobil Sv. Anton iz župnije Sv. Benedikta Osek št. 55 do 61 (19 duš) od župne cerkve skoraj dve uri, od Sv. Antonija dobre pol ure oddaljen; od Sv. Jurija pa Kočki vrh (27 duš) in Krabonoški vrh št. 33 do 92 (102 duši), ki sta bila Sv. Antoniju za eno uro bližja, kakor župni cerkvi. Vendar so ti kraji ostali pri prvotnih župnijah. Sv. Anton je torej samo zgubil na svojem obsegu za 272 duš (prim. ČZN., XX., 10, 11). Danes šteje župnija 2900 duš in obsega občine: Sv. Anton, Andrenci, Brengova, Cogetinci, Čagona, deloma Smolinci in Župetinci.

5. N e g o v a.

Ta župnija l. 1782- z 850 dušami je bila tako majhna, da ni nikomur prišlo na misel, iz nje kaj izločiti. Dobila pa je iz peterške župnije Radvence s 179 dušami; iz Sv. Benedikta bi naj dobila 19 duš iz Oseka, kar pa se ni izvedlo. Tako je za župnijo severovzhodno celi čas meja Ščavnica. Dandanes šteje 1381 duš in obsega občine Negova in Ivanjci ter dele Ihove in Ščavnice.

6. S v. J u r i j o b Š č a v n i c i.

Seznam občin glej ČZN., XX., 12, 13. Župnija je štela l. 1782. 5028 duš in so bili nekateri kraji do dve uri daleč od župnijske cerkve. Tedaj hvaležna točka za jožefinsko komisijo.

Kakor smo že omenili, je bilo izločenih 112 duš k župniji Sv. Magdalena pri Kapeli, kar se je izvedlo, 129 duš pa k Sv. Antoniju, kar pa se ni izvedlo.

Popolnoma iz okoliša župnije pa bi se naj ustanovila nova župnija pri Sv. Duhu na Stari gori. Cerkev sv. Duha je bila zidana leta 1678. in je primeroma precej obširna. K novi župniji so bili določeni kraji in vasi: Stara gora (88 duš), Trbegovci (138 duš), Gaberc (20 duš), Galušak (84 duš), Kokolajnsak (82 duš), Moravci (30 duš), Sovjak štev. 56 do 77, 81 do 98, 103 do 111, 112 (69 duš), Berkovci (188 duš), Bolehneci (177 duš), Žihlava (105 duš), Grabšinci (82 duš) in Rinkovci (20 duš). Vseh duš bi bilo 1083, ki so bile od župne cerkve tričetrt do dve uri oddaljene, od nove župnijske cerkve pa do petčetrt ure. Opravičeval se je predlog nove župnije sledeče: Ta pridelitev k Sv. Duhu sicer ni potrebna zaradi daljave, pač pa zaradi vode, ker imenovani kraji ne morejo priti k svoji dosedanji župni cerkvi.

Akoravno je bila nova župnija leta 1785. dovoljena, ni bila nikdar izvedena. Tudi pozneje so se večkrat potegovali Duhovčani za lastno duhovnijo, a za to akcijo so navadno stali krčmarji iz dobičkarskih nagibov.

7. Mala Nedelja.

Ta župnija je ostala po jožefinski ureditvi popolnoma neprizadeta.

8. Sv. Križ na Murskem polju.

Župnija je štela leta 1782. 3930 duš. Nekateri kraji so bili od župnije oddaljeni do dve uri. Mota s Hrastjem in Hrašenskim vrhom, skupaj 430 duš, so bili predlagani za pridelitev k Sv. Magdaleni pri Kapeli, kar se je tudi izvedlo. Beneficij ali kakor se imenuje leta 1782. «Lokalkaplanei» v Veržeru pa bi naj postal župnija, ki bi obsegala razen trga Veržerja (561 duš) še Banovce s 135 dušami in Bunčane z 211 dušami, skupaj 907 duš. Akoravno je bil Veržer leta 1785. kot lokalija dovoljen, se ta ni izvedla, ampak šele leta 1860. je postal Veržer od Sv. Križa neodvisna lokalija ali župnija, pa samo za trški okoliš in šteje danes 600 duš, tedaj samo okoli 40 duš več kakor pred 140 leti.

9. Ljutomer.

Župnija je štela leta 1782. 3125 duš. Nekateri kraji so bili do dve uri od župnijske cerkve oddaljeni. Kraj Hujbar (32 duš) so prideliili novi župniji Lahonščak, ki pa ni bila nikdar izvedena (gl. opazko pri Lahonščaku, VI., I., a).

Severni del župnije pa bi naj tvoril lokalno kapelanijo v Cezanjevcih. Cerkev sv. Roka in Boštjana, zaobljubljena ob času črne smrti, je bila zidana okoli leta 1675., kraj sam se imenuje že v 14. stoletju.

K novi lokaliji so bili določeni sledeči kraji iz ljutomerske župnije: Cezanjevci (194 duš), Branoslavci (117 duš), Vogričevci (155 duš), Vidanovci (90 duš), Stara cesta (107 duš), Mekotnjak (97 duš), Kozarščak

(32 duš), Desnjak (70 duš) in Kamenščak (67 duš). Lokalija bi naj obsegala 929 duš. Nova lokalija ni prišla v nadaljni pretres, ker je že pri prvem predlogu bilo ob strani pripisano «Nihil». Prav sedaj se delajo zopet priprave za samostojno župnijo v Cezanjevcih. Župnija Ljutomer ima danes še isti okoliš, kakor pred letom 1782.

V radgonski pražupniji, kolikor sega v labodsko škofijo — v sekovskem delu se tudi ni nič spremenilo — vidimo torej, da je razen nekaterih mejnih popravil in preureditev ostalo precej pri starem. Samo ob skrajni meji pražupnije, kamor je segala tudi prastara pražupnija Kamnica, je nastala edina nova župnija Sv. Ana v Slov. goricah.

* * *

Jožefinska preureditev in ustanovitev je torej prizadela kraje labodske škofije, ki so predmet cele naše razprave, primeroma precej malo. Formalno so postale razne ekspoziture samostjone, kar bi se tudi sčasoma brez Jožefa II. zgodilo.

V najnovejšem času je škofija pridobila župnije Apače in Kaplo ter večji del Sv. Duha na O. v. (jožefinska ustanovitev) in dele cmureške župnije, zgubila pa je Soboto in dele Pernic ter Sv. Jerneja v Radvanju.

Prvotnih pet pražupnij se je torej do danes razdelilo na 63 (oz. 66) župnij v osmih dekanatih (in Sobota v Švanberskem). Ker pa smo ravno omenili dekanate, še dodamo kot konec zgodovino upravne razdelitve naših župnij.

VI. Upravna radelitev naših župnij severno od Drave.

Solnograška nadškofija je mejila od leta 811. naprej na jugu ob Dravo. Pri njeni obsežnosti ni mogel ordinarij vseh svojih dolžnosti opravljati v celi svoji škofiji. To je bil vzrok, da so se sčasoma ustanovile v njenem obsegu nove škofije v majhnem obsegu, krška, sekovska, labodska; zadnja je obsegala tudi del našega ozemlja, pražupnijo Labod, oz. Dravograd in iz nje izločene župnije.

1. Generalni vikarijat. Nove škofije so se ustanovile ne toliko, da bi novi škofje oskrbovali samo svoje majhne škofije, ampak v prvi vrsti, da bi škofje izvrševali škofijske opravke tudi v sosednjih delih solnograške nadškofije. Krški škof je bil »generalni vikar« solnograškega nadškofa za Koroško in celo nekdanjo Štajersko, bil je namestnik nadškofov, pa ne s celo jurisdikcijo, ampak v upravnih rečeh. Ko se je nekaj čez 150 let pozneje ustanovila sekovska škofija in je sekovski škof postal generalni vikar solnograškega nadškofa, je krški škof branil svoje »pravice« na Štajersko, vendar brez uspeha. Sekovski škof je dobil upravo tudi čez naš del solnograške škofije. Labodska škofija, malo po sekovski ustanovljena, pa je imela celo jurisdikcijo v našem

delu: a) labodsko škofijo, b) solnograško nadškofijo pod upravo sekovskega škofa kot solnograškega generalnega vikarja.

Generalni vikarji so vizitirali župnije, posvečevali cerkve, delili zakrament sv. birme in nadzorovali duhovnike, imenovanje župnikov in dr. pa je bilo v oblasti ordinarija.

Pri novi ureditvi škofij v Notranji Avstriji je zgubil solnograški škof vse dele svoje škofije v njej; škofije, katerim so bili deli prideleni, so postali ordinariji. Na Koroškem se ni nič spremenilo, kolikor se tiče naših škofij, štajerske župnije pa so bile pridružene sekovski škofiji s sedežem v Gradcu. Pri novi ureditvi naših škofij leta 1857., oziroma 1859. so prišle štajerske župnije razen Kaple, Marije Snežne (do leta 1870.) in Apač v labodsko škofijo, Dravograd s svojimi deli pa v krško škofijo. Šele po polomu stare Avstrije so prišle s 1. decembrom leta 1923. Dravograd z Ojstrico, Kapla in Apače, zraven Sv. Duh na Ostrem vrhu (iz dekanije Lučane) ter južno od Mure ležeči deli cmureške župnije, ki so se pridružili župnijam Marija Snežna, Sv. Ana in Apače, pod administracijo labodske škofije. Ta pa je zgubila na sekovsko župnijo Soboto, dele Pernic, Sv. Jerneja, Svečine in Sv. Jurija ob Pesnici.

Škofijski generalni vikarji so sicer kot namestniki škofa v duhovni vladi škofije danes v navadi. (Prim. Wetzer & Welte, Kirchenlexicon V., 264 nasl.) Razložek je samo ta, da ima škof generalnega vikarja za celo škofijo, solnograška škofija pa je imela z ozirom na svojo razširjenost več generalnih vikarjev.

2. Arhidijakoni.

Ker se škof ni mogel brigati za vse duhovne zadeve v celi nadškofiji v obsegu solnograške škofije, je bila škofija razdeljena v več arhidijakonotov. Vsak stolni prošt je bil sicer «archidiaconus natus» v škofiji, vendar pa je bila škofija večinoma razdeljena na več arhidiaconov. Iz Solnograda izločene škofije so tudi imele stolnega prošta za arhidijakonia. Akoravno so bile majhnega obsega, so posle arhidijakona olajšale s tem, da so ustanovile takozvane arhidijakonalne komisarije. Tako n. pr. sekovska škofija za Srednji Štajer, pa tudi labodska za svoj štajerski nemški del na Štajerskem pri Sv. Florijanu ob Laznici.

Arhidijakoni so jako stara uvedba; bili so bržčas že prej, kakor se je uvedla razdelitev škofije na župnije. (Prim. Ljubša, Christianisierung, 91 nasl.) Arhidijakoni ali arhipresbiteri so bili prvotno oskrbniki škofijskega premoženja, kmalu pa so postali upravni organi v posameznih delih škofije. Cela solnograška Koroška in tudi Štajerska sta bili razdeljeni na dva arhidijakonata. Spodnjekoroški arhidijakon, ki je imel dalje časa svoj sedež v Velikovcu, je bržčas do ustanovitve labodske škofije imel tudi koroški del poznejše labodske škofije v svojem področju,

oziroma vse ozemlje dravogradske pražupnije. Štajerski del solnograške nadškofije pa je bil podrejen spodnještajerskemu arhidijakonu.

Arhidijakonat prvotno ni bil navezan na gotov kraj, ampak na osebo. Tako najdemo kot arhidijakone razne župnike, n. pr. v Radgoni, v Ptuj. Arhidijakon je lahko bil tudi župnik izven arhidijakonata. Leta 1436. pa so bile kot sedež arhidijakona določene gotove župnije, tako n. pr. spodnještajerski na župnijo Gradwein (Gradovinje) nad Gradcem. Ko pa je bila leta 1609. ta župnija inkorporirana bližnjemu cistercijanskemu samostanu Runa (Rein), ki je oskrboval naprej ne samo matico, ampak vse njene vikarijate s svojimi duhovniki, je bil zadnji gradovinski župnik-arhidijakon iz Gradovina premeščen v Strassgang pr Gradcu, kjer je bil arhidijakon do leta 1618., ko je prešel na graškega župnika.

Ker se je posel arhidijakona po ustanovitvi novih vikarij in župnij množil in je spodnještajerski arhidijakon obsegal celo Srednje Štajersko do Drave, se je isti leta 1679. razdelil v dva arhidijakonata: v «Viertel Vorau» s sedežem v Gradcu za celo solnograško škofijo na levem bregu Mure, kamor sta pripadali iz našega ozemlja celi župniji Cmurek in Radgona, in v «Viertel zwischen der Mur und Drau» s prvotnim sedežem v Lipnici, a že od leta 1686. v Strassgangu, kamor so bile dodeljene vse naše župnije solnograškega dela desno od Mure do Drave. Zadnji arhidijakon je začel poslovati l. 1683. Maribor s svojimi vikarijati in Velika Nedelja sta si sicer hotela priboriti nekako izjemo, ker je prva nadžupnija imela patrona krškega škofa, druga pa je bila podrejena nemškemu viteškemu redu. Po raznih prepirih pa je vendar bil sklenjen nekak kompromis, da so arhidijakoni tudi tukaj samo «in mere spirituales» izvajali svoje pravice.

Za Dravograd je bil arhidijakon labodski stolni prošt. Jožefinski elaborat navaja sicer marnberški okraj kot v arhidijakonatnem komisarijatu Sv. Florijan, kar pa je gotovo pomota. Saj piše tudi Orožen (I., 79), da je bil do leta 1788. marnberški okraj neposredno podrejen arhidijakonu pri Sv. Andražu.

Arhidijakone je vlada odpravila leta 1786., akoravno imamo še to čast dandanes pri stolnih kapiteljih. V sekovski škofiji so bili kot nekako nadomestilo ustanovljeni okrožni dekani, o katerih pa poročamo pozneje.

3. Dekani.

Z ozirom na obsežnost arhidijakonotov je solnograška nadškofija leta 1632. arhidijakonom dodelila pomožne organe in to so bili dekani. Izraz dekanija je jako star; že leta 777. zasledimo izraz dekanija kot okraj, v katerem je živelo prvotno po deset družin (Gradivo I., 289,

št. 256; 303 št. 275; 306 št. 279). Dekanija v cerkveni upravi je navadno obsegala okoli deset župnij, odtod ime. Obseg se je večkrat menjal.

Izven labodske škofije so pripadale naše župnije sledečim dekanatom (1772.): Dekanat Ptuj in Radgona sta obsegala vsak vse župnije, ki so bile izločene iz imenovanih pražupnij. Lipniški dekanat pa se je razprostiral tudi na staro župnijo Jarenino ter na iz nje izločeni župniji Svečina in Sv. Lenart v Slov. goricah. Maribor in Velika Nedelja se navajata kot «districtus», ker sta si prva nadžupnija s svojimi vikarijati pod patronatom krškega škofa in Velika Nedelja s svojimi deli kot pod nemškim viteškim redom prisvajali nekako izjemno stanje. Neposredno pred ureditvijo škofijskih mej je pripadal Maribor s svojimi vikarijati v področje dekanije Sv. Vid na Vogalu (am Vogau), ki je na ta način obsegala dva po lipniški dekaniji popolnoma ločena dela. Cmurek (in s tem nekaj časa sedanja župnija Marija Snežna) pa je od začetka do danes del stradenskega dekanata.

Po preureditvi škofijskih mej je sekovska škofija tudi preuredila obsege dekanatov v našem delu. Bilo je to potrebno tudi zaradi tega, ker je vlada določila, da se ne sme noben dekanat raztezati v dve okrožji. Mura pa je delila graško in mariborsko okrožje nekaj pod Wildonom do ogrske meje. Cmurek je ostal pri Stradenu; Radgona je zgubila kot dekanat vse župnije na desnem bregu Mure, kjer je nastal novi dekanat Apače, ki je obsegal celi prejšnji dekanat v našem ozemlju ter novo ustanovljeni postaji Sv. Ana in Marija Snežna. Dekanat Maribor je obsegal sedanji dekanat Maribor, Jarenina (razen Svečine) in Marnberg, dalje župnije Sv. Lenart, St. Jurij v Slov. goricah in Sv. Trojico sedanjega dekanata Sv. Lenart. Dekanat Ptuj je obsegal prvotno pražupnijo, ravno tako Velika Nedelja. Dekanatu v Lučanah so bile pridružene župnije Remšnik, Kapla, Svečina (in seveda do leta 1923. Sv. Duh).

Sekovska škofija je preuredila nanovo svoje dekanate leta 1805., in sicer s tem, da je mariborski dekanat razdelila in nekatere župnije v druge dekanate pridružila.

Dekanat Maribor je dobil današnji obseg, razen župnije Sv. Martina, ki je do 1. januarja 1860. pripadal ptujskemu dekanatu. Nanovo se je ustanovil dekanat Marnberg, ki je iz lučanske dekanije dobil tudi Remšnik in Kaplo (do l. 1858.). Ravnotako Jarenina v današnjem obsegu razen Svečine, ki je ostala v lučanskem dekanatu in je prišla v jareninski dekanat z l. 1811. nanovo oživljeno kuracijo Sv. Jurij (in s Špiljem iz lipniškega dekanata do leta 1858. Nekaj časa je spadal tudi Sv. Jurij v Slov. goricah v jareninski dekanat. Novi dekanat Sv. Lenart v Slov. goricah se je razprostiral čez župnije Apače (do leta 1852.), Marija Snežna (do leta 1858.), Sv. Trojico, Sv. Benedikt in

Sv. Ano. L. 1822. je prišla sem Negova iz ljutomerskega dekanata, iz ptujskega pa leta 1859. Sv. Rupert in Sv. Bolfenk in šele v novjšem času iz ljutomerskega dekanata tudi Sv. Anton v Slov. goricah. Ko je leta 1870. bila župnija Marija Snežna izločena iz sekovske škofije, je bila pridružena lenarškemu dekanatu, pozneje nekaj časa Jarenini in je zdaj zopet v lenarškem dekanatu. P t u j s k i dekanat je ostal kakor prej, samo da je pridobil iz mariborskega dekanata Sv. Martin pri Vurbergu do leta 1859., katerega je moral odstopiti zopet na Maribor, kakor v istem času Sv. Rupert in Sv. Bolfenk na Sv. Lenart. Polenšak pa je bil leta 1805. pridružen Veliki Nedelji do leta 1859., ko je prišel zopet nazaj k ptujski dekaniji.

Velika Nedelja je razen svojega pražupnijskega obsega dobila leta 1805. iz ptujske dekanije Polenšak — do leta 1859.

Da dekanijski sedeži niso neobhodno stalni, nam kaže posebno l j u t o m e r s k a d e k a n i j a. Prvotno je bil dekanat v Apačah, z apaškim župnikom je prišel v Ljutomer, potem začasno k Sv. Križu, pozneje k Sv. Juriju, zopet v Ljutomer in je od leta 1923. zopet pri Sv. Križu. Leta 1805. je imel današnji obseg, zraven pa Negovo (do leta 1822.), Sv. Anton (do najnovejšega časa) in pozneje do leta 1859. tudi Svetinje iz velikonekleskega dekanata.

S 1. decembrom 1923. so se pridružile župnije: Kapla iz lučanskega dekanata v marnberški, Sv. Duh iz istega dekanata v mariborski in Apače (od leta 1852.) v radgonskem dekanatu v ljutomerski dekanat.

Danes imajo torej dekanati na levem bregu Drave sledeče župnije:

M a r i b o r: Maribor mestna župnija in predmestna župnija Sv. Marije, Sv. Peter, Sv. Martin, Sv. Barbara, Sv. Marjeta, Gornja Sv. Kungota, Selnica, Kamnica, Sv. Križ in Sv. Duh.

J a r e n i n a: Jarenina, Sv. Jakob, Sv. Ilj, Svečina, Sv. Jurij ob Pesnici, Sp. Sv. Kungota.

S v. L e n a r t: Sv. Lenart, Sv. Ana, Sv. Anton, Sv. Benedikt, Sv. Bolfenk, Sv. Jurij v Slov. gor., Marija Snežna, Negova, Sv. Rupert in Sv. Trojica.

L j u t o m e r, oziroma Sv. Križ na Murskem polju: Apače, Sv. Jurij ob Ščavnici, Kapela, Sv. Križ, Ljutomer, Mala Nedelja, Sv. Peter pri Radgoni in Veržej.

M a r n b e r g: Brezno, Sv. Jernej, Kapla, Marnberg, Muta, Sv. Ožbald, Pernice, Remšnik (Sobota je prešla v dekanat Schwamberg).

P t u j: Sv. Andraž, Sv. Lovrenc, Sv. Marjeta, Sv. Marko, Polenšak, Ptuj mestna nadžupnija in minoritska župnija, Sv. Urban, Vurberg (in Hajdina na desnem bregu Drave).

V e l i k a N e d e l j a: Sv. Bolfenk na Kogu, Sv. Lenart, Sv. Miklavž, Ormož, Središče, Svetinje, Sv. Tomaž in Velika Nedelja.

Dravograd (od 1. decembra 1923.): Dravograd in Ojstrica (na desnem bregu Drave: Libeliče, Črneče).

4. Okrožni dekani.

Kakor so dekani nadzorovali župnike in njihove pomožne duhovnike, tako bi naj imeli tudi sami neko nadzorstvo. Arhidijakoni so bili od vlade odpravljeni. Zato je sekovski ordinarijat uvedel okrožne dekane, kateri so imeli iste pravice nad dekani in njihovimi kapelani, kakor dekani nad župnijami. Ustanovljenih je bilo šest okrožnih dekanij. Od teh pridejo samo v poštev mariborska in ptujska okrožna dekanija. Prva je sicer leta 1801. imela svoj sedež v Hočah in je razen Slivnice še obsegala mariborski dekanat. Ptujska okrožna dekanija je nadzorovala (razen Zavrč) dekane v Veliki Nedelji in v Ljutomeru. Kakor smo leta 1801. videli, tudi okrožne dekanije niso imele določenega sedeža. Ptujska okr. dekanija je imela n. pr. leta 1858. svoj sedež pri Sv. Juriju ob Ščavnici. Obsegala je od leta 1788. štiri dekanije. Okrožna dekanija v Hočah leta 1801. je obsegala tri dekanije, leta 1808. v Mariboru pa 6 dekanij.

Labodska škofija okrožnih dekanij ni poznala, zato sta tudi omenjeni dve okrožni dekaniji leta 1859. odpadli. Šele v najnovejšem času, l. 1906., so se nanovo uvedli »naddekani«, kateri posel opravljajo kanoniki. Celi del severno od Drave je bil združen v naddekanat Maribor levi breg. Šele po prirastku škofije z Mežiško dolino iz krške in Prekmurjem iz somboteljske škofije se je mariborski naddekanat razdelil v dva dela: v naddekanat Maribor levi breg vzhodni del in naddekanat Maribor zahodni del. K prvemu naddekanatu pripadata razen Prekmurja dekaniji Ljutomer in Velika Nedelja, Ptuj je izvzet; k drugemu naddekanatu razen Mežiške doline Dravograd, Maribor, Jarenina, Sv. Lenart in Marnberg.

Nekaj o Dulebih na Slovenskem.

J. Kelemina, Ljubljana.

1. Ime.

Za razlago imena navedimo najprej najstarejše oblike, ki so nam na razpolago. 1.) Na Štajerskem (po Zahnu Ortsn.): 861 *Tudeleipa*¹⁾, 890 *Tudeleipa*, 891 ad *Dudleipin*. — 2.) Za kraj (in srez) Doudleby v bližini Budějovic (Palacký, Dějiny české I, 2, 402): 1175 Kochan praefectus de *Dudeleb*, 1179 Pillunc de *Tudelib*, 1186 Pillungus de *Tudelib*, Henricus de *Tuttleibe*. Kraj se zove nemški Teindles; kedaj je ta oblika izkazana prvič, nisem mogel ugotoviti; da je razmerno stara, izhaja — iz interno

¹⁾ Grafija — ei — v štajerskih in čeških oblikah: *Tudleipa* etc. ne znači diftonga temveč je znamenje za st. slov. ě; prim. v tem oziru še: *stěna*: *steina villa* O. Appell. 619; *lěsū*: *lezniza* (Koroško), App. 304.

nemških razlogov — ker je doživel slov. *ū* preglas v nem. dialekt. *ei*. Pripomniti je treba, da rabijo tudi nemško pisane listine vulgarno obliko: Troyan von *Teudlieb*, *Fontes rer. austr.* XXIII, 145 (a. 1369.) V žateški okolici se je nahajala istotako naselbina Dulebov (Šafařík, *Slaw. Altt.* II, 445): 1165 *Dudlebei*, 1184 *Dudelive*. Förstemann, *Alt. Namensb.* II³, 1,758 oziroma II³, 2, 1523 istoveti to naselbino z vasjo Dolany-Döhlau pri Žatcu, sklicujoč se na „dokaj moten vir“, kot pravi: *Mitt. des böhm. Exkursionsklubs* XV, 1892, str. 151. Ta istovetba nima filološke podlage. — 3.) Maloruska oblika *Dulyby*; povrhu imamo obliko *Dulěvčizna* in *Dulěbčizna*; prim. Šafařík l. c. II, 122–3. — O ruskih Dulebih (*Dulěbi*) imamo prva poročila iz Nestorja (* c. 1056 — † 1116), cf. Šaf. l. c. II. 683.

Ako vzamemo č. *Doudleby*, *Doudlebých*, in n. *Teindles*, nam postane očito, da sta obstojali dve obliki tvorjena vsaka s posebnim sufiksom od iste tematske podstavke. Nemški *Teindles* se da obrazložiti kot stari lokativ na *as*, ki ga tvorijo debela na (*j*)*an-ino*, in ki je dobro sporočen v staročeških oblikah (Gebauer *Hist. Mluvnice* III, 1, 77 ss.) a bolj redek, ali v obče nesiguren v stari slovenščini (Mikl. *Gramm.* III, 374; *Orts. aus App.* I, 90). Paradigma *dol-janinū* je dal:

st. č. nom. pl. <i>Dol'ané</i>	lok. pl. <i>Dol'as</i> (pisano: <i>doleas</i>)
novo č. nom. pl. <i>Dolany</i>	<i>Dolanech</i>
st. slov. nom. pl. <i>podoljane</i>	lok. pl. <i>podoljas</i> (pisano: <i>Pudlas</i>)

Ta lok. pl. (*j*)*as* se je razvil iz (*j*)*an-sū*, prim. Gebauer l. c.; ako imamo v teh starih lokativih, ki služijo v germaniziranih imenih kot krajevni nazivi poleg *as* tudi *es*, je zadnjo formo razlagati iz nemških glasoslovnih razmer; torej kot oslabšanje sufiksalnega vokala. Zato imamo: č. *Tufany*, n.: *Turas*, stč. *tur'as*, toda č. *Borovany*, n. *Forbes*, stč. *borovas* itd. Stč. lokativ, ki je dal nemško obliko *Teindles* je torej bil: *dudljās*, oziroma, ako smatramo, da je nazalni konzonant nemške oblike izviren¹⁾; *dqdljās* (nazalni

¹⁾ Južnočeško (dudlebsko) narečje ima poleg drugih tudi to posebnost „že až do historické doby zachoval si jazyk Slovanů v těchto končinách usedlých některé nosovky“ (Braniš, *Osídlený Doudl.* 9). Ime reke Lužnice (Lainsitz) se piše v listini leta 1179 *Lunzenice*, in še le leta 1185 *Lusnitz*. Seveda je težko spraviti eventualni južnočeški *dqdl* — v sklad z oblikami, ki jih poznamo od drugod in kojih najstarejša je štajerska (861) *Tudleipa*. Res je sicer, da vlada glede nazalnega vokala (*q*) v listinah alpskih dežel velika neenakomernost, tudi v slučajih, kjer leže zadevni kraji blizu; na primer *kqtū*: 1148 *Chuntuz*, 1230 *Chumptwitz* (Kumpitz) pri Banjivasi-Fohnsdorfu; toda 1187 *Chotech* (= Winchilen), 1230 *Chotich* (Koeticher Forst, Proleb). — *krogū*: 1148 *Crugelahe* (Krieglach); 1106 *Krugel* Ebendorfer Stiftsberg (Jaksch, *Mon. št.* 535); 1206 *Ocrugel* (Kraugl pri Gmündu); toda 1188 *Chrungilsee* (Grundelsee). Gori omenjeni češki Lužnici odgovarjajo naše „Ložnice“, t. j. *lqžnica*, Appell. 297. Ime se nahaja v bližini ozemlja, ki nas zanima: Lassnitz, vas pri Sv. Florijanu na L.: 1265 *Losniz*; toda voda pri D. Landsbergu Lasnitz kaže te-le odnošaje: 890, 977, 982, 984 *Luonzniza*, 1036 *Lonsniza*, 1043 *Losniza*. Ti vzgledi nas podučajo, da še začetkom 11. stoletja ginevanje nazalacije v vokalu *q* ni bilo zaključeno; da se je proces začel že sredi 9. stoletja, s svojimi sredstvi, (toponomastičnim gradivom, ki se konservativno drži starih grafij), ne morem dokazati. Opozorimo še lahko na dublete z nazalnim in čistim vokalom, ki obstoje pri posameznih st. slov. besedah. Vondrak, *Slaw. Gr.* § 353.

vokal je spet mogel nastati na različne načine!), k nom. plur. stč. *dūd' ané*, *dqđ' ané*.¹⁾

Sufiks *jan-ino* pomeni pripadnike kakega naroda ali prebivalca kakega kraja: *Rimljaninū*, *graždaninū*. Ker imamo v tematski osnovi menda izpeljanko s sufiksom — *dlo* — (*dū-dlo*), (*dq-dlo*), moremo smatrati, da pomeni tematska osnova kakšen kraj (in ne sredstvo ali orodje); izpeljanke na-*dlo* se tvorijo v pretežni večini od verbalnih podstav (infinit. debel impf. glagolov): č. *bydlo* „Aufenhaltsort, Stand; slov. in slovansko *močialo*“, mesto v zemlji, iz katerega prihaja mokrota. Ram. Hist. slov. 197; **skočidlo* „Wasserfall“: 1) Skočidalo, Šempas pri Ajdovščini, Ramovš l. c. 2) Skočidol, Gottestal na Kor. Scozidol prim. sicer Lessiakovo razlago, Carinthia 1922, 112, str. 34. — Bs. *dūmq*, *dqti*, „wehen, treiben“, (litv. *dūmti*, *dumšlė* 'hervorstehende, aufgeblasene Stelle im Gewebe', prusko *dumsle* 'Harnblase', idg. baza *dhemā* 'blasen': slovansko **dq-dlo* bi imelo pomen „nabreklo mesto“; torej z ozirom na teren „Erd-aufschwellung, Hügel“: stč. *dqđ' ane*, Hügelbewohner, locat. *dqđ' as*, n. *Teindles*, slovensko **dolo*: prim. *dōla f* neka hruška (funtarica), kar je isto kot *dūlica* neka *velika* rumena hruška, (Pleters.). *Doljanci*, *Dolanci* naziv za štajerske Dulebe (glej spodaj II. članek.) — Pri razlagi oblike brez *n* (861 Tudeleipa) moremo misliti na izpeljanko glagola *dujō*, *duti* „blasen.“ O slov. *dūlo* 'Hutkopf, r. *dūlo* Mündung (des Rohres) malor. *dūló* smatra Bern. Et. Wb., da se jih more izpeljati iz *au-dlo*. V vseh slovanskih jezikih (n. pr. že v st. b.) se mešajo iz starih časov oblike obeh glagolov, ki imata isti pomen, toda različni etimol. izvor: prim. slov.: *na-dmēm*, *na-dōti se*, *na-dōt* aufschwellen, stolz werden (st. slovansko *dūmq*): in *dūjem*, *dūti*, *na-dūt* (*dujō*). Zgoraj smo že imeli *dōla f* funtarica, hruška in *dūlica f* debela hruška. — Srbski *Duljanović* „prezime, XIV. vj.“ dopušča obojno razlogo.

¹⁾ Dosedanje razlage dosledno ignorirajo nemško obliko *Teindles*; Miklošič Appell. D 106 opozarja na nemška krajevna imena kot *Totleiba*, *Tittleibe*. (prim. o teh in sličnih imenih Förstemann Alt. Namensb. II.³, 1, 659, 698; 2, 1039, 1459; 1518, 1523; nekatere slučaje smatra Förstemann sam za slovanske). Po Miklošiču, ki ponovno razpravlja o tej besedi, imamo v drugem slogu isti element, ki ga nahajamo v nemških imenih kot *Hadersleben*, *Aschersleben*, dansko — *lev*. V obče se identificira ta — *leben* z got. *laiba f*, stvn. *leipu* „Hinterlassenschaft“, idg. koren *leip* — Feist Et. Wb. 61. Ker se piše sufiks *leben* v srednjeveških virih poleg *leibin* tudi *leubin*, je ta razlaga dvomljiva. — Krajevna imena na — *leben* igrajo v študiju naseljevanj nemških in germanskih plemen važno vlogo: nahajamo jih namreč v ravni Turingiji in predzemlju Harca, potem pa daleč gor na severu, namreč v Schleswigu (od dansko-saške meje navzgor) in na otokih (Schonen), ne pa na Bornholmu in v Islandiji. Smatra se, da je zaneslo neko pleme, ki je imelo navado zaznamovati svoja selišča kot *leiba* „zapuščina“ iz svoje domovine v Jutlandiji na sredonemško ozemlje. — Oštir, Illyro-Thrakisches 117, Arh. za arbanasku starinu I, 117 pripomni, da imamo v *Dudlěb* mogoče alarodski — ? „Kollektiv-Plural-Suffix.“ Računati nam je pravzaprav s sufiksom *ěb*, čigar vokal je lahko različno razlagati. *Dudlě* mu je identično s praevropskim *Theud* — 'Volk i. t. d.' — A. Brückner v Slavia III, 211 (*dud* 'ptak', 'dudek', *lěb*, litv. *laibas*). — Tvorbo s sufiksom — *ěb* — imamo mogoče v l. i. *Kuljebic* (pisano *Kulebikū*), napram njej stoji tvorba *Kuljanin*, l. i. *Kuljani* 'mjesno ime'; oboje iz *kūla* 'toranj'. Sufiks — *ěb* —, ki znači prebivalec kakega kraja, je torej, kazno, neslovanska dubleta domačega *jan-ino*!

II. Dulebi na Slovenskem.

|Dulebsko ime se spominja na naših tleh v sledečih slučajih: 1. *Dulieb* na Koroškem; po Jakschu, (l. 1060—70.) blizu Oberdorfa, sev.-zap. Špitaliča. Kako daleč se je raztezalo ozemlje te betve ni znano. Tukaj kot na Štajerskih tleh razlikuje tradicija med Dulebi in Hrvati; kajti pri Špitaliču nam je sporočena tudi hrvaška naselbina: *Kraut*, prim. Štur SB. 176, 71—2.

2. *Dulleben* je ime krajini na gorenjem Štajerskem v dolini reke Lomnice: 1396 auf der Eben; die Tuelleben (Gerichtsbeschr. 43). Beseda je lahko tudi hibridna sestavljenka iz slov. *dol* > *doal*, *duel*, torej *Duel* + *eben(e)*.

3. *Tulwitz*, vas v dolini reke Stolbnice, Stubnice (1307 die *Stubnich*, *Stübming*; za starejše oblike prim. Stulmeckbach: 1070 flumen Stulpnic, Zahn), v občini Belica-Fölz je lahko nastalo iz Dulebič(i); nemški *w* za slovenski *b* nastopa v slučajih kasne germanizacije.

4. *Tulwitz* je nadalje občina srednje Štajerske ob zapadni strani izvirkov Rabnice; tam imamo tudi celi okoliš *Tulwitzviertel*.

5. *Dudleipa*, kraj ali krajina ob spodnji murski dolini — nekoč del Privinovega dukata. (Oblike glej zgoraj!) Samo Arnulfova listina z dne 9. marca 891 govori o dudlebski „grofiji“ in samo ona fiksira vsaj nekoliko dudlebsko ime na zemljevidu, ko pravi, da teče cmureški Gnabach po dudlebskih tleh, istotako da spada kraj *Ruginesvelt* k dudlebski grofiji.

Opozarjam najprej na dejstvo, da imamo v imenih *Knesaha*, *Gnase* . . . ohranjen lep in določen spomin na to staroslovensko kneštvo; rečica **Knežava* je tekla skoz njega; ob njej je ležal trg **Kneže* (forum *Gnase*); ob izlivu rečice v Muro je ležal **Knež-grad* (*Gnespurkh* sev. vz. Cmureka, to je mogoče iskani grad *Tudleipa*, čigar prvotno ime se je zgubilo. Eksistenca staroslov. kneštva je s temi samimi podatki overovljena nepobitno, če tudi ga pozna izmed listin samo gori omenjena; glede njene verodostojnosti prim. Hauptmann, Časopis za sl. jez. 1923, 329.

Seveda nam izraz *iuxta aquam Knesaha* omenjene listine še ne dovoljuje sodbe, ali se je kneštvo razprostiralo na desni, levi ali na obeh straneh te vode. S Zahnom i. dr. smatram, da je *Durnaua*-Dornau pri Radgoni. V listinah, ki pridejo v poštev se vedno imenujeta v eni sapi *Durnaua* in *Ruginesvelt*, in resnično se imenuje tudi del občine Trnovo-Dornau *Riegelfeld*, kar bi moglo biti nastati iz *Ruginesveld* tako kot *Zistanesveld*: *Zistelveld*; samo da za *Riegelfeld* ne poznamo starejših oblik.

Parauuoz mons cum vineis . . . je mogoče iskati na južni strane Mure v kapelskih gorica.

Vprašanje o nadaljni usodi tega st. slov. kneštva se ne dotaknem; kazno je, da je imel *comitatus Dudleipa* za časa neodvisnosti dokaj skromen obseg, zavzemajoč dve ali tri dolini; povrh pa, ker je bil teritorij zavzet od tega plemena razmerno obsežen, da je razpadel v staroslovenski dobi i na več takih kneštev. Ime dulebsko najdemo namreč ob robu ljutomerskih gor:

6. *Dulebska*¹⁾ je ime, ki ga je nekoč nosil „Libonjski potok.“ To notico ima Pirchegger v *Zeitschrift des hist. Ver. f. Steierm.* XIV (1916) str. 143; žal, da ne navaja vira, odkod je zajel to ime. Libonjski potok istoveti Pirchegger z *Miklaševskim potokom*, ki „izvira pod Jeruzalemom in se steka (na vzhodni strani) Huma v Dravo.“ Tudi specialna karta krsti ta potok za *Liboniabach*: en izvirek res prihaja iz kotanje Libonja. Drugi kraji tega imena leže daleč stran proti zapadu: 1.) „Libania“ višina pri Desnjaku (*Gerichtbeschr.* 313, a. 1572.) 2.) Libonja²⁾ (hrb in naselje sev. vzh. Ormoža). Poleg postaje Pavlovci stoji mlin, kjer se združita dve vodi: *Ivanjkovski* in *Brebrovniški* potok: prvi njiju zasluži ime *Libonjski*, ker teče ob Libonji; drugi, ki ga specialna karta imenuje *Stainzerbach*³⁾ že manj. Združen potok, ki se odslej imenuje *Pavlovski*, se steka pri Pušincih v Dravo. — Dotični potok se je imenoval *Dulebska* (voda), ker pride iz Dulebov in res zbira mikl. Libanja svoje vire iz gorske črte, ki tvori vsaj deloma⁴⁾ mejo med dvema ostro začrtanima narečjima: med ormoško-miklaševskim, ki rabi *uzeo* in onim, ki rabi *zea*/Seveda nastane sedaj spet vprašanje, ali naj iščemo Dulebe sevzap. ali jvzh. te črte. Ako zastopam tukaj mnenje, da je pripisovati Dulebom sev. zap. pas in ne vzhodni, imam za to sledeče razloge: 1.) nas sili ime *Dudleipa* gledati na zapad in ne na vzhod. 2.) Se prebivalci pasu, ki govori *zea*, imenujejo *Dolanci*, (izgov. *Dolanci*, z ozkim *u*-ju nalikujočim vokalom): „Pesničarji in Ščavničarji se imenujejo *Dolanci* po *dolih*, v katerih prebivajo“ pravi naš vrli mentor Jože Pajek v Črticah, str. 144. Prim. tudi: *Dolániz* der Talslawe' der Unterländer, Murko, Rozhni Besednik 767. Meni je ta razlaga vendar sumljiva: doljane lahko imenujem prebivalce kakega dola, kake globeli, a ne prebivalci tako razsežnega ozemlja. Sicer pa opozarjam na našo razlago imen *dodljane*, *dudljane* v prvem članku; jasno je, da je oblika 'Dodljane' obstojala tudi na naših tleh poleg obče poznane *Dudlebi*. Neznano mi je, ali se da izkazati oblika, ki bi odgovarjala st. slov. **dudljane* in ki bi se glasila **Dulánci* (dial. s preglasom *u*-ja *Dĩlánci*.)

Narečje, ki rabi *zea* se nadaljuje severno Mure: v Radgoni sami in v treh zdaj bolj nemških vaseh — Stara nova vasica, Farovci, Pridova (sic!)

¹⁾ Ime *Dulebska* f. nahajamo tudi na hrvaških tleh: 1.) ime kraja v kotorski oblasti Križevci (Ak. Rj.: ima *Duljevska*); 2.) *Duljebska*, f. rijeka u Hrvatskoj.

²⁾ Libonja (izg. Libo-ja), starejša oblika: 1409 *Libochendorf*; tēma *ljubū*, sufiks *ohūna*, *ohūnja*, je zapravo osebno ime; adj. *Ljubohnin* (kot mjesnih imena) bilježi Akad. Rječnik. V Tatrach, v lipavskem srezu, imamo isto ime: *Lubochna*. Miklaševska Libonja nima sporočenih starejših oblik.

³⁾ Tej vodi pravijo Brebrovniški potok (*Brebrovnik* iz apelativa *bĩbrũ* 'castor' O. Appell. 50.)

⁴⁾ Jezikovna meja je začrtana pri Ramovšu Hist. slov. 11 nekoliko preveč proti zapadu; Svetinje spada pod pas *zea*. Nasprotno je pa treba pri Radgoni izločiti sledeče vasi iz tega pasa: Žetinci, Polrta, Dedonci, Zenkovi, Slovenska górica, ker govorijo *prekmursko* narečje; glej M. Slavič, Prekmurje 61.

⁵⁾ Ime „Pridova“, ki ga ima tudi zemljevid Mat. Slov. ali je res v rabi, ali samo skovano? V osnovi leži osebno ime *Pribigoj*; Pridahof: 1362 im *Prybigoy*.

— so Slovenci s *štajersko* govorico (Slavič, Prekmurje 61). Ni dvoma, da se je narečje prostiralo tudi nad **Pribigojevece*, mogoče je tvorila *Kučenica* (Okhutschenitsch v Gerichtsbeschr. 316) mejo napram prekmurški slovenščini¹⁾. Od Sv. Ane na Aigenu sem vzel kot provizorno črto staro mejo med Štajersko in Ogrsko do Rabe. Po Rabi navzgor do *Kirchberga*; od tukaj v dolino potoka *Sast*; ob izlivu te vode v Muro se najdemo vis-à-vis točke, kjer doseže zapadna črta našega narečja južni breg Mure. — Prim. Pajk, Črtice l. c.; Ljubša, Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau 1911., str. 19; Straža 1925, 12. jan., Pirchegger, Mitt. d. Inst. f. öst. Gf. XXIII, 296.

Dostavek: O staroslovenskih knežtvih.

Poročilo, ki nam je ohranjeno o staroslovenskem knežtvu Dulebov na srednještajerskih tleh, ni edino svoje vrste. V naslednjem podam pregled o geografski porazdelitvi te politične tvorbe po ozemljih, ki so jih obljudovali Slovenci. Predvsem pa slede nekatere splošnejše opazke.

Viri nam dovoljujejo sklep, da so bivale iz dobe naše samostojnosti na celotnem ozemlju slovenskem obitelji, ki so nosile *knežji* naslov.²⁾ Sledove knežje oblasti imamo od Blatnega jezera do Tirolov, Gornje Avstrije in Soče. Knezi so poznani ne samo med zapadnimi alpskimi Slovenci, glede katerih priznava Peisker (Neue Grundlagen str. 8), da so jim vladali *kmetski knezi*, temveč tudi na spodnjem Štajerskem, kjer pozna Peisker samo župansko oblast.

Krivo³⁾ je istoveliti knežjo in župansko čast. Županu je pač pristojala manjša oblast kot knezu. — Kneštva in knezi so obstojali že pred hrvaškim prihodom; na Gornjem Avstrijskem, kjer ni sledov hrvaške invazije, imamo vendar sled knežje oblasti kot sicer tudi županske⁴⁾.

V pokrajinah, v katere so dospeli Hrvati, so bila kneštva⁵⁾ in seveda socialni red reorganizirana pod vplivom novih gospodarjev. Od aristokratskih

¹⁾ Vzporedno z državno mejo teče na vzhodu neka obrambna črta: *Gornja in Spodnja Straža*; nemška oblika je razmeroma stara *Ober-Unter-Drasen* s prehodom začetnega *s > z*.

²⁾ *Knez* se je prevajalo latinsko *comes*, nemško *Graf*. Narobe pa so ohranili nemški grofi svoje ime: n. pr. Grafenstein je postal Grebštajn in ne **Knežkamen*! Ohranjena so nam tudi imena slovenskih knezov: gotovo so si vsaj nekateri ohranili svojo ugodno pozicijo še v nemško dobo: Tvrdogoj 1023, Zahn Urk. I, 41 i. dr.

³⁾ Pirchegger Zs. des hist. Ver. f. Steierm. XIV (1916), str. 136 s. trdi, da so stali na čelu srezkih županij (Bezirkssuppanien) v staroslovenski dobi *comites*; toda kjer imamo knežje vasi, dvorce tam niso mogli manjkati i knezi. Nezabranjeno nam je si misliti, da je kneštvo razpadalo v županske okoliše.

⁴⁾ Kremsmünsterska I iz l. 777.

⁵⁾ Ni dvoma, da se smejo — ob primerni opreznosti — vporabiti pri določitvi starih knežjih sedežev, kmečka naselja, ki nosijo svoje ime po *knezi*. Da je pomenil prihod Hrvatov utrditev knežje oblasti, ki se je opirala posle na hrvaško plemenščino, je razvidno iz tega, da se nahajajo selišča Hrvatov in Knezov najčestje skupaj. V *Srpenici* (dekanija Bovec) sem našel v kol. družbe sv. Mohorja l. 1899 med 51 člani 7 nosilcev imena Knez in 5 Hrvatov.

slojev so stali odslej pač najviše člani hrvaških plemen, od katerih je izvestno število izkazano tudi na naših tleh. „Plemeniti ljudi Mogorovići“ (Klaić, Hrvatska plemena, Rad 130, str. 47) so zastopani n. pr. na Koroškem s *Piričiči*¹⁾; *Mohliči* (od plemena Stupić l. c. 73) so obdržali svojo aristokratsko pozicijo v nemško dobo: prim. Jaksch, Mon. 4, 2, str. 960 (Möchling). Imena hrvaških naselbin so po postanku največ *patronymica* na -içi; ta princip denominacije je posebno dosledno izveden na ozemlju hrvaškega sreza na Koroškem, pa tudi drugod.

To plemstvo je sedelo po vaseh in naseljih, ki se imenujejo „Hrvati“ često do današnjih dni; a tudi marsikatero drugo krajevno ime nam je ohranilo plemenska imena hrvaška.

Da je bil splošni naziv za to plemstvo (= aristokracijo), *kaseg*, *kasezi*²⁾ se ne da dokazati. Samo naselja kasegov so se prevajala nemško *Edling*: pač zato, ker je nalikoval socialni položaj *kasegov* temu, kar so Bavarci takrat nazivali s tem imenom — torej nekako vrsto svobodno rojenih in obenem plemenitih³⁾ ljudi, ki pa ni treba, da so stali na najvišji stopnji plemiške hierarhije. Svoj cilj in svojo svrho je imel ta razred plemenitnikov — vsaj na slovenskih tleh — v vojaški zaščiti knežjih gradov. V svojem poročilu o zagorskih kosezih (Die Edlinger im Sagor, Mitteil. des hist. Ver. f. Krain 1864, str. 16) omeni Dimitz, da se nazivlje te kaseze v naredbi nadvojvode Karla iz l. 1581, 17. nov. *Burger zu Sagor* in da se imenujejo sebe sami *Purgersmänner*. Ta naziva sta pomenljiva, ker 1.) Zagorje ni mestna ali trška občina, kjer bi nas *burgaer-ji* ne iznenadili; 2.) pa nam pove Dimitz, da so ležale *hube* teh kasezov ne v Zagorju, temveč v okoliških krajih. Naziv *Burger* in *Purgersmann* mora potemtakem imeti tukaj svoj

¹⁾ *Piričiči*, n. Pritschitz, l. 1369 Nider Piriczich, prim. Carinthia CXII (1922), 61. — *Mohliči*: kor. *Mohliche* zap. Doberle vasi; nem. Möchling, star. oblika *Mochilich*. V Zwahru Handwb. imamo Mohlice, Mochlitz, okr. Lùbn. Hrv. oblike vsaj se ne da iz izvajati *mühū* muscus; prim. Orts. App. 366. Kot hrv. ali srb. gentilna imena moremo smatrati Čergoviče v zilski dolini, nem. Tscherberg: prim. Čergović prezime u Srbiji u naše vrijeme (Ak. Rj.); O imenu *Baniči* prim. Carinthia l. c. 6. *Bašiči*: v list *Vasich*, *Väsichich*, danes Fasching (vzh. Trga): Bašiči selo u Srbiji u okruhu užičkom; Bašičbreg, selo u Hrvatskoj. Prim. še Činoviče, kor. in Činovići, selo v Bosni.

²⁾ K Ramovševi razlagi besede *Kaseg*, *Kasezi* (Razprave II, 320 ss., iz longobard. *Gausing*, germ. **Gautinga* — je pripomniti, da je longobardski jezik res izvedel visokonemški premik *t > z* toda ne takrat, ko so se Longobardi nahajali še v Karpatih, temveč ko so bili že pod vnožjem Alp, iz katerih je prišel „poriv“ za celi ta proces. — Za izmeno sufiksa v osetski besedi *Käsäg*, *Kasach*; ki ga zahteva Lessiakova razlaga (Carinthia CIII, 1913, str. 89), je kazal Lessiak sam na lepo paralelo: l. *Pecinaci*, gr. *Patzinakēs*, *Patzinakitēs*; st. rus. *Pečeněgū*, srb. *Pečenoge*, st. slov. *Pečeněžin*, pl. *Pecinaci*.

³⁾ „Der höhere Stand über die Gemeinfreiheit ist der Adel.“ Amira, Germ. Recht, Grundr. 3, 128. Tamkaj je tudi omenjeno, da je bilo pri Bavarcih takega plemstva, ki je izvajalo svoj prvenstveni položaj iz namišljenih vrlin porekla že pred zgodnjim srednjim vekom le malo, in da je nastopalo plemstvo, ki mu je dajala kraljeva služba pomen in veljavo.

poseben pomen'), ki se je mogoče razvil na teh tleh: V paralelo moremo postaviti ta naziva s hrvaškimi *gradukmeti* (Mažuranić, Prav. povj. rj. str. 352): „gradu kmet . . . bes sumnje znači: jobbagio (izvodi se iz magj. jobbág = meliores) castri, slobodni posjednici zemljišta (zovu ih i *prediales et nobiles jobagiones castri*), dužni da vojuju za kralja, naročito, da brane grad kraljev, pod kojim stoje. U nas cjela neka plemena, bratstva ili župe, jamačno od starine posve slobodne, dolaze pod zaštitu kraljevih pojedinih gradova te gube donekle samosvojnost, nekim pak kraljevi podaju sva prava pravih plemića.“

Ako je torej bila naloga kasezov na naših tleh obramba in zaščita knežjih gradov, potem moramo pričakovati, da je obstojal v resnici vedno knežji sedež, kjer najdemo kaseze in narobe. Za zagorske kaseze je podan tak centrum: *Knež-dol* (ali — ker pravijo ljudje Knežtol — menda: Knežstol) nemški: *Gravenstül*.

Dočim torej predstavljajo *kasezi* nižje in rodovi kot *Mohliči* višje plemstvo, smo imeli še v nemško dobo *obične svobodnike* (*Gemeinfreie*, Amira 28, 136) in to v *lastincih* (*Eigensassen*⁹⁾. Samo da nam lastinci ne morejo služiti kot kažipoti za določitev knežjih sedežev.

V naslednji pregled sem sprejel tudi nekatera naselja, ki so nam znana doslej samo z nemškim imenom: *Grafendorf*, — *wart*, — *berg*: upajmo, da pridejo na dan tudi njih prvotna imena. V bližini knežjih dvorcev in gradov so nastale često tudi prve *cerkve*; imena kot Cirknica . . . nam zato lahko zlasti v ponemčenih krajih, pokažejo pravo sled.

Računati nam je z oblikami *kūnežī*, *knežī* s., *knež* (*kneǵj.*) adj. V nemščini dobimo sledeče oblike: 1.) Iz interno nemških jezikovnih razlogov (o katerih gl. Lessiak, Carinthia 112, str. 49, op. 2) se slov. *ę* substituira v nemških zapiskih do 1. polovice 12. st. z *ē*, kasneje pa z *a* (= *æ*), *æ*: 891 aqua

⁹⁾ Stvn. *burgāri* pomeni v običajnem smislu 'Bewohner einer Stadt', meščan. Tukaj se je ohranil prvotni pomen besede *burg* kot mesto; Kluge Et. Wb. *Bürgersmann*; Grimm DWB beleži besedo v pomenu 'homo plebejus'. — Pravi pomen besed *Bürger*, *Bürgersmänner* je potemtakem: (homines) castrenses, kakor se prevaja nemški *Burgmann*. — Druga organizacija za vojaško službovanje so bili *strelci* (*Schützen*); Stročja ves, *Strelčja ves, Strolchendorf (!), Dopsch, Gesamturbare CII; *čatarji*, madž. *csatar*, (Magyar Et. Szótár 881) der Plänkler, tirailleur; der Kämpfe, Stürmer; iz slov. četa, cohors; kasez (Edlinger) Jurij *Schatter* iz l. 1414 (= čatar) nam kaže že v svojem imenu, kaki svrhi so služili vsaj v kasnejši dobi kasezi; bili so obrambna četa proti vzhodnim sovragom. Mislím, da besede *čatar* ni treba razlagati iz iran. *chšathra*-Herrscher, Machthaber; (f. Razprave II., 318) Da dobivajo vojne organizacije tuja imena, ni nič nenavadnega.

⁹⁾ „Auch alle Güter, welche den Namen *Frey* oder *Aigner* bis auf die Gegenwart beibehalten haben, alle Ortschaften der Bezeichnung *Freindorf* oder *Friendorf*. *Freinberg* u. dgl. sowie *Aigen* waren einst Besitz und Siedelung freier Leute. Strnadt, Die Freien Leute in der alten Riedmark Arch. f. öst. Gesch. 104 Bd. 2, str. 222; str. 248 (imena nekaterih slovenskih slobodnih lastincev). Prim. sicer o tem vprašanju Dopsch, Die lf. Gesamturbare der St. Cl. *Lastince*, vas pri Podčetrtku: 1490 *Aigensass*, prim. tudi: *Lastine*, ime selu župe Varažd *Lastina* je torej *das Eigen*.

Knesaha; 1229 forum *Gnæse*. — 2.) slov. dial. izgovarjavi — je — za nosn. vokal odgovarja pisava — ie: *Gniesendorf* (nedoločeno; danes Gausendorf? po Zahnu); *Gniersau* (Gnesau)? — 3.) Polvokal ū pride do veljave: 815 *Chenezogewe* (Knetzgau a. Main, Förstemann II³, 1, 1698). V nemških virih se je v skupino — gn — lahko vrnil tudi e v redintegracijo dozdevnega prefiksa ge —: 1308 *Genæsetal*, 1321 *Genæse*. Ta nadomestnik nekdanjega vokala dobi v nemškem besedni akcent in nastopi sinkopa drugega zloga: prim. oblike, ki so sicer slabo sporočene: *Gentsch*, *Gansch* (Zahn, Ortsn.) — Tudi i kot nadomestnik?: 1. 1050 *Chienes*, *Chienas* (danes *Kiens*, Tirol, Förstem. II³, 1, 1664); 1360 *Kyenestel* (nedol.; Zahn); cf. *Knež-stol*: Grafenstül. Negotov je: *Kunas* (Zahn). — 3.) Iz nemških dial. razmer si je razlagati pretvorbe kot: slov. *draga*, f., 1406 in der *Dragen*, danes *Drauben*; slov. **Stražimir*: 1140 *Trasmesdorf*, danes *Trausdorf*. *Knausereck* (pis. *Gnawsegkh*), namesto *Gnasereck*, kakor imamo sporočeno drugod. Prim. še končno pisave: 1365 *Geners* (Gnas). *Gniersau* (Gnesau); *Gnayzz* (Gnas) in *Gneyes* (nedoločeno). O madž. oblikah kinéz, kenéz. prim. Miklošič: Die slaw. Elemente im Magy. št. 298. — Sledeči kraji se zovejo po knezih, oziroma so mogli biti sedeži knezov:

Kneže (1229, forum *Gnaese*), *Knežgrad* (1445 *Gnespurkh*), center dudlebskega kneštva. Tukaj imamo Hrvaško vas (*Krobathen*) in Hrvaško goro. *Ecclesia* ad Tudleipin l. 853; dolina Otramovega potoka se je zvala *Cirkniška dolina*; v njej imamo vasi *Spodnja* in *Zgornja Cirknica*.

Kneže v dolini Illice: 1420 *Gneyes*, cf. grafijo *Gnayzz* (Gnas); cerkva 860 *Nezilinpach*; 1420 *Nezilinpach* niderthalb *Gneyes*.

Graf, kmečki dvor ob zahodni Žabnici: 1396 *Grafenhöflein*.

**Kneža vas* na vzhodni Žabnici (*Grafendorf*); 1140 *foramen comitis*. *Ecclesia* ad *Sabnizam* (860); Felicetti jo stavi v Hartberg, toda tudi v Knežji vasi imamo *Kirchberg*.

Kneže, blatenske: Balatonkenése ob jezeru; moremo jih istovetiti s *Kensi* (*ecclesia* ad Keisi) 853: prim. Hauptmann, Razpr. 1923, 334 ss.

Kneže: Kenéz, na Günsbachu vzhod. Sabarije, Pirchegger M. I. Ö. G. XXXIII, 287. Takih krajev bo tudi več po Madžarskem.

Knež-dvorec(?) v dolini Rabe: 1406 *Ganster*, danes *Gansek*; prim. še doli der *Gans-ter* in huba *Bolo-ter* supra Chrotendorf. Tamtudi *Graf*, kmečki dvor v Vesici (Dörfel), Hrvaška naselbina: Krajina jvzh. Videža (Weitz): 1197 *Chruat*, danes *Krowot*. Pri Vesici imamo *Edeling* (Rotte).

**Kneža rut* pod Humom (Kulmburg).

„*Knežak*“: *Ganskch* mogoče pri Sv. Križu na Travniku (Wasen); glej Zahn s. v. c. Nejasna kot ta beseda je tudi *Gnossern* (nam. *Gnas-tern*?)

Kneža Rakovnica: 1218 Grauenrachen z jvzh. Vildona.

Graf, naselje pri Sv. Maksimilijanu (Maxlon) v Žuželju (Sausal); *Krabath* naselje jugozap. od Grafa, *Edelingen* (nedoločeno) v okolici Lipnice.

**Kneža vas* (*Grafendorf* jvzh. Ščavnice-Stainz), *Hrvati-Kraubath* jzap. od *Kneže* vasi. Potok *Cirknica* se izliva pri Kneži vasi v Ščavnico.

**Kneža straža*, *Grauenwart*, danes *Grabenwart* szap. Mooskirchena. V dolini Kainache

Knežak (?) pri Voitsbergu? Glej Zahn Ortsn. *Ganskch*.

**Kneždvorec* (nedoločeno), pri vasi Kainach. 1444 *guet der Gänsters*; *guet die Gänstritz* z novim sufiksom.

Knez (*Gness*), kmečki dvorec v dolini rečice Seding.

Knežak: *Ginesegg* v občini Hitzendorf, dolina *Ljubohe*; glej *Gerichtb.* 198.

**Knežastraza*, kmečki dvor, *Grafenwart* pri Runi.

Graf, kmečki dvor sev. *Frohnleiten* (*ze den vrien liuten*), *Strnadt* l. c. 222 etp.

Kneže, sev. vzhodno Ljubna-Leoben: 1490 *Gnesach* (nedoločeno); Prim. „*Grafenlehen im Prelepper. ambt*“, danes *Graf*, kmečki dvor v *Kohlbrand-graben* sev. vzh. Ljubna.

Knežavas (1480 *Gniesendorf*, nedoločeno: po *Zahnovi* domnevi isto (!) kot *Gausendorf* pri Sv. Petru nad Ljubnom. Celi okoliš nosi znake jake hrvaške kolonizacije. Gorski greben južno Lesnice se zove *Kraubatgraben*, vrh tega imamo vas *Kraubat* jzap. Ljubna. Blizu *Kneževasi*: *Edeling* (jz. *Trofeiach*, in *Edlinger* (na *Traidersbergu*).

**Knež potok* (*Guet genannt der Grafenbach*), danes *Graf*, kmečki dvor sz *Trofeiach*.

Kneže, (danas *Gnesacher*: 1410 28 *Gnessach*), kmečki dvor v dolini Lesnice. Tamkaj tudi **Kneža-straža* (*Grafenwart*, nedoločeno). — *Edlinger*, kmečki dvor v dolini Lesnice.

Knez (?): *Kunesmaier*, kmečki dvor jzap. *Kraubat*: 1500 am *Kunas*. — *Chrawat curia dicta in Laaz* (ned.), pri Šmarju bl. *Sekove*. — *Edlinger*, svzh. Šmarja.

Graf, naselje v dolini *Lomnice*.

Banja vas (*Fohnsdorf*: 1141 *Vans* —, 1150 *Vanes* —; prim. *Lessiak*, *Carinthia* 112, 6. Nedoločeno; *Gentsch*, *Gansch*. — *Edling* zap *Judenburga* pr *Sv. Jurju*, tam tudi *Edlingsfeld*.

Cirknica: *Fluvius Zirkniz* (1242) pri Veliki *Lobnici* = *ecclesia Undrima*? (tudi okolica *Weißkirchena* pripada k *Undrimski dolini*). — Nejasno *Chentsch* v. *Zahn*; cf. *Grafenwart mons* (1207) pri *Obdachu*.

Hrvaški potok pri *Schilternu*, sev. z. *Gor. Belice*, = *O. Welz*: 1316 *Krawerspach*. — *Edlingern* ob *Winklern* sev. zap. *Gor. Belice* (nedol.). — In der *Kneschen* (1476); danes *Kinsten*, *Beitr. z. K. St. GO XXXII*, 349.

Hrvaškavas; *Grabestorf* iuxta *Grazlup*, zap. *Neumarkta*; 1365 *Chrabestorf*. — *Edling*, *zaseljek* sevzh. *Neumarkta*.

Kneždvorec v *Ščavnici* v *Muriški dolini*; *Ganstersberg* (1493)? — *Edelsdorf*, *Edersdorf* pri *vhodu* v *Ščavnico*; 1351 *Etlingsdorf*.

Knežak: 1500 *Knauerseghk*, danes *Knauseck* (?), kmečki dvor v *Jesenici* pri *Vsih svetih*. — *Hrvaški kot*: *Krawerseckh* istotam — *Edlingshub* (pri *Wartbergu*) *Muriška dolina*.

**Knež(s)tol*: 1360 *Kienestel* v *Aniški dolini* med *Irdningom* in *Grehmingom* — *Edling* (1263) jž. *Öblerna* (*Oblaki*!) v *Aniški dolini*.

Cirknica pri *Schladmingu*: *Zirkenpach* (1475). V okolici je ležala tudi *ecclesia s. Paterniani*. *Grafenberg* ob *Gredenskem potoku*.

Kneže(?): *Chensch*, *Chentsch* v dolini *Palte*.

Krabonoši v *ščavniški dolini* je hrvaška naselbina: „pravijo pa ti vasi tudi *zlaštini* *Krabonoši*“ *Pajk*, *Črtice* 49; prim.: „*Krabonos* adj. čovjek s obrazinom na licu, mascherato.“ *Ak. Rječ.* *Listina*: 1300 *Krobenuschen*. — Prim. l. ime *Knez*, *Sv. Jurij* ob *Ščavnici*.

Knežak (?): *Gensk* pri *Ptiju* (nedoločeno)

Knež-Podboč (?): *Grafen Bodentsch* in den Gerichte Lemburg (kar je mogoče slabo zapisano nam. *Botschaid* (Boč, *scheid* = hrib). Prim. l. ime *Knezoušek* v Studenicah, Mohorjev koledar. — Gričevje Hrvate pri Konjiški vasi.

Kneže (Kiens zap. Brunecka): 1050 *Chienes*, *Chienas*, Förstemann II³. 1, 1664.

Kneža-gora: V Urkundenb. des L. ob der Ens I, No. CCXXV nastopa kot priča Gerhart dictus *Gnesgern* (C. 1220) v okolici Kremsa.

Kneža-gora: Fridel der *Gnezgern*, *Fontes rer. austr.* XXI, str. 266 (1377). — Ostalo gradivo priobčim v drugi priliki. Tukaj sem predložil nekatere metodično važne slučaje. V naslednjem članku nam bo razpravljati še o naseljih Dulebov v gori začrtanih mejah.

Jurij Verdinek: Vsakdanji kruh.

Prof. J. Glaser, Maribor.

Čop, ki je Verdinkov »Vsakdanji kruh« prvi omenil (Šaf. I, 145/6), pozna dve izdaji: celjsko iz leta 1820. in Ferlinčev (graško) brez letnice, ki jo datira »um 1830«. Dostavlja pa k tema izdajama še: »Wahrscheinlich mehrmal gedruckt.« Glaser navaja isti dve izdaji (po Šafařiku), razen tega pa (po »prilognem listu« Novic 1844, št. 5) še neki pomnoženi drugi celjski natis ter isto-tako dostavlja: »Valjda se je natisnil molitvenik večkrat« (II, 259). Simonič pozna le Šafařikovi izdaji, domneva pa tudi on: »Najbrž še več natisov« (554). Po Nagličevem »Halištru« je Rebol dognal nov graški natis iz leta 1821. (Čas III, 64—68). Končno je Fr. Kotnik odkril mariborsko izdajo (ČZN, XVIII, 54). Tako bi vedeli doslej za pet izdaj: dve celjski, dve graški in eno mariborsko. Vendar poznamo dve izmed teh le po vesteh iz drugotnega vira: prvo graško iz Nagličevega »Halištra«, drugo celjsko iz Novic. V opombi na str. 40 Slomškovega »Blažeta in Nežice« (1842) se omenja izdaja »v' Zeli 1840«; kakor bomo videli, je ta izdaja identična s tisto, ki je naznanjena v Novicah.

Posrečilo se mi je dobiti v roke i ta i prvi graški natis, razen tega pa še štiri druge, ki jih doslej slovenska bibliografija še sploh ni poznala. To je v celem devet natisov, in sicer štirje mariborski (1810, 1824, ok. 1841 in 1847), trije graški (1821, dva brez letnice, najbrž ok. 1830) ter dva celjska (1820 in 1840). Kot deseti natis se jim pridružuje še Bezjakova prireditev iz l. 1862. Naslovi teh izdaj, razvrščenih kronološko, so sledeči (navajam jih deloma po načinu, kakor Kidrič Breznikovo »Pratiko v ČZN«, XIX, 112/3:

1.) Mariborska 1810 (moja last): (1:) Ene prou lepe Molitovske Bukvize (2:) imenuvane (3:) USAKDAINI KRUH (4:) v' katerih se naidejo: (5:) juterne, vezherne, per spovedi, per S. (6:) Obhajilu, inu she druge prou lepe inu (7:) use sorte potrebne Molitvize, sa usa- (8:) kiga Virniga Christiana: koker tudi (9:) svete Litanie od Marie Divize, usih (10:) svetnikov, od slatkiga Imena Jezusovi- (11:) ga. od Christusoviga Terpenja, od S. (12:) Joshepha inu od Virnih Dush v' Izah. 13:) Tudi use Sorte Zirkoune Peismi, ka- (14:) tere se po navadi Zhes leitu v' Zirk- (15:) vah per Boshji slushbi pajajo. (16:) Lete Bukvize so popisane od (17:) JURJA WERDINEKA, (18:) V' Marburgi (19:) pertisnene per Ignatju Dunscheggi. (20:) Na predajo se naidejo per Franzu Gaist. (21:) 1810, 12°, 218 str. (Doslej neznana.)

2.) Celjska 1820. (Štud. knjiž. v Mariboru): Razlike v primeri z mariborsko izdajo 1810: vsi s in š, tudi veliki, so pravilno označeni (f, fh, S), ostale razlike so sledeče: (1:) Molitvne; (3:) V SAKDAJNI; (4:) najdejo; (6:) Obhajilu; (7:) vse ... v'fakiga (zadnja beseda že cela v 8. vrsti, ker so vrste 4—15 drugače razporejene); (8:) verniga Kristjana; (9:) Litanijs ... Marije ... v'fih; (10:) Svetnikov ... sladkiga; (11:) Kristuoviga; (12:) Joshefa ... vernih ... v' vizah; (13:) vse forte zirkovne Pejmi; (14:) zhes leitu; (15:) pojejo; (16:) V' ZELLI (19:) per Joshephu od Bacho, (20:) zesarlike krajleve Kralije Stifkavzu. (12:) 1820. 12°, 216 str. (Čop navaja izdajo nepopolno, Simonič netočno.)

3.) Graška 1821 (Štud. knjiž. v Mariboru): Razlike v primeri z mariborsko izdajo 1810: (14:) zhes; (10:) pojejo; (16:) Letre; (18:) V' GRADZU, (19:) I. A. Kienreihu. (20:) Ant. Ferlinzu. (21:) 1821. 12°, 216 str. (To je izdaja Nagličevega «Halištra»; doslej ni bil znan noben izvod.)

4.) Mariborska 1824 (Štud. knjiž. v Mariboru): Razlike v primeri z mariborsko 1810: (18:) V' Marburgi; (19:) Josephu Janschitzzi; (20:) Geist; (21:) 1824. Pred naslovno stranjo je slika križanega Krista; za križem oblaki, skozi katere prodirajo solnčni žarki, na desni spodaj Jeruzalem; pri tleh okoli križa ovita kača, poleg mrtvaška glava; pod sliko napis: Es ist vollbracht. 12°, 218 str. (Doslej neznana.)

5.) Graška brez letnice a (moja last): Razlike v primeri z graško 1821: (16:) Lefe; (17:) JURIA; (18 in 19:) kraj in tiskar: izpuščeno; (21:) letnica: izpuščeno. 12°, 216 str.

6.) Graška brez letnice b (Št. knjiž. v Mariboru): Naslov se docela strinja s predstoječo graško izdajo, le da so črke deloma debelejše; pred naslovno stranjo se nahaja zelo primitivna slika križanega Krista brez ozadja, ki je izdaja a nima; papir je slabši. 12°, 216 str. (Eno od teh dveh izdaj omenjajo Čop, Simonič in Glaser; druga doslej neznana.)

7.) Celjska 1840 (gen. Maister): Ker je naslov bistveno različen, ga navajam v celoti: Prav lepe molitvne bukvice, imenovane VSAKDANJI KRUH, v' kterih se najdejo futerne ino vezherne molitve, per fveti mafi. Spovedi ino obhajilu, ino mnoge druge potrebne molitve, litanijs ino pesmi. Spisane od Jurja Verdineka, fajmoslitra v' Silih. Drugi natis, popravljen, ino s' predgovoram, sv. krishovim potam, rasloshenim roshenkranzam, nekterimi molitvami ino novimi pefmami, ino mnogimi fvetimi podobami pomnošen od eniga mafnika iz Lavanhke fhkofije. V' ZELI, per Joshefu Gaigerju, bukvarju. 1840. Pred naslovno stranjo slika klečečega Davida, pod njo napis: Sjutra, opoldne ino svezher hozhem klizati h Bogu, ino Gospod bo v'fihhal moj glaf. Pfalm 54. 17. 18. Na zadnji strani: Natis in papir Andre Laikamovih naslednikov v' Gradzi. 12°, 240 str. (Izdaja, omenjena v Novicah — drugi pomnoženi natis pri Gaigerju! — in v Blažetu in Nežici; doslej ni bil znan noben izvod.)

8.) Mariborska okr. 1841 (moja last): Naslov je natisnil Fr. Kotnik v ČZN, XVIII, 54, vendar je treba «vsakdanji kruh» popraviti v «vsakdanji Kruh». Tudi moram pripomniti, da stavek «V' Marburgi pertisene per Josefu Janschitzzi» ne stoji na naslovni, ampak na zadnji strani. Pred naslovno stranjo je slika, ki predstavlja kelih s hostijo, stoječ na oblaku, v katerem sta dve angelski glavi s nerotnicami; pod sliko je napis: Toti kruh je, ker je s' neba prišel. Keri toti kruh je, hode na v'elke chivél. Joann. cap. 6. 59. 12°, 216 str.

9.) Mariborska 1847 (moja last): Naslov se docela strinja s predstoječo izdajo, le da je pod založnikom natisnjena še letnica: 1847. Slika ista. 12°, 216 str. (Doslej neznana.)

V vseh naštetih izdajah je kot avtor naveden Jurij Verdinec. Spada pa v to vrsto pravzaprav še ena izdaja, četudi ne nosi Verdinkovega imena. To je

10.) mariborska (Bezjakova) 1862 (Simonič 31, a netočno): Molitne bulkvice imenovane VSAKDENJI KRUH za katoliške kristjane; koje zapopadejo mnoge molitve, križni pot, litanije in pesmi. Prepisal in pomnožil za tretji natis Franc Ser. Bezjak, kaplan pri D. Mariji v Negovi. V Maribori 1862, na prodaj pri Miroslavu Leyrerju. Pred naslovno stranjo slika; Kristus na križu, spodaj napis: «Ies sim nót, refniza. ino shivljenje.» Jesuf Kristuf. 8°, 192 str. O razmerju izdaje do Verdinka pozneje!*

Vsebinsko se vse navedene izdaje, izvemši št. 7 in 10, popolnoma krijejo. Za kratkim predgovorom stoje najprej razne molitve (jutranje, večerne, mašne, spovedne, obhajilne, za razne potrebe in namene, angelsko češčenje, rožni venec), potem litanije lavretanske in vseh svetnikov, za temi zopet razne molitvice, nato litanije imena Jezusovega, Kristusovega trpljenja, svetega Jožefa in za verne duše v vicah (ta del sega do str. 124). Drugo polovico knjige zavzema jo «Katoliške pesmi, katere se po navadi pred prikljigo pojejo», in «Viža, kako se per sv. Meši Mešniku ima odgovoriti». Pesmi je 23, oziroma 25, ker je pri dveh natisnjen tudi lat. izvirnik (*Sacris solemniss, Pange lingua*). Približno polovica jih je posnetih po «Listih in evangelijih». Odkod ima Verdinec ostale (med njimi lepo narodno božično «Čujte, čujte, pastirci vi»), z mariborskimi pripomočki nisem mogel dognati. Brez dvoma pa je ravno ta del knjige najzanimivejši in je morda predvsem pripomogel, da se je molitvenik tako razširil in prikupil.

Celjska izdaja 1840 je znatno predelana «od eniga mašnika iz lavanške škofije». Za obsežnim predgovorom, v katerem se govori tudi o Verdinku, sledijo najprej jutranje, večerne, spovedne in obhajilne molitve v istem redu kakor v ostalih izdajah, potem je vrinjen sv. križev pot (po P. Leonardu od sv. Mavricija), nato je 31 strani posvečenih sv. rožnemu vencu (v prejšnjih izd. le 4 str.), temu sledijo litanije sladkega imena Jezusa, Kristusovega trpljenja, lavretanske, vseh svetnikov, nato tri božje čednosti, razne kratke molitve in litanije za duše v vicah. Tekst je deloma drugače razvrščen, deloma nov, vseskozi pa jezikovno predelan. Pesmi šteje knjiga 25, a od teh jih je le 8 iz prejšnjih izdaj, in še od teh so tri popolnoma prenačene: Binkošna («od častitl. Gospod — Potočnika popravljen», 215), *Pange lingua* («od častitl. Gospod — Slomška poravnana», 218) in «Per pokopanj» (232). Ostale so uvrščene nanovo.

Bezjakova izdaja 1862 odgovarja v prvi polovici povečini Verdinku, le da so posamezne molitvice deloma drugače razporejene in nekatere uvrščene nanovo (n. pr. obiskovanje presv. reš. telesa, obiskovanje kraljeve poti sv. križa). Jezikovno pa je knjiga docela prelitja in kaže značilnosti vzhodnoštajerskega narečja. Druga polovica je popolnoma nova: vsebuje 18 pesmi, 15 blagoslovnih in 3 mašne, ki so vse posnete po Drobčnicah 1861, 1—26. Ker je predgovor knjige datiran s 5. svečanom 1854, knezoškofjski imprimatur pa z 18. jan. 1855, v prvotnem rokopisu očitvidno še niso mogle stati sedanje pesmi, ampak kaka druga kolekcija, morda še ista kakor v Verdinku. Ko se je tisk iz neznanih vzrokov zavlekel, je Bezjak te pesmi najbrž naknadno nadomestil s sedanjimi, ki so medtem izšle v Drobčnicah.

* Uporabljal sem izvod, ki mi ga je po posredovanju mariborskega bogoslovca g. Bohanca oskrbel g. Hlastec, župnik pri Sv. Marku miže Ptujja. Obema srčna hvala!

Treba bi bilo sedaj odgovoriti na vprašanje, kako je medsebojno razmerje vseh izdaj.

Brez dvoma spadata skupaj mariborski izdaji 1810 in 1824. Obe imata enak naslov, enako število strani (samo ti dve 218!), istega založnika (Franc Geist) in sta se natisnili v isti tiskarni, kajti Jožef Janschitz je bil Dunscheggov (+ 1817) naslednik. V obeh je pa tudi cela vrsta enakih tiskovnih pomot, n. pr.: potrebuje mo = potrebujemo (3), se daj = sedaj (7), as pomozh = sa p. (12), PEJIMI = PEJSMI (125), isidise = isidi se (126), ogrehi = ogreli (134), nozhui = nozhni (149), pokok = potok (153), poshleushino = poneushino (159), vuzhni = vuzhni (179), Posleni = Posledni (181), itd. Obe imata obliko »pajejo» (naslov, 125, 193) in »pajemo» (140, 143), kjer je a namesto o lahko ali tiskovna pomota ali pa posebnost pohorskih narečij. Končno se strinjata tudi v dveh posebnostih, ki jih kaže tekst »velikonočne pesmi» in »pesmi od S. Jožefa»: v prvi se zadnja vrstica 7. kitice glasi »Pervizh Petro osnanite» (139; razen teh dveh izdaj ima ta verz samo še celjska 1840), v drugi pa prva vrstica 7. kitice »Jesus tvojga ozneta» (203), medtem ko je v vseh ostalih izdajah ta vrstica pomotoma izostala. Razključeta se oba natisa samo v tem, da je manjšemu dodejana slika in tiskani popraviljena in njem kaka napaka. Lahko rečemo, da je mariborska izdaja 1824 skoraj dosloven, le malo popravljen ponatis prve mariborske izdaje (1810).

Da tvorita obe celjski izdaji skupino zase, je razvidno iz označbe »drugi natis» v naslovu l. 1840. in iz predgovora, kjer nepopolnoma »masnik iz lavanške škofije», ki je »popravil in pomnožil» ta drugi natis, piše (tiskam v gajici): »Prav po pravici so castilivi Gospod Juri Verdinek, ki so vam, ljubi Slovenci: v letu 1820 pricejoče bukve v roke podali, jin vsak danji kruh imenovan» (V). Izdaja 1840 je torej drugi (vendar znatno predeležni) natis celjske izdaje 1820. Ta slednja se more naslanjati seveda samo na mariborsko izdajo 1810, ker druge do takrat še ni bilo; vendar ni prosto ponatisnjena, ampak izdatno popraviljena. Zgoraj nasteta mesta se v celjski izdaji 1820 glase po vrsti tako-le: potrebujemo, saej, sa pomozh, PEJSMI, iside, ogreli, nozh, potok, ponevshino, vuzhni, posledni, pajejo, pojemo. V knjigi se tudi točno ločita s in z, s in ž, česar v mar. izdaji še ni.

Tretjo skupino tvorijo trije graški natisi, ki jih je vse založil Anton Ferlinz v Mariboru. Razen založnika jih veže veliko število tiskovnih napak (tiskal jih je J. A. Kienreich v Gradcu, kjer nemški stavec očitno ni razumel teksta), zlasti pa dejstvo, da šteje v njih (v vseh treh!) 7. kitica »velikonočne pesmi» (139) namesto štirih izjemoma samo tri verze, česar ne najdemo v nobeni drugi izdaji. Obema graškima izdajama brez letnice (ali vsaj starejši izmed njiju) je torej brez dvoma služila za matico izdaja 1821. Ta bi mogla biti posneta ali po mariborski 1810 ali pa po celjski 1820. Verjetneje se mi zdi prvo. Že naslov mnogo točneje odgovarja mariborski nego celjski izdaji, govori pa za to tudi razne tiskovne pomote, predvsem v 2. kitici »Sanktus»-a, ki je v mariborski izdaji označena kot 3. in ji manjkata dva verza:

Tedaj zhemu v' brumnofti

Enu serze imet

Kir v' Boshimu imenu,

Pride bodi shegnan,

O! rezhitte vsi s' meno,

Sdej, inu usaki dan. (187)

Graška izdaja 1821 kaže iste napake, medtem ko je v celjski 1820 kitica zaznamovana s pravo številko (2) in neokrnjena:

Tedaj zhemo v' brumnosti
Enu ferze imet,
Hofana v' viiokoiti
S eno lhtimo sapet,
Kir v' Boshjannu imenu;
Pride bodi shegnan,
O: rezite vli s' meno,
Sdaj, inu viaki dan

Tudi glede pravopisa se graška izdaja ne strinja s celjsko, ampak z mariborsko: ne loči s in z, š in ž. Lahko torej rečemo, da je posneta po mariborski 1810. Kako sta si sledila oba graška natisa brez letnice (a in b), se ne da dognati z gotovostjo. Najbrž je izdaja s sliko poznejša; za to bi govorile nekatre tiskovne pomote, oziroma jezikovne posebnosti, n. pr. (navajam vsako mesto po vrsti po izdajah 1821, brez letnice a in brez letnice b): trojiga = trojiga = tvojiga (23), tvoji zhastitliui Aron (= tron!) = tvoji zhastitliui Aron = tvoji zhastitliui Obras (25), sve = sve = vse (62), setri = setri = sester (63), Mari = Mari = Mati (76), Katolshke pesme = Katolshke pesme = Katolishke pesme (125) itd. Nemogoče je tudi ugotoviti, ali je zadnja graška izdaja (brez slike b) posneta po prvi graški (1821) ali po drugi (brez slike a). Ker je v izdaji a cela vrsta napak, ki jih izdaji 1821 in b nimata, se mi zdi verjetneje, da se je izdaja b natisnila po izdaji 1821, ne pa po izdaji a. Imeli bi torej sledeče razmerje: 1. graški natis (1821) po mariborskem 1810, nekaj let pozneje (ok. 1830) še dva graška natisa, najbrž oba po natisu 1821, eden brez slike, drugi s sliko.

Skupaj spadata končno obe izdaji Leyrerjevi (ok. 1841 in 1847), katerima se pridružuje kot tretja še Bezjakova prirediteljska leta 1862. Prvi Leyrerjev natis nima letnice, vendar se da približno ugotoviti. Na drugi strani naslovnega lista je namreč natisnjeno dovoljenje knezoškofijskega sekovskega ordinarijata z datumom 23. septembra 1840 (podpisana Roman in Markus Glaser kot tajnik), »reimprimatur« štajerskega gubernija z 19. oktobrom 1840 (podpisan Krauss) ter končno pripomba: »Vorgemerkt vom k. k. Bücher-Revisionsamte in Gratz am 26. Dezember 1840. Mrakitsch, m. p.« Knjiga je izšla torej najbrž naslednjega leta. Za podlago ji je služila ali maribor. izdaja 1824 ali pa katera izmed graških, morda zadnja (brez letnice b). Za prvo domnevo govorijo dejstva, da je Leyrer bil naslednik Franca Geista, ki je založil mariborski izdaji 1810 in 1824, ter da je njegovo izdajo tiskal isti tiskar kakor Geistovo, Jožef Janschitz; nasprotuje pa ji okoliščina, da je v »pesmi od sv. Jožefa« 7. kitica (202) natisnjena brez prve vrstice kakor v graških izdajah, medtem ko jo mariborski (1810 in 1824) imata («Jezus tvoja ozheta»). Knjiga je skrbno pregledana, jezikovno modernizirana, skoraj brez tiskovnih napak; s in z, š in ž se točno ločita. Isto velja o izdaji leta 1847., ki je dosloven ponatis prejšnje. Medtem je gajica začela izpodrivati bohoričico in za knjige, natisnjene v starem črkopisu, se je oglašalo vedno manj kupcev (sporočilo g. Frid. Leyrerja ml. v Mariboru). To je najbrž bil povod, da je Leyrer Verdinkov molitvenik, preden ga je izdal tretjič, dal predelati. Tako je nastala Bezjakova izdaja 1862, ki kljub znatnim izpremembam (gl. spredaj!) v bistvu vendarle predstavlja še Verdinkovo delo, četudi ne nosi več Verdinkovega imena.

Iz vsega lahko posnamemo torej sledeče: Leta 1810. je Jurij Verdinek (takrat kaplan pri Sv. Martinu na Pohorju) izdal Vsakdanji kruh pri Francu

Geistu v Mariboru; ta ga je dal natisniti pri Ign. Dunschegggu, 14 let pozneje (1824) pa ponatisniti pri Jož. Janschitzu, Dunscheggovem nasledniku. — Medtem je leta 1820 izšla nova izdaja pri Jožefu Bacho v Celju. Morda se je pisatelj seznanil z njim v času, ko je župnikoval v Razborju (1813—1816)? Že po Verdinkovi smrti je ta izdaja doživela nov, »drugi« natis (1840). — Leta 1821. je knjigo izdal tudi drugi takratni mariborski knjigovez (Geistov konkurent?), Anton Ferlinz. Najbrž so ljudje povpraševali po njej, ker je verjetno, da je medtem prva Geistova izdaja že pošla. Ferlinz je izdal **pozneje knjigo še dvakrat** (ok. 1830.). Vse tri izdaje je natisnil J. A. Kienreich v Gradcu; imenovan je sicer samo v prvi, a ostali dve se po tisku s to docela strinjata. — Končno je Geistov naslednik Frid. Leyrer že po pisateljevi smrti oskrbel še tri izdaje: ok. 1841 in 1847 (obe natisnjeni pri Janschitzu) in »tretji natis« (Bezjakov) 1862.

Molitvenik je torej v času 1810—1862 doživel 10 natisov, 9 v bohoričici, 1 v gajici. Kronologija teh natisov je z gornjimi izvajanjem ugotovljena, obenem pa so tudi odstranjene dosedanje težkoče glede štetja natisov: vsak založnik je štel samo svoje izdaje!

Kotnikova domneva v ČZN XVIII, 54, da je Bezjakov Vsakdanji kruh tretja Leyrerjeva izdaja Verdinka, je s tem postala dejstvo in v »Sloven. bijogr. leksikonu« bo sub »Bezjak Franc« v stavku »menda predelana izdaja J. Verdinkovega, prvič 1820 v Celju tiskanega molitvenika« (37) treba besedico »menda« črtati. Popraviti pa bo treba tudi nadaljnjo trditev, kajti Verdinkov molitvenik se je prvič natisnil že leta 1810. v Mariboru. Istotako bo treba korigirati Simoniča, ki pripisuje »Vsakdanj kruh... 2. popravljeni ino mnogimi podoblinami pomnoženi natič. V Zelji. J. Geiger (ok. 1844. Še večkrat; tudi v Mariboru nat. ok. 1849.)« Pohlinu (399). Prva izmed navedenih izdaj je naša celjska 1840, druga pa mariborska 1847.

Zanimivo bi bilo primerjati posamezne izdaje glede jezika, a to bi zahtevalo razpravo zase, ki naj se je loti naš historični slovnicař. Medtem ko Geistovi izdaji kaŹeta še rahle sledove pisateljevega (pohorskega) narečja, prevladuje v poznejših takratna knjiŹna slovenščina, izvzemši zadnjo, ki ji je Bezjak primešal vzhodnoštajerske dialektične posebnosti (n. pr.: Nobena duša še se je ne zveličala, katera je molitve ne ljubila).

Končno še par besed o pisatelju knjige! Glavne podatke je zabeleŹil OroŹen v delu Dekanat Tüffer, 479. Razen tega sem se obrnil do Źupnih uradov vseh Źupnij, v katerih je Verdinek pastiroval, in tudi od vseh dobil odgovore*, a Źal se je dalo dognati le malo novega. Kronika pri Sv. Antonu na Pohorju poroča o njem na str. 6. par zanimivosti: »Nach dessen Tode (namreč prejšnjega Źupnika) erhielt die Irlünde Georg Werdineg vorhin Benefiziat zu Reifnig und Pfarrer zu St. Johann in Rasbor. Er war ein geborener Antonier und diente vor seinen Studien als Alpenknecht. Seine Pfarrsinnassen hatte aber darum gegen ihm (!) keine Achtung und bestätigten den Ausspruch: Nemo profeta in patria. Georg Werdineg umtauschte diese Pfarre mit der Kuratie Siele und starb als Pensionist zu Altenmarkt 1833.« V mrtvaški knjigi v Starem trgu, Tom. II., pag. 213, pa stoji o Verdinkovi smrti sledece: »20ten Februar 1836 um 6 1/2 Uhr irühl gest., 22ten 10 1/2 Uhr Vormittag zur Erde bestattet worden. Altenmarkt Haus Nr. 3. Hochwürdige Herr Georg Werdinegg, Defizient und gewesener Kurat zu St. Rochus in Siele. Alter 66 Jahre. An Altersschwäche. Durch mich

* Vsem dotičnim gospodom srčna hvala!

Thomas Koren, Ortspfarrer.» Na podlagi Orožna in dobljenih podatkov se da sestaviti sledeči životopis:

Jurij Verdinek (Werdinek) je bil rojen v Ribnici (Orožen) ali pri Sv. Antonu na Pohorju (tamkajšnja kronika), in sicer okoli leta 1770. Služil je že kot hlapec (Alpenknecht, pastir?), preden je prišel v šole. 22. septembra 1804 je bil posvečen v duhovnika, služboval nato najprej v Ribnici na Pohorju od 1804 do 1807 (dopis ribniškega župnega urada), od julija 1807 do poleti 1813. pa pri Sv. Martinu na Pohorju (poročilo tamkajšnjega župnega urada). Od 11. julija 1813 do 20. avgusta 1816 je župnikoval v Razborju (prvi tamkajšnji župnik). Nato je postal župnik pri Sv. Antonu na Pohorju, a kot domačin, ki je bil svojčas hlapec, ni vžival ugleda, zato je že naslednje leto (1817) zamenjal svojo župnijo s kuratijo v Selah, kjer je bil kurat do 1831. Nato je stopil v pokoj in umrl 20. februarja 1836 v Starem trgu. (Letnica v kroniki pri Sv. Antonu je napačna.)

Njegov molitvenik Vsakdanji kruh je v prvi polovici preteklega stoletja brez dvoma spadal med najpriiljubljenejše na Spodnjem Štajerskem, vsaj v mariborskem okrožju. Za Kotnikovo domnevo, da bi bil spisal Verdinek še več knjig (CZN XVIII, 54), pa ni doslej nikake opore.

Dostavek: Naj h koncu sledi še seznam «Katoliških pesmi» v Verdinkovem molitveniku! Navajam jih v istem redu, kakor so v knjigi, in sicer z začetnimi vrsticami v sedanjem pravopisu: 1.) Poslan je angel Gabriel; 2.) Ta dan je vsega veselja; 3.) Eno je dete rojeno; 4.) Jezusa poziblamo; 5.) Zarostna je mati stala; 6.) Jezus je od smrti vstal; 7.) Pridi, sveti Duh, s tvojimi darimi; 8.) Tavžentkrat si ti češčena; 9.) Hvalimo ino molimo; 10.) Tebe, Boga, mi hvalimo; 11.) Premisli, o človek grešni; 12.) Od Marije zapeti; 13.) Hvalimo mi brez konca; 14.) Ob hodu svetimu; 15.) Sacris solemnis; 16.) Pange lingua; 17.) Pred falbo mi klečimo; 18.) Na zemlji mi klečimo; 19.) Jaz na le tem revnem svetu; 20.) Čujte, čujte, pastirci vi; 21.) Užgi v srcu te želje; 22.) Grešnik, glej žalost Marije; 23.) Jezus, Marija, Jožef; 24.) Sveti angel, kir v življenju; 25.) Pojdi, duša, zdaj k Bogu. Številčki 17 in 18 sta mašni pesmi in se deloma strinjata.

Izvestja.

Ustanovitev Bralnega društva v Rušah (1865).

Ko je po porazu pri Magenti in Solferinu Avstrija z oktobrsko diplomom (1860) svojim narodom vrnila ustavo, se je v slovenskem narodnem življenju začelo novo, živalno življenje. Žarišča tega gibanja so bile v početku predvsem čitalnice, ki so se od l. 1861. naprej začele ustanavljati najprej po mestih, kmalu pa tudi po drugih večjih krajih. V tej dobi so tudi Ruše dobile svoje Bralno društvo.

V Rušah je služboval takrat kot kapelan Matija Wurzer. Rojen 22. januarja 1832 v Ivanjšovcih (župnija Sv. Peter pri Radgoni), je od 1844 do 1852 kot odličen dijak študiral gimnazijo v Mariboru, napravil v juliju 1852 maturo ter se posvetil teološkim študijam. Posvečen je bil kot tretjeletnik 29. julija 1855 v Gradcu ter kapelanoval najprej na Remšniku (15. avgusta 1856 do 1861), nato pri Sv. Juriju v Slov. goricah (1861—14. septembra 1863), od tam

je prišel za prvega kapelana v Ruše (15. septembra 1863—17. maja 1867). Kakor je razvidno iz raznih njegovih zapiskov, ki se hranijo v ruškem župnišču, je bil vnet rodoljub. Navzel se je narodnega duha že na gimnaziji, kjer je koval pesmi, snoval pisan dijaški list »Zorica«, svojemu učitelju slovensčine Jur. Matjašiču pa kot osmošolec (l. 1852.) pisal »velma dobre« naloge v »ilirskem narečju«. Kot kapelan na Remšniku je pobiral podpise za spomenico ministru Schmerlingu in jih nabral 48.

Ta mož je dal pobudo za ustanovitev Bralnega društva v Rušah. Napisal je v to svrhu dve strani cele pole obsegajoče »Povabilo«, v katerem govori o važnosti narodnega jezika, o narodnem prebujenju Slovencev ter nadaljuje: »Slovenski jezik, edina podlaga narodove omike in življenja, se pili, požlahtnuje in izobražuje s tolikim trdom, da smo v zadnjih dvajsetih letih dalje prišli, kakor prej v dve sto letih... Ali častiti prijatelji! vsaki na novo oživljajoči reči je potrebno krepke pomoči in podpore, toliko bolj pa celemu narodu, kter se po dolgi slabosti na še rahe noge postavlja. Narod obstoji iz mnogo posameznih ljudi, vsakterega posameznega je tedaj sveta dolžnost, da rok križom ne derži, temoč dela kakor eden za vse, da podpira cel narod in svojo ljubezen do njega v djani kaže. To se med drugim godi, da kupuje rad slovenske bukve in jih bere, da si naročuje tudi slovenske časnike ali novine. Kako bi mogli slovenski rodoljubi slovenske časnike na svetlo dajati, ako bi za nje kupcov ne bilo? In bi mi ljubili svoj narod, ako bi le ptuje časnike podpirali, svoje pa zginjavati pustili?... Da bi nam tedaj, spoštovani prijatelji! vest ne očitala, da svojega naroda v djani ne ljubimo, me je misel na to pripeljala, da se nas več zjedini in da si z združeno močjo z začetkom aprila 1865 te slovenske časnike naročimo: »Novice« (veljajo celo leto 4 gold. 20 kr.), »Slovenec« (valja celo leto 6 gold. 30 kr.) in »Umni Gospodar« (valja celo leto 1 gold.). Ako se ne bo drugače sklenilo, se bodo hranjevali in brali pri pervomestniku za šolske zadeve g. Pintariču v Rušah. Koga je volja, biti iskren in djanski domorodec, naj pristopi k temu društvu in se nižej podpiše in naznani, koliko hoče v ta blagi namen darovati. Bratje! pokazimo svetu, da smo Slovenci, in da nas je prešinil duh slovenski! Vse iz ljubezni do domovine! Z Bogom.

V Rušah na den sv. Gregorja 12. sušca 1865.

Božidar Korenjak.

Na tretji strani pole sledijo po vrsti lastnoročni podpisi vseh, ki so se vabili odzvali ter tako postali prvi člani ruškega Bralnega društva; pri vsakem članu je dostavljen tudi stan in plačalni znesek. Priglasilo se jih je 13, in sicer sledeči: 1. Božidar Korenjak (tako je Wurzer poslovenil svoje ime!), duhovni pomočnik, 50 kr.; 2. Jakob Košar, duhovni pomočnik, 50 kr.; 3. Franc Pintarič, oštir, 1 gold.; 4. Davorin Grizold, kmet, 50 kr.; 5. Jožef Glazar, kovač, 1 gold.; 6. Mihael Sernc, kmet, 70 kr.; 7. Dragotin Glažar, tergovce, 1 gold.; 8. Svetožor Hleb, kmet, 50 kr.; 9. Lamprecht Karl, kmet, 50 kr.; 10. Gregor Sernz, kmet, 1 gold.; 11. Jožef Jurše, pretstojnik (!) 50 kr.; 12. Andraš Glaser, kmet, 1 gold.; 13. Davorin Skerbs, glas vpijočega (?), 50 kr. Za tem sledi še seznam članov za l. 1866 (večinoma so isti) ter izdatki za naročene liste: Zgodnjo Danico, Novice, Slovenca in Umnega Gospodarja.

Razen tega »povabila«, ki ga lahko imenujemo ustanovno listino ruškega Bralnega društva, se je ohranil v Wurzerjevi ostalini o tem društvu še en dokument, ki pripoveduje, kako se je ustanovitev izvršila. To je beležka v »dnevniku«, ki je Wurzer sicer ni napisal istodobno, ampak najbrž šele za

časa svojega kapelovanja pri Sv. Marjeti, ki pa je v glavnem brez dvoma zanesljiva. Tam pravi: »Bralno društvo v Rušah. Zdi se mi, da smo osnovali je l. 865. Bili so poklicani velikaše (!) ruške fare k Pintariču alit. Gomilniku (gostilna). Sošlo se jih je nekaj: Glaser Karl, Glaser Andre, Glaser Jozef, Grizold, Hleb, Hlebič i. t. d. Nagovor sem deržal, imenitnost Ruš povzdignil, starodavno in slavno ruško učilnico popisal in nje upliv. Vednosti so tu zavetje našle od nekdanj, ali bodo celo zamerle, ali bodo sedajni ruški sinovi nevredni nekdanjih njihovih slavnih očetov? Ne, ne!! Včasi so položili vsi pričejoči svoj prinesek za nakupovanje in naročenje slovenskih časnikov, in prvi temelj društvu je bil položen. Predsednik je kmalo postal Grizold, kter je marljivo časnike prebiral. Nisem še najšel med kmeti bolj izobraženega ko je bil Grizold in čerstvejšega narodnjaka tudi ne. On je zares gorel za slovenščino, rad popeval in pesmi zlagal. Govornik je bil izurjen. Veselo je bilo u njegovi tovaršiji biti, neko veselo uro smo skupej imeli. Drugo leto potem ali to jesen nas je Mariborska Čitavnica obiskala. Pri K. Glaserju se je veselica napravila. Veliko gospode je prišlo, tudi dr. Vošnjak. Grizold je vse vravnal, goste sprejemal in veliko nagovorov in napitnic deržal. Da bi to malo drevce čerstvo rastle in Ruše svojega slavnega imena ne zgubile!«

Veselica, ki se tu omenja, se je vršila 27. maja 1866, kakor poroča Vošnjak v Spomininih II, 203 (prim. tudi Novice 1866, 185!). Davorin Grizold, ki je postal društvu prvi predsednik, je bil preprost kmet s Smolnika (r. 10. nov. 1817, u. 5. jan. 1871), a vrl narodnjak, ki se je ravnal po geslu: »Odstopim pa kar (= nikakor ne) od naše pravične reči, na pečini živim, kot pečina stojim.« Zlagal je tudi pesni (prim. Drobtnice 1851, 236 in 1854, 261!), njegova rokopisna ostalina pa je pred dobrimi 25 leti ob priliki nekega požara zgorela. Ob smrtnico mu je napisal Božid. B(urcar) = Wurzer v Slov. gospodarju V, 5 št. (2. febr. 1871). Omenja ga tudi Glaser, III, 338.

Naj h koncu še dopolnim životopis ustanovitelja ruškega Bralnega društva, Matije (Božidarja) Wurzerja! Iz Ruš je bil premeščen kot kapelan k Sv. Marjeti ob Pesnici (18. maja 1867—28. febr. 1874), nato pa postal župnik pri Gornji Kungoti (1. marca 1874—30. jun. 1877). 1. julija 1877 je dobil župnijo Ruše ter jo obdržal do 30. novembra 1920; nato je stopil v pokoj in 3. novembra 1921 umrl. Zadnji čas mu je vid tako opešal, da ni skoraj nič več videl. Pri župljanih je bil zelo priljubljen. Pa tudi on je ljubil Ruše in se rad podpisoval »Božidar Priruški«. Zanimala ga je zgodovina ruške cerkve, zlasti pa nekdanja ruška latinska šola. Že ko je bil kapelan v Rušah, je napisal o tem dva članka za Drobtnice 1865—1866: »Ruše, starodavna božja pot in nekdanj učnosti zibela« (185—211; ponatisnjeno deloma v Volčičevem Življenju Device Marije, IV, 126—134) in »Nekdanje šole v Rušah« (264—266). Pozneje je v »Südsteirische Post« priobčil še nekaj nemških podlistkov (s podpisom W.), vse iz ruške zgodovine; to so: Das Raster Gymnasium (IX, št. 99 [11. XII. 1889], X, št. 46 [7. VI. 1890] in X, št. 49 [18. VI. 1890]), Der Chronist von Maria-Rast (X, št. 51 [25. VI. 1890]) in Die Ordination in der Raster Kirche 1751 (X, št. 52 [28. VI. 1890]). Drugače se literarno ni udeleževal. Pač pa je ljubezen do slovenskih knjig in časnikov, ki ga je vodila svojčas pri ustanovitvi ruškega Bralnega društva, gojil tudi še v poznejših letih. Naročene časnike je skrbno shranjeval in jih večinoma dajal celo vezat. Tako nam je ohranil mnogo letnikov »Slov. Gospodarja«, »Novic«, »Zgodnje Danice« in »Mira«, pa tudi Ein-

spielerjeve »Stimmen aus Innerösterreich« in deloma »Slov. Glasnik«. Vse to priča, s koliko pieteto je sprejemal slovensko tiskano besedo in kolik pomen ji je pripisoval.

J. Glaser.

Pesniki in posluh.

I.

A škerc naznanja Ipavcu, da — (žal) — ni pevec, pa bo naprosil kakega pevca, da mu zapoje poslano pesem. In vendar je Aškerc tudi pel — veliko mašo! — Pisec ga, žal, ni slišal peti pri maši, o tem petju bi mogli kaj povedati pač tisti, ki so Aškerc kot kapelana imeli dalje časa v svoji sredi. Toda prav v tej točki oživi vprašanje o naših pesnikih-pevcih. In to vprašanje ne živi kar tako po vrhu, marveč je, rekel bi, temeljno vprašanje za pesnika in pesništvo. Domnevati bi bilo, da more pravi pesnik biti le pevec, — to je pesnik, ki ima tudi za pevanje — vsaj dober posluh, — spretnost in umetnost pevanja ne pride toliko v poštev — kakor pa ravno dar dobrega, tankosluhega posluha.

Samo tenak, dober posluh, — tako je domnevati, more pesniku dati stvarno podlago za pesniško mero, za gib in stih in stik, dočim bi pesnik brez posluha — prav v tej glavni stvari imel mnogo manj čuta za gibčnost in blagozvočje stihov, stikov, kitic in skladnje — torej mnogo težje stališče.

Kaj vemo o tankoslušnosti pesnikov za petje in glasbo sploh?

O Vodniku vemo malo ali nič:

Preblečen je menišic bil,

In rad je pel, še rajše pil, —

pravita »dobromišna« stiha o njem.

Ko ga je neki tovariš — pred božjo službo nagajivo svaril, naj pazi, da ne bo pel: ave sancta chrisma (mesto: sanctum) in je Vodnik potem res krivo zapel, se je osvetil s kitico:

Jaz bil sem dans cep,

Bog pa že ve,

Kteri lisici da stopi na rep.

Ali je peval (popieval) Prešeren, ali je imel posluh? Kdo to ve in kdo nam je kaj izvestil o tem?

Prešernove pesmi, stih in stiki so za one čase in za zdaj in vekomaj plemenito blagozvočni in blagodoneči, — kar se nam dozdeva brez pravega posluha skoraj nemožno.

Govorica je, da je Prešeren razne opomine in očitke, da ni postal duhovnik, ali da bi v duhovnem stanu dosegel gotovo že visoko stopnjo, zavračal na kratko in jedrnato: Kako bi pa jaz — mašo pel? (— namreč — ko ne znam peti, — ali naj to znači tudi: — ko pa nimam posluha!).

Pri danem nedostajanju posluha bi bile Prešernove — blagoglasne pesmi prav radi tega — dvakrat pomembne in čudovite. In o poznejših pesnikih?

O Jenku, ki je pesnil blagoglasne pesmi, ni znano, da bi bil pevec, da bi prepreval vsaj navadno — tovariševsko s tovariši, radi tega je splošno mnenje, da Jenko ni popieval, ker ni imel posluha.

Prav istotako se sliši o Levstiku. Stritar je ljubil pesmi in petje slovenskih pevcev na Dunaju tako, da se mu vidi, da je pevanje globoko občutil

in vžival. O ljubem, prezgodno umrlem tovarišu Joži Šavsu govori v spominih, kako rad je Šavs peval priljubljeno pesem: Put je danas dalek moj, — ki so mu jo tovariši zato zapeli tudi na grobu.

O Stritarju je sploh znana označba — epiteton ornans —: tankosluhi Stritar. Ni dvoma, da je s tovariši tudi prepeval, četudi ni kot pevec nastopal pri slovesnih prilikah. V Prijateljevi čitanki se omenja Levčev izveščanje, da je Stritar igral na glasovir, — tako da pri Stritarju tudi ni dvoma, da je bil tankosluh. Saj so pa tudi njegovi stihii in stiki, gibi in skladnja vzorni.

Gregorčič je znan in slovit kot pevec in celo pevovodja — čitalniški. Zato so pa njegove pesmi tudi vizorno blagoglasne in večinoma že tudi uglasbene. Meško, Medved, Murn, Kette, Camkar — ali so bili tankosluhi — ali brez posluha? Kdo nam je o tem kaj poročal? Nikdo. In vendar še žive njegovi tovariši? Za naše drobnoledce in drobno pisce je tu še dosti posla.

O Župančiču se ve in vidi, da hodi včasih poslušat koncerte v Union. Ali pa tudi kaj sliši, — z dobrim posluhom sluša in vživa, — domnevaj! — «Sicer bi pa ne šel poslušat!»...

Treba je enkrat za vselej povedati in podčrtati, da pazimo zlasti pri pesnikih pred vsem na njih posluh. Ugotovitev posluha more pojasniti mnogokaj sicer dvomljivega ali celo neumljivega.

II.

Naprošen — dobri poznavalec naše sedanjosti in polpreteklosti in čez — Tomo Zupan, nam ve povedati marsikatero dragoceno drobtino — o naših pesnikih-pevcih — in dobroslušcih ali nedobroslušcih.

V pismu dne 26. novembra 1924. naprošeno odgovarja na stavljena vprašanja, kakor sledi:

1.) Prešeren tudi ust ni odprl za nobeno pesem.

Na novi maši pranečaka Antona Volka je izvestitelj 1923. ob namiznem nagovoru svojim gorenjskim rojakom to pojasnil z besedo: Kakor Ribičev doktor (Novomašnikov stari stric = dr. Prešeren) še ni skladal pesmi nobeden Slovan, pa ne mislite tega, da jih je znal tudi peti, — mi imel prav nobene «štine». Tako namreč Breznicanje označujejo onega, ki peti ne zna. Znani Blejec, slepi Jurij «Kladvičar», ni o tem govoril resnice, če je pravil, da sta s Prešernom šla do kranjskega Jelena in pripela. Hišna gospodinja pa je razveseljena zaradi njunih svetih pesmi prinesla najboljšega iz kota in prav to je slepi Jurij nameraval doseči. Jelenovka je bila pač pobožna in je dijaškom, ki so potovali iz Ljubljane domov en dan hoda, postregla kakor mati. V noč jih je pri hiši preskrbela in drugo jutro, najčešče na cvetno nedeljo, so romali naprej.

Pripel je pač Jurij, a pesnik Prešeren nedvomno še «štine» ni gnal. Pesnikov pranečak je svojo novo mašo na Breznici nenavadno lepo pel. Pesnikova mati, ki je imela takrat v svoji in moževi rodovini, z novomašujočim Jurjem vred, že sedem duhovnikov, je na vsak način hotela poduhoviniti tudi Franceta (pesnika).

Ko sta iz Bohinja avgusta 1. 1832. z Matijo Čopom prišla zvečer na Jurjevo novo mašo v Vrbi, je vrgla Francetu v pričo M. Čopa v brk očitaneje: Le naši gospodje (namreč navzoči dijakon mlajši in župnik Jakob, poldjakon starejši in lektor Franc Ksaver) so bili pri oltarju: — vidiš, France, kako bi bil lahko tudi ti (pri oltarju)! Pesnik je odvrnil: «Mati, kako bi pa jaz pel!» in — s tem sam povdarjal, da «peti» ne zna.

Zvečer na takrat vsesplošnih prejah so tudi pri Ribičevih peli. Pesnikova mati je bila cerkvena pevka.

Prešernova najmlajša sestra Lenka (1811.) je prav dobro pela. Župnik — brat Jurij pa je ni pustil na kor, ker orglavcu ni zaupal. Prav nič ni znala peti pesnikova sestra Urša, ki je pesniku bila najbolj po zunanje podobna in je bila rojena pred Luko (1808.). Na vprašanje: kako so oče doma pri Ribičevih peli, je povedala Lenka: «Oče pa bolj debelo», kar naj pač znači «ciganski bas».

Nobeden stricev (duhovnikov), tudi starejši stric Jožef, se ni ukvarjal z glasbo, vsaj kolikor je izvestitelj mogel izvedeti od Lenke. — Gotovo ni nobeden njih imel forte piana. Pesnik Franc Prešern sam je posečal plese (bale) ali prišel je le gledat. Tudi v maskare je šel ob pustu v Ljubljani, toda, da bi se kdaj zavrtel, tega Lenka ni omenila.

Niti talk ni bil kot Janez Mencinger. Silno rad bi se bil Mencinger (po izvestju Šavnika starejšega) na Dunaju naučil plesati, a ni imel toliko ušes, da bi mu uspelo.

Podoben revež je bil v tem oziru tudi Simon Jenko. Po letih sta se zopet videla v kranjski čitalnici Mencinger in Jenko. Objela sta se in vrtela brez reda in takta po sobani, da je še mačka za pečjo nehala prestiti.

Sritar je pel kot Alojzijeviščnik, a pravi pevec ni bil. Levstik za predstojnikovanja T. Zupana ni bil več v Alojzijevišču, toda zdi se mu, da Levstik ni kaj pel. Danes bi se o njem v tem oziru dalo še marsikaj zvedeti.

Doktor Josip Stare se je z Levstikom shajal v takratni Ravniharjevi (Perne-tovi gostilni v Špitalskih ulicah) in ni nikdar nič o tem omenil, da bi se kaj pelo.

Levstik je včasih v družbi zabrusil Jurčiču: kaj pa pišeš, ko slovenskega ne znaš.

Levstik se je udeležil Vodnikove stoletnice pri Žibertu in je gotovo, da tokrat ni nič pel. Pač pa se jezil: «Die verfluchte Nation, die mir die paar slo-wenischen Lieder unterschlagen hat.» Zupan je bil navzoč z dovoljenjem pre-fekta Pogačarja kot osmošolec.

«V republiki muzike in pevcev» je nosila zvonec Josipina Turnograjska.

III.

Zvesto ji je tretinil (pel drugi glas) Lovro Toman, ki je pel bariton, da ga je bilo slast poslušati. Za dobe svojega poslanstva na Dunaju je hodil k soprogi ministra Potočkega na dom pet. Najrajši je pel «materino pesem: V ponižnosti», o kateri je sedaj besedje neznano. Sposlanci so se včasih norčovali zaradi To-manovega petja, drugi, kakor: Svetec, Dežman, sloviti govornik pater Greuter, vseučilišni profesor Albert Jäger, baron Giovanelli, so pa resno presojali To-manovo petje.

D o s t a v e k.

N a k n a d n o najdem v Prešernovi knjigi Ernestine Jelovškove (str. 21):

1.) «Tudi on (Prešern) je šel tja (na maskera do in smela je [Ana Jelovškova] plesati, kolikor je hotela), sam pa ni plesal nikdar, še celo v svoji mladosti ne.»

(Ljudje z dobrim poslušom rajše plešejo, ker jim : «— gre godba v noge»!)

2.) Stran 24. Odsihdob je prihajal (Prešeren) vsak dan; vodil je mojo mater na sprehod, pesnil medpotoma; in če je bil posebno dobre volje, je celo pel; imel je dokaj prijeten glas, toda pevec pravzaprav ni bil.

Na vsak način je torej jasno, da je bil Prešeren po svojem posluhu pristopen — pevani pesmi, mogel je torej zlasti presojati njen glasbeni gib in zasledovati meró in kitico pevane pesmi in uživati petje in glasbo in gib.

Vse to se da pač posneti že iz Prešernovih pesnitev, ker bi se jih sicer pri pesniku ne mogli misliti in razlagati v toliki popolnosti in dovršenosti. Vendar je odkritje, da je Prešeren — tudi osebno znal peti — in — tudi peval in imel lep prijeten glas, velevažna podlaga in podpora za razumevanje njegovega tankega in drobnega čustvovanja in visoke in najvišje sposobnosti za pesmeno mero in kitico, — in sploh pravi čut za blagoglasje.

Dr. Fran Mohorič.

O staroslovenskem nosnem vokalu *ę*.

V razpravi o Dudlebih sem se dotaknil na kratko — kolikor so zahtevale svrhe članka — zgodovine nosnikov izza 9. stoletja. Isti stvari je posvetil članek Nachtigall v Časopisu XII, 77 st.; ker pa podaja o svojem gradivu, nabranem iz brizinških spomenikov nekoliko drugačno sodbo, kot jaz o geografsko-historičnem, se povrnem še enkrat k vprašanju, ki je — kot omenim mimogrede — obdelano v Štrekljevi Historični slovnici, zelo neplastično. Nazalni vokal *ę* se transkribira v nemških (bavarskih!) virih: 1.) *en*; redkeje grafijo *an* je umeti kot *än*; grafije *en* v svojem članku nisem omenil, ker za besedo *knežt* v nemških virih ni izkazana, oblika z ohranjenim naz. vokalom. Sicer pa imamo v historično-geografskih virih: *Zuentipolch* (898); *Zwenkach* (1238) in *Zwantendorf*, prim. Carinthia I, 1906, 146; *Zwentusse testis* (ca 995); *Zwaniin liber colonus* (1183—94). Pisavo kot *Zwenkach* (1238) je presojati kot tradicionalno; kaj je odgovarjalo temu —*en*— v živi takratni slovenski govorici je drugo vprašanje. — 2.) kot zastopnik slov. *ę* se prikazuje nemško-bavarski *e*: *aqua Knesaha* (891). Ta *e* nemških virov je — substitucijski glas: nemški (bavarski) *e* (slovnice ga pišejo *ë*) je bil ozek vokal; nemščina s prva ni imela širokega *e*; le ta se je razvil kot rezultat preglasa prvotnega *a* na bavarskih tleh še le nekako v drugi polovici 12. stoletja. Grafija bav. *e* za slov. *ę* je netočna tudi v toliko, da zanemarja nazalizem slovenskega vokala; iz pisave *aqua Knesaha* (891) ne sledi, da je bil vokal že v tako zgodnji dobi brez nazalne resonance, temveč samo, da se je s pomočjo bavarskih virov ne da dokazati za originalni jezik. Da je bil vokal ob prihodu Madžarov res še nazalen — v gotovih položajih — sledi iz besede *Lendva* oziroma *Ledava*, kar je iz nemškega *Lindolfespach*, = *chirichhun* (mod. nemško *Limbach*); madžarsko *Lendva* je ohranilo staro stanje, slovenska oblika *Ledava* (M. Slavič, Prekmurje 98) kaže normalni razvoj. „Da zastopa v briz. spomenikih prvotno *ę* praviloma že le *nenosni e*, smatra Nachtigall za trden fakt (l. c. 83, glej vzglede str. 79 sub b), toda bavarske grafije dovoljujejo različno presojo. 3.) z dozorevajočim dovršetkom preglasa *a* > *e*, se uporablja vse češče in češče in končno izključno znamenje za preglasi *a* tudi za slov. nazalni vokal. Znak za preglasi vokal je *a* (= *ä*), *ae*; v brizinških spomenikih se pridružuje še pisava *ę* = lat. *ae*; gotovo bi se jo dalo dokazati tudi iz zgodovinskih virov. Torej: ot szlavi bosigę (stcsl. otŭ slavy božiję) II, 19. Prim. sicer st. slov

gręda: 1160 Chrenize, kasneje 1184 dextera *Chraednicz* (Granitzen pri Obdachu); fluuiio *Gradna* (1173); danes Graden (oblik z e nimamo). Gori navedene Sveče se pišejo kasneje l. 1172 *Zwaekach*. Ledine-Lading pri Wolfsbergu (lędina): *Laedin* (1245), *Ledingen* 1267. Ręsnica = Rassing, potok pri M. Zell) l. 1371 Resnik. Pisava grechi v a s a (stcsl. gręhy vašę) Nacht. l. c. sub d) postane s tem brez vsega jasna.

Ljubljana.

J. Kelemina.

Starokrščanski spomenik pri Sv. Pavlu ob Voljski nad Celjem.

Zelo redki so pri nas spomeniki iz prve dobe krščanstva, zato je tem dragocenejša vsaka nova najdba. Srečen slučaj je nanesel, da sem izsledil ta doslej popolnoma neopažen kamen z napisom, vzdan v severno zunanjo steno št. pavelske cerkve.

Pri ogledovanju cerkve je vzbudilo mojo pozornost iz katakomb in drugih starokrščanskih rimskih spomenikov znano znamenje v sredini ob zgornjem robu plošče: dva pava, obrnjena proti vencu z monogramom Kristovim. Plošča je služila v stari št. pavelski cerkvi za oltarno mizo in ker je vzbočena podoba delala napotje, so to odklesali. Enako so napravili štirioglato jamico za shrambo sv. ostankov in s tem poškodovali del napisa. Plošča je iz pohorskega marmorja, 102 cm dolga in 84 cm visoka. Tudi iz napisa, kolikor sem ga mogel takrat razbrati, mi je bilo jasno, da gre tu za starokrščanski spomenik. Napis je bil deloma z malovino prekrit, deloma pokapljan od zidarske malte. Ker se je začelo že mračiti, drugi dan zgodaj sem pa moral na goro Oljko k visokoškolskemu tečaju, nisem mogel natančneje preiskati tega kamena. Na gori Oljki sem se pa sestel z g. konservatorjem dr. Steletom iz Ljubljane. Njemu sem priporočil, naj si ogleda ta kamen ter ga fotografira. On ga je osnažil, fotografiral in večinoma dognal napis.

Nekoliko pozneje sem opozoril na ta kamen ptujskega arheologa g. V. Skrabarja, ta pa ravnatelja splitskega muzeja, g. Abramića, strokovnjak v epigrafiki, ki se je baš mudil tukaj. Ta je napis razvozljaj, zlasti je dognal akrostihon, ki vsebuje ime *Gaudentius*.

Napis je sestavljen v hexametrih in se glasi:

GAVDE TERRA SOLO ET LONGUM LAETARE PER AEV.

ACCIPE PACIFICUM CORPVS ET FLORE CON....

V....S INNOCVI SVP QVO PASTORE BA.....

DIDICIMVS DOMINI LEGEM PIA VOCE CI....

EN AGE SI MERITVS NOBIS HIC MVNERA DE....

NE ALIUD SANCTI QVAM BALSAMA CORPV L....

TV AVTEM DE DOMINO PRECIBVS ORARE ME....

IN TUA NE VENIAT GREGE LEO FERVIDUS H....

Ob koncu stihov stoji z večjimi kapitalnimi pismenkami vklesano:

E P I S C O P (E?)

Od celjskih škofov je doslej po imenu bil znan le Janez (ok. 580—600). Ko so stavili staro št. pavelsko cerkev, so porabili za oltarno mizo to ploščo pač iz celjskih ruševin. Št. Pavel je bil eden najstarejših vikarijatov braslovške pražupnije. Ta znamenit spomenik je tudi dober migljaj, kako se naj ravna z najdenimi starinami pri raznih prezidavah; naj se ne mečejo v stran, ampak vzdajo na varnem in vidnem mestu, ker utegnejo postati zgodovinarju dragoceno pomagalo.

F. Kovačič.

† Dr. Anton Medved.

Nepričakovano je kruta smrt 26. februarja 1925. ugasnila življenje na- videzno nezlomljivi naravi dr. Medveda. Veličasten pogreb na Magda- lensko pokopališče 28. febr. je pričal, kako cenjen je bil dr. Medved kot rodoljub, pisatelj, govornik, vzgojitelj mladine, kot duhovnik in človek.

Dr. Medved se je narodil 6. decembra 1862. na Gorici v rajhenburški župniji. Ker mu je oče zgodaj umrl, je preživel otroška leta večinoma pri svojem očimu v Dobovi pri Brežicah. Na dobovskih pašnikih je imel kot pastirček priliko, s krikom in petjem vežbati svoje grlo, da se ga je (tam ob meji) dobesedno slišalo v tri dežele. Gimnazijo je kot gojenec dijaškega semenišča dovršil z odličnim uspehom v Mariboru. Že kot gim- nazijec je nastopal kot govornik ter se poskušal že tudi na literarnem polju v dijaškem listu »Kolo«. Po svojem temperamentu je bil zelo živahen, vesel pa dobrosrčen mladenič. Po dovršeni gimnaziji je stopil v mariborsko bogoslovnico, kjer se njegova živahnost ni mogla hitro orijentirati. Odšel je na Dunaj, da bi tam študiral pravo, a kmalu se je vrnil in se z vso vnemo oprijel bogoslovnih študij. Bil je potem v duhovskem stanu celo zado- voljen in srečen. Kot bogoslovec je večkrat nastopil s slavnostnimi go- vori pri raznih svečanostih. Kot abiturijent je imel 2. avg. 1885. slavnostni govor v Šmarju pri svečanosti v spomin 1000-letnice Metodijeve smrti. Kot bogoslovec II. letn. je imel 6. januarja 1887. pri »teološki akademiji« slavnostni latinski govor o razširjanju krščanske vere, leta 1888. pa kot tretjeletnik povodom proslave zlate maše papeža Leona XIII. in škofa Jakoba Maksimilijana Stepišnika dne 15. januarja slavnosten govor o zgodovini lavantinskih škofov.

Dne 16. julija 1888. je bil posvečen v mašnika, naslednjega leta je bil po dovršenih študijah 4. julija nastavljen kot II. kapelan v Šoštanju, kjer je ostal do 21. oktobra 1890. Nato ga je škofijstvo poslalo na višje študije v Rim, kjer je bil kapelan v avstrijskem zavodu S. Maria dell' Anima do 5. junija 1892., ob enem je bil vpisan na dunajski univerzi ter je leta 1892. bil promoviran za doktorja bogoslovja in modroslovja. Od 15. julija do 30. sept. 1892 je služboval kot prvi kapelan v Trbovljah, 1. okt. 1892. je bil imenovan za II. kornega vikarja pri stolni cerkvi v Mariboru, 15. aprila 1893. je postal I. korni vikar. Že kot vikar je zaslovel v Mariboru kot izbo- ren cerkveni govornik. Dne 20. sept. 1893. je postal suplent veronauka na mariborski gimnaziji, 15. sept. 1894. pa redni profesor ter je deloval na tem

zavodu do svoje smrti, torej malone 32 let. Vmes je poleg veronauka poučeval tudi druge predmete, zlasti slovenščino in nemščino.

Kot profesor je bil pri dijaštvu zelo priljubljen in so ga njegovi učenci tudi v poznejših letih ohranili v hvaležnem spominu. Pa tudi njega je zelo veselilo, če ga je v poznejših letih posetil kak njegov bivši učenec. Svoje dijake je ljubil res z očetovsko ljubeznijo, rad jih je podpiral s svetom in gmotno, bodisi zasebno ali pri Dijaški kuhinji, potegoval se je pri vsaki priliki tudi za dijaško čast. V njegovi navzočnosti ni bilo varno, izustiti kako manj ugodno sodbo o dijakih.

Poleg šole je razvijal občudovanja vredno delavnost kot govornik in kot pisatelj. Nepregledna je vrsta njegovih govorov, ki jih je imel ob najrazličnejših prilikah v cerkvi, v društvih in pri raznih svečanostih, cerkvenih kakor narodnih. Narava ga je tudi obdarovala s potrebnimi govorniškimi zmožnostmi: imel je mogočen in razločen glas, živahno domišljijo, imponujoč nastop in primerne kretnje. Obvladoval je popolnoma oba jezika, slovenski in nemški. Kot govorniku mu je dobro služila tudi pesniška žila. Kot pesnik sicer ne stoji v vrstah prvakov-pesnikov, a spesnil je mnogo pesmi, zlasti priložnostnih. Njegovo blagoslovno pesem «Pred teboj, o Jezus mili...» je uglasbil prof. Ivan Miklošič, K. Bervar pa njegov nemški tekst «Gegrüßet seist Maria Du!» in Em. Beran za mešan zbor njegov «Madrigal», ki se je pel pri koncertu mariborske «Čitalnice» 4. maja 1902. Dr. Medved je v družbi sam rad zapel, vendar izvežban pevec ni bil.

Zadnji njegov pesmotvor ostane za stoletja vlit v nove zvonove mariborske stolnice, kjer je prav spretno v stihih izrazil zgodovino prekrasnega starega velikega zvona, ki je bil zlit leta 1710. ter je počil pri zvonjenju ob smrti kralja Petra in bil leta 1924. prelit.

Glede vsebine cerkvenih govorov se je držal zlasti slovitega italijanskega cerkvenega govornika Segneri-ja. Njegovi dobrodušnosti in optimistično usmerjeni nravi, je pripisovati, da se v njegovih govorih, zlasti priložnostnih, opaža preobilica ponavljajočih se superlativov in se diti-rambičen zanos včasih ne ujema z dejansko realnostjo.

Kot pisatelj ni dr. Medved kak strokovnjaški znanstvenik. V okoliščinah svojega življenja se kot tak niti ni mogel razviti. Na zavodu je imel v prejšnjih letih po 22 ur na teden pouka, govori pri raznih prilikah in družabnost so mu vzeli ostali čas in njegova pesniško-retorična narava ni bila ustvarjena za suhoparno strogo znanstveno delovanje. Dr. Medved je poljudno-poučni pisatelj, a s svojimi spisi je koristil mnogo širjim slojem.

V naslednjem podamo pregled njegovih važnejših spisov, ki seveda ni izčrpen, ker marsikaj je raztreseno tudi v političnih listih, ali objavljeno

anonimno ali pod izmišljenim imenom. Tudi prostor nam ne dopušča, objavljati celotnega seznama. Kakor marsikaterega pisatelja, je tudi dr. Medveda privabil k slovstvenemu delovanju rajni dr. Fr. Lampe za njegov »Dom in Svet«.

V tem listu je dr. Medved l. 1894., 1896., 1898. objavil vrsto člankov o lepih umetnostih, zlasti v Rimu in v Italiji. Ti spisi so zlasti takratnemu dijaštvu zelo mnogo koristili. V istem listu je l. 1895. objavil kratek članek o Antonu Krempolu ter je tudi govoril kot slavnostni govornik pri odkritju njegovega spomenika pri Mali Nedelji. L. 1905. je v »Dom in Svetu« pisal o humanistu Eneju Silviju Piccolomini, nekdanjem župniku v Starem trgu pri Slov. gradu, potem tržaškem škofu in končno papežu Piju II.

L. 1896. je otel pozabljenosti pesnika Vodovnika = Stegenfelda z izdajo njegovih (nemških) pesmi.

Več let zaporedoma je dr. Medved spremljal slovenske romarje v Marijino Celje ter je l. 1898. izdal knjižico »V Marijinem Celju. Zgodovinske in potopisne črtice«.

Ko se je l. 1898. v Mariboru ustanovil znanstveni teološki list »Voditelj«, je tudi dr. Medved stopil v kolo njegovih sotrudnikov. Opustivši njegove mnogoštevilne recenzije raznih knjig, se omejimo le na glavne članke, objavljene v tem listu.

L. (I.) 1898.: »Iz časov vernega razumništva«.

L. (II.) 1899., 1900. (III.) in 1905. (VIII.): »Zgodovina cerkvenega govorništva«. L. 1900. je objavil tudi članek »O Slomšekovi stoletnici« in pastoralni sestavek »Kako ravnati z apostati na smrtni postelji?«

L. (IV.) 1901.: Poročilo o katoliškem shodu v Ljubljani l. 1900.

L. (VIII.) 1905.: »Kako je krščanstvo odgajalo narode«.

L. (IX.) 1906. in potem v naslednjih letnikih do 1908. je njegov obsežen spis »Zgodovina slovenskega cerkvenega govorništva« z epilogom »P. Rogerius Labacensis in Abraham a S. Clara« l. 1910., kjer napram dr. J. Preglju zagovarja svojo trditev, da je p. Rogerij stal pod vplivom Abrahama a. S. Clara.

L. (XVII.) 1914. je objavil »Črtice iz Vuzeniške kronike«.

L. XIX.) 1916. nekrolog prelata Karla Hribovška.

»Mohorjeva družba« je l. 1900. izdala njegov življenjepis Antona Martina Slomškega, nedvomno najznamenitejše delo dr. Medveda, ki je bil navdušen Slomškov častilec. Tudi v letnih »Koledarjih« »Mohorjeve družbe« srečavamo opetovano dr. Medveda. L. 1893. je opisal življenje kardinala Miečislava Ledohovskega, l. 1906. ima njegov članek »Portarturski junaki«, l. 1920. »Jugoslovanski Maribor«, navdušen opis prevrata v Mariboru, v »Koledarju« 1921. je opisal orlovski tabor v Mariboru 1920., l. 1923. pa je priobčil nekrologa škofa dr. Mihaela Napotnika in župnika Mihaela Lendovskega.

Več njegovih spisov je pohranjenih v Izvestjih mariborske gimnazije. L. 1900. je v Izvestjih njegov latinski članek »De philosophia stoica eiusque relatione ad christianismum«, l. 1913. nemški članek »Das Edikt von Mailand und seine Bedeutung«. V letnikih 1915., 1917. in 1918. so v vojno-šolsko kroniko uvrščeni njegovi nemški nagovori na gimnazijsko mladež povodom umora nadvojvode Ferdinanda, ob smrti cesarja Franca Jožefa in ob odhodu gimnazijcev-vojakov na bojno polje.

L. 1912. je izdal zgodovino katoliške cerkve, učno knjigo za osmi gimnazijski razred, ki je l. 1922. izšla v drugi izdaji, prikrojena primerno novim razmeram.

Kakor je razvidno iz tega pregleda, se je pisateljsko delovanje dr. Medveda nanašalo pred vsem na zgodovinsko polje, zato je nam se je ozreti tudi na njegovo delovanje pri »Zgodovinskem društvu«. Pri našem »Časopisu« sicer ni sodeloval, pač pa je imel v društvu več predavanj, ki so v glavnih točkah objavljena v raznih letnikih »Časopisa«.

Seznam njegovih predavanj prinese glavno »Kazalo« za 20 letnikov »Časopisa«. Dr. Medved je bil med soustanovitelji »Zgodovinskega društva«, a v odbor je prišel šele l. 1912., najprej kot namestnik, potem kot pravi odbornik. Od 18. februarja 1917. do smrti je bil društveni podpredsednik. Kako vnet je bil za prospeh društva, svedoči med drugim to, da je v težkem zimskem času 1923. s prof. Glaserjem hodil po Pohorju in prosil deske za napravo stojal v »Študijski knjižnici«, ki jo je hotelo društvo urediti kot javno knjižnico.

Kot človeka je dičila dr. Medveda izredna dobrosrčnost, ljudo-milost, družabnost in prijaznost, ki mu je pridobila brez števila prijateljev. Za vsakega človeka je imel prijazno besedo in v svojem optimizmu je vsakogar presojal z boljše strani. Tudi večkratno razočaranje ni moglo omajati njegovega optimizma. Bil je iskren slovenski rodoljub, vendar drugih narodnosti nikdar ni sovražil, zato je tudi med Nemci imel mnogo častilcev. V strastnih političnih prepirih med slovenskimi strankami je zavzemal koncilijantno stališče, držeč se navodila sv. Avgušтина: »Sovražite le zmote, ljudi pa ljubite.« V politiko aktivno ni posegal, le leta 1909. je na prigovarjanje mnogih prijateljev iz taborov obeh glavnih slovenskih strank kandidiral v slovenski trški skupini za deželni zbor kot samostojen kandidat, pa je propadel, kar pa nič ni vplivalo na njegovo politično mišljenje.

V priznanje njegovega delovanja na cerkvenem polju mu je škof dr. Napotnik 16. julija 1908. podelil naslov duhovnega svetovalca, škof dr. Karlin pa mu je v Rimu izposloval 17. januarja 1924 imenovanje za papeškega komornika z naslovom »monsignore«.

Kulturna zgodovina štajerskih Slovencev od l. 1890. naprej ne bo mogla iti molče preko dr. Medveda, ki je bil med Slovenci pač ena najpopularnejših osebnosti.

F. K.

Čast njegovemu spominu!

Slovstvo.

Josef Strzygowski:

Der vorromanische Kirchenbau der Westslawen.

(«Slavia», Časopis pro slovanskou filologii, III., 2—3. Praga 1924.*)

Razprava je izvleček predavanja, ki ga je imel avtor v seminarju za slovansko filologijo na praški univerzi. V uvodu pravi:

«Dosedaj nismo imeli metode, ki bi bila dovoljevala soditi o tem, ali so severni evropski narodi: Kelti, Germani in Romani s prestopom v krščanstvo sprejeli tudi brez odpora od škofov in samostanov vpeljani, bazilikalni cerkveni slog, ali pa so vsaj v začetku v stavbi in opremi hodili svoja pota. V Armeniji sem začel biti pozoren. Opazil sem, da so se v deželah, kjer je bilo krščanstvo državna vera že prej kakor v Rimu, trajno uveljavile oblike, ki so bile od podolgovatega, oziroma bazilikalnega sloga popolnoma neodvisne. Pozneje sem isto ugotovil za Norveško; podobno velja za lesene cerkve zadnjih stoletij pri Slovanih in Fincih v vzhodni Evropi. Humanisti so od nekdaj sodili, da so severni «barbari» vse kulturne vrednote prejeli samo od juga, posebno iz Rima. Tako smatrajo tudi te cerkve samo za posnemanje bizantinskega in zapadnoevropskih slogov, od romanskega pa do baroka, v kolikor pač gre za ladijske ali pa centralne stavbe.

Tako se piše umetnostna zgodovina. Dejstva pa silijo k drugačni presoji. V stavbarstvu je bil sever odločen in vedno se je na podlagi lesenega stavbarstva, ki je prodiralo od severa, razvijala arhitektura na jugu; toda v tako zelo povečanem obsegu, da njenega izvora sploh ne opazimo in jo brez pomisleka štejejo med umetnostne vrednote juga. Dobro bi bilo natančneje preiskati sledove lesenega stavbarstva v začetkih krščanske umetnosti pri Keltih, Germanih in Slovanih. Ta razprava naj bi služila v pobudo.»

Ravno v tem oziru so lesene cerkve na Čehoslovaškem zelo važni spomeniki, ki jih bo treba natančneje registrirati. Prišel bo čas, ko bodo tudi severu priznali pristojno mesto v umetnostnem razvoju. Notranja kultura je bila na severu zelo razvita. To že dokazuje dejstvo, da prvotno ne odločuje kamenita stavba in prikazovanje s pomočjo človeške figure, temveč umetniško enako — ali celo višje stoječa lesena stavba, ki sploh ne upodablja, ampak samo krasi s pomočjo linij, ploskev in barv. Umetnostna zgodovina bo morala starim slovanskim izdelkom in vezeninam posvečati isto pozornost, kot jo posveča klasičnim slikam in kipom. Zaenkrat si oglejmo samo redko ohranjene lesene cerkve.

I.

Strzygowski razlikuje 6 tipov staročeških kamenitih cerkvâ, da jih primerja s poznejšimi lesenimi stavbami in opozori, kako se je v zadnjih iz začetkov krščanstva ohranil ljudski način gradnje, ki je pri poznejši arhitekturi v kamenu popolnoma izginil.

A. Tipi staročeških kamenitih cerkvâ.

Početki krščanske arhitekture v teh deželah so male stavbe, ki kažejo nedeljeno, okroglo ali pravokotno, češče kvadratno obliko.

a) okrogle stavbe (tip I.): okrogel zid ima na vzhodni strani podkvasto apsidno;

b) kvadratne stavbe (tip II.—V.): kvadrati (pravokotniki) z okroglo, kvadratno in kombinirano apsidno (3 oz. 5 stranic osmerokotnika). Teh je največ;

* V ponazorilo je pridejano razpravi več fotografij, risb in črtežev.

c) školkasti kvadrati («Konchenquadrate», tip. VI.): osrednji prostor s tremi, oziroma štirimi centralno prizidanimi apsidami. Osrednji prostor je kvadrat. Oblika apsid je različna. Značilna je bila cerkev v Vlnovesi na Češkem.

B. Tipi lesenih stavb pri zapadnih Slovanih.

Avtorju služijo kot viri predvsem: Grueber, Prokop in Burgemeister. Ozira se predvsem na Češko, Moravsko in Šlezijo, a izrecno samo na stavbe iz brun (Blockbauten). Navaja primere in tipe:

a) Kvadratne stavbe:

Na Češkem je Grueber l. 1830. našel še 25 lesenih cerkva, ki so do danes brez vzjeme izginile. Bolje je na Moravskem, kjer je od 32 lesenih cerkva iz 18. stoletja še 8 ohranjenih.

Čisti kvadrat se najde pogosto v Šleziji. Posebno zanimiva je bila cerkev v «Smograu» (zgorela l. 1860.). Zgrajena je bila v neznatnih dimenzijah in je bila gotovo najstarejša cerkev v Šleziji. — Dosedaj ohranjene cerkve imajo večinoma raven strop. Toda oblika oboka je bila zelo priljubljena in je gotovo prvotna.

b) Apsidni kvadrati:

Primer: Velké Karlovice! Cerkev ima obliko grškega križa. Vsi vogli so posneti. Nad križiščem je nastrešni stolpič. Hodnikov ni. Stene so obite s skodljami. — Avtor opozarja tudi na drugo skupino «apsidnih kvadratov», ki je običajna zasti pri vzhodnih Slovanih in sega globoko v Ukrajino. Cerkev v Ploske pri Munkacsu kaže čisto kitajski značaj. «Zanimivo bi bilo vprašanje, kako globoko sega leseno stavbarstvo na vzhodu v Evrazijo.»

II.

Razširjeno je mnenje, da so lesene cerkve čisto navadna imitacija kamenitih iz predromanske dobe. Ugotovitev samostojne, lesenostavbene umetnosti severa bi imela dalekosežne posledice za celotno presojo umetnostne zgodovine v smislu humanizma.

A. Kamenite stavbe.

1. Stavivo in delo.

Prvotne češke cerkve so bile zidane (iz kamena in opeke); in sicer iz navadnega neobdelanega kamena. Na umetnostno obliko vplivajo odločilno: stavivo, izdelek in smoter. — Prvotne stavbe so radi tipično romanske opreme šteli navadno med romanske. Toda če ločimo arhitektonsko obliko in opremo (ki nista nujno enotni), bomo prišli do spoznanja, da krog in kvadrat v tlorisu nista romanska, temveč starejša. Okrogle stavbe imajo svoj početek v kamenitih, kvadratne pa v lesenih stavbah. V svetovni vojni se je to jasno pokazalo. Italijani so si zidali v Alpah okrogle stavbe, dočim so si nasprotniki na istem sevту stavili pravokotne z lesa. Les izključuje okroglo obliko, kamen jo omogoča. V poštev pride tudi moment obrambe in organska rast kupole. Stavbe so male, skromne in polne nepravilnosti. Vse to je zapadnoevropska umetnost predelala in izpopolnila, a bistvo je le privzela.

B. Lesene stavbe:

Najstarejše so norveške. Pri zapadnih Slovanih so stavbe iz brun (Blockbau). Ta način gradnje je prevladoval od Finske do Balkana. Materija sama je slična h kvadratni obliki.

2.) Smoter.

Bazilikalna cerkev (kakor tudi romanska) je bila hiša božja in zbirališče vernikov. Ali velja isto za te neznatne, zidane in lesene cerkvice? Pogansko stavbarstvo kaže dve vrsti: nagrobne stavbe in utrdbe. Verjetno je, da so zidane, okrogle utrdbe osnutek

za kamenite cerkve, lesene pa za kvadratno leseno cerkev. Važna se zdi prostorna obrambna poteza podeželskih cerkvic, ki se v obliki odmikajo cerkvenopredpisani ladijski stavbi. Apsida že vnaprej spada k tipu zapadnoslovanske cerkve.

3. Oblika.

Značilno je, da se v kamenu nahajajo okrogle in kvadratne stavbe in pri lesenih tvorbah se opaža kvadratni tloris. Verjetno temelji okrogla stavba v kamenu, kvadratna v lesu, podolgovata pa ne v materiiji, temveč v gotovi zahtevi smotrenosti. — Treba je ugotoviti, če obstojajo za krog in kvadrat sigurni tuji vplivi.

A. Okrogla stavba.

Lehner jo izvaja iz Bizanca. (Vpliv misijonarjev!) Toda rotunda se najde povsod, kjer se gradi s kamnom in tudi skupnosti niso prepričevalne (tambur). Iz iste dobe se nahajajo paralele v Jugoslaviji, posebno v Dalmaciji (Vis, Kotor). Za severni izvor staročeških rotund govori tudi podkvasti lok pri apsidi, ki je v Bizancu neznan.

B. Kvadratna stavba.

Lehner izvaja ta tip iz romanskega. Toda pri navadnem pravokotniku brez osrednje podpore ne čuti potrebe, da bi predpostavljajl rimski vpliv, čeprav kaže oprema romanske znake. Zakaj ne bi bila prvotna oblika v lesu kvadrat, ki je podan že v naravi materije same?

C. Stavba školjkastega kvadrata.

Lehner pravi, da je pristno bizantinski. «V svojem armenskem delu je St. dokazal., da se je ta tvorba pojavila pod Araratom že 500 let prej kot na Češkem. [Cerkev sv. Janeza v Mastari iz l. 648. (Strzygowski: Die Baukunst der Armenier und Europa.)] Poleg kroga in kvadrata je apsidni kvadrat pri Čehih samostojna, iz nova tvorba kamenite stavbe. Pozni primer v lesu (Velké Karlovice) samo predpostavlja staro tvorbo v kamenu.

4.) Lik.

Strzygowski opozarja na slovaške cerkve. Tu se resnično nahaja bazilika brez stebrov, ki daje možnost misli, da se je razvila iz prvotnega kvadrata (Blockquadrat). Strop je globoko v leseno streho segajoči banjasti svod, ki ga s stransko streho vred nosijo iz stene segajoči nastavki, na katerih sloni najprej ravna streha z malimi okni. Streha je pri vseh podobnih cerkvah zelo strma; vse kaže, da je bil prvotno v rabi banjasti svod. Ravni strop je prišel do veljave šele v novejši dobi. Tudi apsidni kvadrat tipa Velké Karlovice je izrazita zaključna oblika v razvoju lesene stavbe.

«V goli stavbi vidim pristnost in domačo izvirnost, toda vsa oprema je drugotno, tuje deło.» Sicer so pa vse te cerkve glede okraskov in ravno zaradi priprostosti učinkovite. Okrogle in kvadratne stavbe so na zunaj učinkovale masivno. Ker je oko vso notranjost lahko objelo z enim pogledom, so tudi male cerkve dosegle silnejši vtis kakor ladijske stavbe večjega obsega.

5.) Vsebina.

Prvotne stavbe so polne nepravilnosti in brez pravih okraskov. Iz tega se da sklepati, da so jih stavili navadni rokodelci, ki so se verno ravnali po materiiji in podegovanih običajih. Imamo torej opraviti s pravo ljudsko umetnostjo, ki ji bo treba posvečati dosti več pozornosti, kot se je to vršilo do danes. Vedeti moramo, da so male stavbe severa vplivale na jug veliko bolj tvorno, kakor pa si mi često mislimo.

III.

Ali so severni narodi sprejeli od misijonarjev z vero tudi način gradnje, ali pa so za cerkveno stavbo pridržali še nadalje stare navade? Prvotna raba kvadrata se

avtorju zdi tu važen dokaz. Treba bo misliti na obstoj vztrajajočih sil evropskega severa, ki mu pripadajo tudi Slovani.

1.) Vztrajanje. (Beharrung.)

Ni gotovo, da je bila prvotna oblika cerkve na severu podolgovata (Längsbau). To sodbo je zakrivila nevednost. Gradnja iz lesa je gotovo vplivala na cerkveno stavbarstvo.

Vzhod je gradnjo iz brun (Blockbau) izvedel tudi za streho; zapadni Slovani in Finci niso šli tako daleč. Stene so iz brun, toda streha je škrljasta in strop je nekaj banjasti svod. Posebnost je križna cerkev v Vlnovesi: vsak bi pričakoval kupolo, tu pa je kvadrat, glavni člen osrednje stavbe spojen z dvovrstno streho, ki je glavni člen ladijske stavbe.

2.) Hotenje.

Lehner stavi početek na Češkem udomačene rotunde v dobo Metodovih učencev in kneza Bořivoja (874.). »Češki stavbenik je bizantinski motiv prilagodil tedanjim razmeram, češkemu okusu in cerkvenim predpisom, toda v detajlih (vrata, okna) se je držal romanskega sloga.« Tako bi bila resnična trditev humanistov, da nimajo »barbari« v arhitekturi nič samoniklega. Na tak način se umetnostna zgodovina stavi na glavo. — Zahteva cerkve po ladijski stavbi ni bila v lesu lahko izvedljiva. Uresničila se je šele pozneje z vzajemnim sodelovanjem škofov, samostanov in svetne oblasti. Poleg pa se je vedno uveljavljala lesena stavba po ljudskem okusu. V prvotnih tipih cerkve na severu se jasno odraža vpliv lesene stavbe. To je razlika med vzhodom in zahodom: zapadni Slovani se nagibajo k popuščanju kvadratne oblike v prilog ladijski, dočim vzhodni pod vplivom grške cerkve trdno vztrajajo pri kvadratu kot osnovni enoti svojih stavb.

Hotenje Rima je izpodrivalo konservativne sile severa. Kvadratni floris izginja, ravnotako podležejo južnemu oblikovanju okraski, linije, ploskve in barve. Arhitektura juga se uveljavlja v velikem obsegu. Toda v stiku s starimi izročili so si rodovi že poprej izobilčili svoje lastne forme cerkvene stavbe. Dejstvo je tudi to, da sta cerkvi sv. Petra v Rimu in sv. Zofije v Carigradu zidani v oni kvadratni zasnovi, ki jo v klici opazujemo že pri Slovanih ob prestopu h krščanstvu, v obliki, ki ni nikoli čisto izumrla, ker je utemeljena v naravi lesene stavbe same.

3. Gibanje.

Tudi gibalne sile (posebno trgovina in promet po rekah) so pospeševale prodiranje in razmah sosednje umetnosti. N. pr. prodiranje lemezne strehe proti vzhodu.

Pri Hrvatih je pestrost tipov kamenite stavbe iz predromanske dobe še veliko večja in vprašanje, pozornost vzbujajoče sorodnosti s staroarmenskim stavbami še bolj pereče. Ali bodo našli svojega Lehnerja, ki bi zbral vse predromansko gradivo?

IV.

»V tej razpravi povdarjam pomen kvadratnega florisa za predromansko umetnost.« Ta važnost se prav posebno očituje v lesenih zgradbah zapadnih Slovanov.

Kako težko je takim ugotovitvam pridobiti priznanje, nam spričuje Lehner, ki je s svojim ravnanjem naletel na trpke preizkušnje, posebno glede časa nastajanja zadnjih spomenikov.

Kadar bodo začeli posebni muzeji zbirati vse, kar priča o prvotnih kulturno-umetnostnih silah in delih, ki so se rodila na domači zemlji iz domačega rodu, takrat šele bomo mogli ugotoviti pomen in tvorno silo ljudske umetnosti, ki je vsa klasika kljub sistematičnemu uničevanju ni mogla popolnoma zatreti.

Anton Boštele.

Slovenske gorice. Opis. Sestavil M. Ljubša. Maribor 1925. Tisk in zaloga Tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 78 strani. Cena 7 Din. — Pisatelj v svoji skromnosti nima nobenih višjih pretenzij, vendar smo mu hvaležni, da je zbral priložnostne črtice v celotno brošuro, četudi je ostalo marsikaj neizglajeno i stvarno i jezikovno. V 11 več ali manj obširnih poglavjih nam opisuje Slovenske gorice, začeniš z njih imenom in obsegom, kakor so ga po vrsti določali razni pisci. Jedro spisa tvori izčrpn oro- in hidrografični opis, dočim so drugi deli bolj naznačeni kakor izvedeni. S ponosno ljubeznijo je zbral na koncu še razne slavospeve domačih in tujih potnikov. Sam se zaveda, da bi se dalo še mnogo, mnogo pisati o tej blagoslovljeni pokrajini, ki tvori v toliko ozirih svojevrstno enoto, toda prepušča to drugemu. Da bi se kmalu pojavili Morebiti bodo posamezne monografije utrle pot.

Dolar.

Pregled zgodovine Srbov, Hrvatov in Slovencev, sestavil prof. Silvo Kranjec. V Ljubljani 1925. Založila Jugoslovanska knjigarna. To malo, priročno knjižico — slovenskega Ploetza naše narodne zgodovine — z veseljem pozdravljamo, ker smo jo pogrešali vsa ta leta. Iz obširne snovi je Silvo Kranjec izluščil jederca vseh važnejših dogodkov iz prošlosti Srbov, Hrvatov in Slovencev ter jih nanizal v kronološkem redu na 93 straneh; zajel je večja razdobja naše zgodovine, jih pregledno razpredelil, dejstva pa kratko in izčrпно, točno in sočno podal, ne suhoparno naštel; pred-slovansko dobo je samo skiciral, tudi starejši dobi je odmeril manj prostora, zato se je pa dalj zadržal pri novejši zgodovini; ta obsega skoro polovico »Pregleda«. Zaključil je delo s 7. marcem t. l., ko se je prvič sešla sedanja narodna skupščina.

Preglednost »Pregleda« povečujejo debelo tiskane vodilne besede v vsakem odstavku, rodovniki in stvarno kazalo.

Kar je netočnega, to se bo dalo odpraviti pri prihodnji izdaji: tako n. pr. (str. 87) ni srbska vlada 7. decembra 1914 pod vtisom zmage na Suvoboru izjavila, da stopajo Srbi v boj za osvobodjenje vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev, ampak že 24. nov., takoj drugi dan, ko se je sestavila koalicijska vlada, v dneh stiske in umika srbske vojske pred Avstrijo.

Cena 18 Din bi zahtevala boljši papir.

Dijakom bo »Kranjec« jako olajšal ponavljanje, po »Kranjcu« se bodo pripravljali in »Kranjec« jih bo zvesto spremljal k izpitu; pa tudi vsak, kdor hoče hitre in hitre informacije, si bo »Kranjca« poiskal.

K. Prijatelj.

Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. Herausgegeben von dessen Ausschuss. Geleitet von Fritz Popelka. 20. letnik, zvezek 1—4.

20. letnik tega časopisa ima sledečo vsebino: Dr. Karl Pucks, Bericht über die Ausgrabung einer römischen Grabkammer zu Königsdorf in Burgenland (5—13); Dr. Ign. Rothenberg, Die steirischen Wehrordnungen des 15. Jahrhunderts (14—43); Dr. Artur Steinwenter, Die Uebernahme der Grenzverteidigung in Kroatien durch den Beherrscher Innerösterreichs (1578.) (43—59); Dr. Theodor Ebner, Dr. Wolfgang Schranz, der Hofvizekanzler Karls II. Eine Studie zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich (60—98); Alois Max Palfner, Die steirischen Geigenmacher (99—113); Siegmund Leyfert, Ueber die Ortsnamen Altendorf, Altenmarkt, Neumarkt und ähnliche (114—146). Sledi 17 književnih poročil (147—162) in Društveni letopis (169—170).

Že seznam člankov nam kaže, da se v knjigi nahaja precej gradiva, ki tudi nas zanima. Tako n. pr. Rothenbergova razprava, ker se ozira na celo nekdanjo Štajersko. Iz nje izvemo tudi, zakaj so se leta 1445. podpisali vsi kraji Štajerske po posameznih župnijah, od katerih seznamov so se mnogi poizgubili. Steinwenterjev članek se tiče bolj Hrvaške. Palfner navaja med štajerskimi goslarji tudi enega iz Maribora (107). Franca Kaudetky (Koutecky) 1837 do 1842, dobrega izdelavca, katerega gosli so

danes redke. Po imenu soditi je bil bržčas češkega pokolenja. Leyfertov članek pa se izrecno bavi tudi z nekaterimi krajevnimi imeni na Slov. Štajerju. L. dokazuje, da imena «Stara vas», «Stari trg» prvotno niso imela tega imena, ampak šele pozneje, ko je v njihovi bližini nastala nova naselbina skupno z istim imenom. Šele pozneje v razliko obeh so prvotno naselbino imenovali «Stara vas», «Stari trg». Za Slov. Štajer navaja L. sledeča imena:

a) Starše na Ptujskem polju, nemški Altendorf. L. 1230. najdemo tam Goldarn, in sicer dve naselbini tega imena. Eno je Starše, drugo Zlatoliče, prvo Klein-Goldarn, drugo kratkomalo Goldarn. Zmes so pozneje postavili cerkev Sv. Janža, okoli cerkve je nastala nova naselbina Sv. Janž in šele leta 1675. zasledimo najstarejšo naselbino Altendorf = Starše.

b) Enak slučaj vidimo pri Noršincih na Murskem polju, kjer je del šele dobil ime «Stara vas», ko se je naselbina razširila. (Sicer pa je mogoče, da se pisatelj vendar moti.)

c) Tudi Stari trg pri Slovenjem Gradcu je bil prvotno «(Slov.) Gradec» s tržno pravico. Pozneje se je ustanovil današnji Slov. Gradec, ki je postal tudi trg in prejšnji trg Gradec se je imenoval «Stari trg».

Iz «Književnih poročil» omenjamo samo nekatere, «Aus Oesterreichs Vergangenheit. Quellenbücher zur österreichischen Geschichte. Herausgegeben von Dr. Karl Schneider». Dosedaj je izšlo 20 zvezkov s primeroma 100 stranmi posamezni. Namen teh zvezkov, ki je vsak za se zaključen, je, da se posebno izvenavstrijski zgodovinarji boljše poučijo o pravi zgodovini bivše Avstrije. Po kratkem a jedrnatem uvodu se obdela gotov čas ali gotova snov v obče in se potem dokazuje s popolnoma ali v izvlečku podanih virih z navedbo potrebne literature. Referent A. Kogler graja, da so viri podani samo v prestavi, ne pa tudi v izvirnikih zraven. Oboje besedilo, drugo poleg drugega, bi razsvetlilo marsikateri težko razumljivi ali nenavadni izraz izvirnika posebno za učečo se mladino. Poročevalec našteva sedem zvezkov, ki zadevajo tudi Štajersko. Pri nas bi bilo enako podjetje dobro, mogoče celo potrebno proti nekaterim trditvam omenjene zbirke, ako bi ne bilo gmotnih ovir.

Daljša poročila podaje dr. Ign. Nössböck o Schiffmannovi knjigi: *Das Land ob der Enns. Eine altbayerische Landschaft in den Namen ihrer Siedlungen, Berge, Flüsse und Seen* (1922.) N. razgrinja mnoge nedostatke Sch. knjige, ki ne more zadovoljiti ne jezikoslovca, ne zgodovinarja. Med drugim pobija naziranje pisateljevo, da so prišli Slovenci na Zg. Avstrijsko le kot od bavarskih veleposestnikov poklicani drvarji ter trditve o načinu naseljevanja Slovencev v Alpah, ker nasprotujejo vsem zgodovinskim dejstvom. Končna sodba N. je: Schiffmannovo podjetje je žalibog ponesrečen poskus, ki bo povzročil mnogo nezgode.

Našega ozemlja se dotikajo še sledeče knjige: Krones, *Oesterreichische Geschichte IV.*, 1714.—1815. 2. izdajo predelala Matilda Uhlirz, *Sammlung Götschen* (Pirchegger); W. Erben, *Deutsche Grenzaltertümer aus den Ostalpen* (A. Mell; razpravlja o raznih izrazih in načinih meja); Dr. V. Thiel, *Steirische Land- und Forstwirtschaft im 18. Jahrhundert* (A. Mell); in dr. A. Pirchegger, a) *Sagenkränzlein aus der grünen Steiermark* (Dr. I. Ranftl); b) *Steiermark von der Urzeit bis zur Jetztzeit*. 47 str. s podobami (A. Mell).

Konečno še navedemo R. Mayerjevo poročilo o dr. Konr. Brandnerjevem podjetju a) Dr. K. Brandner, *Die Bevölkerung der Pfarre Weichselboden. Genealogisch dargestellt*. (Jahresbericht des fh. Gymnasiums am Knabenseminar in Graz 1920.); b) *Mitteilungen über die Fortschritte der steirischen Volksgenealogie*. Herausgegeben von Dr. K. Brandner. No. 1—3, Graz 1921, 1922, 1923. Dr. Brandner je sprožil misel, da bi se na podlagi župnijskih matičnih knjig sestavljalo rodoslovje ne posameznih

oseb, ampak občine, župnije, okraja itd. Programatično je pokazal svoje misli s prvim navedenim spisom in poročil za te matične knjige majhne župnije Weichselboden pri Marijinem Celju, ki šteje po najnovejšem sekovskem cerkvenem letopisu 413 duš; župnija se je ustanovila leta 1774. In matične knjige segajo do leta 1775. In iz teh matic je sestavil B. 228 rodopisov! Dobil je kmalu sotrudnike in začel izdajati »Mitteilungen«, v katerih se misel vedno bolj razširja. Ljudsko rodopisje ni samo pomenljivo za štatistiko, ampak tudi za občno, kulturno in socialno zgodovino.

Br. knjige nam sicer niso na razpolago in se do sedaj bržčas tudi še ne ozirajo na Slov. Stajer. Pa iz lastne skušnje smo se prepričali, kako nujno potrebne in za pisar. posle v večjih, posebno mestnih župnijskih uradih neizmerno polajševalno bi bilo, ako bi se iz matičnih knjig sestavili rodopisi posameznih rodbin po abecednem redu z natančno označenim tom. in fol., posebno kjer segajo matične knjige dalje nazaj (n. pr. v Gradcu do leta 1590.). Pri nas bi se tudi narodnostne razmere v marsičem pojasnile.

Na koncu knjige še je poročilo o 78. občnem zboru dne 29. januarja 1924.

M. Ljubša.

Blätter für Heimatkunde. Graško Zgodovinsko društvo (Historischer Verein für Steiermark) je začelo razen svojih rednih publikacij (Zeitschrift d. H. V. f. St. in Beiträge zur Erforschung steirischer Geschichte, teh zadnji zvezek leta 1918.) z majem 1. 1924. izdajati mesečnik na 8 straneh in 4°: Blätter für Heimatkunde. Ta časopis je nekako nadaljevanje pred svetovno vojno izhajajočih »Blätter zur Geschichte und Heimatskunde der Alpenländer. Beiblatt zum Grätzer Tagblatt«. Člani društva dobivajo list zastonj, za druge naročnike pa je stal 1. letnik (maj 1923. do aprila 1924.) 11.000 aK, drugi letnik, ki pa se konča z 8. številom decembra 1924., 16.000 aK. Prvi letnik ima vsak zvezek posebej paginiran (8. oz. zvezki z dvema številčkama 16 str.), drugi pa ima zaporedno 64 str. Tretji letnik se začne z januarjem 1925. Članki so bolj poljudno pisani in imajo razno snov: popis gračev, listin, razprave o imenih itd.; mnogo prostora zavzamejo pa tudi narodopisni podatki. Iz prvega letnika zanimajo tudi nas: Pirchegger, Gesunde, kranke und tote Ortsnamen; A. Gistner, Die Entstehung der steirischen Rinderrassen. Ein Beitrag zur Besiedlungsgeschichte des Landes (št. 3 do 9/10); Robert Baravalle, Die geistlichen Spiele zu Maria-Rast (9/10). V drugem letniku je zanimiva daljša razprava dr. Kon. Schwach, Die heil. Kummernus; dr. Vikt. Geramb, Der glühende Schab (str. 112) omenja tudi skratka na Slovenskem Štajerskem; Dr. Marian Sidaritsch, Die Landesaufnahme unter Kaiser Franz I. und ihre Bedeutung für die steirische Siedlungsgeographie (str. 31 nasl.); Paul Schlosser, Die Marienlegende von Hausampacher (str. 60—62). — Iz tretjega letnika (1. zvezek, št. 1. in 2.) omenimo Ueber Aenderungen von Schloßernamen in Steiermark (str. 8—10). Med drugimi omenja tudi Branek pri Ljutomeru, ki se je imenoval prej »Praunekh«, od leta 1622. naprej pa »Malllegg, oz. Malleg« po novem posestniku. Nadalje: Paul Schlosser, Beiträge zur Geschichte Marburgs (14—16). V članku, ki bode v prihodnjem zvezku končan, govori o I. Burg, Burgplatz, Freihaus- und Schlossergasse; II. Die Burggasse. Spis je za starejši krajepis Maribora zelo važen, ker odpira v tem oziru marsikateri novi vidik.

Mariborsko »Zgodovinsko društvo« je sicer že tudi premotrivalo izdajo enakega poljudnega časopisa za širje občinstvo. Pri boljših gmočnih sredstvih se bode bržčas misel pretvorila v dejanje.

Na koncu zadnjega zvezka še zvemo, da je občni zbor dne 21. januarja 1925. dolečil letno članarino za H. V. für St. s 5 šilingi (okoli 48 Din) proti naši članarini 40 Din. in da namerava društvo letos prirediti dve znanstveni predavanji izven Gradca, prvo v Köflachu, drugo v Vrbju (Feldbach).

M. Ljubša.

V zalogi „Zg. dr.“ se dobi:

»Časopis« I.—XVII. po 10 Din.; letniki I., XI., XII. zv. 1 in XIII. so pošl. XVIII. letnik 30 Din., XIX. in XX. letnik po 40 Din.

Zgodovinska knjižnica, I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena 2 Din.

Zgodovinska knjižnica, II. oddel.: Prazgodovinske izkopline. Cena 2 Din.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabrijel Majcen k petdesetletnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča. 2 Din.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 2 Din.

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Broš. 25 Din.

Fr. Kovačič: Nadžupnija sv. Križa pri Rogaški Slatini. Broš. 10 Din.

Kragej Josip: Tolminski pravilnik. 2 Din.

Štrekelj dr. Karol: Historična slovnica slovenskega jezika. Snopič 1—3. Str. 1—139. Vsi trije snopiči skupaj 23 Din.; posebej prva dva po 10 Din. 3. po 3 Din.

Na razpolago je 1 izvod rajnega dr. Stegenška Dekanija Gornjegrajska (s slikami, broš.) za 50 Din.

Uredništvo je sprejelo:

(od 26. januarja do 31. avgusta 1925).

Publikacije Srbske kr. Akademije za l. 1924: **Glas srpske kraljevske Akademije**. CX. Drugi razred. 62. Sremski Karlovci, CXII. 63, CXIV. 64.

Posebna izdanja. Knjiga XLVIII, 18. Rešetar Milan, **Dubrovačka numizmatika**.

Knjiga XLIX, 19: Dr. Vladan Gjorgjević, **Crna gora i Austrija 1814—1894**.

Srpski Etnografski Zbornik, Knjiga XXX. Prvo odeljenje: **Naselja i poreklo stanovništva**. Ured. Jovan Cvijić.

Knjiga 18: Dr. Mal Josip, **Uskočke seobe i slovenske pokrajine**.

Spomenik srpske kralj. Akademije, LXII, Drugi razred 51.

Horák Jiří, **Ukoly a cíle národopisu československého**, Praha 1925, 138.

Narodna Starina, Ur. dr. Josip Matasović, Knj. III., zv. 7.

Zbornik znanstvenih razprav juridične fakultete univerze v Ljubljani. IV. Letnik 1924—1925.

Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. Ur. F. Popelka. Jahrg. XX, Heft 1—4.

Tesnière L., **Du traitement i de é en styrien**. (Mélanges publiés en l'honneur de M. P. Boyer). Paris 1925.

Tesnière L., **Sur le système casuel du Slovène**. Strasbourg 1924.

Tesnière Luc., **Les formes du duel en Slovène** (z atlasom), Paris 1925.

Čremošnik dr. G., **Naša trgovačka društva u srednjem veku**. (Ponatis iz Glasnika zem. muzeja u Bosni i Hercegovini XXXVI, 1924.)

Carinthiacus, **Položaj Slovenaca pod Austrijom i položaj Nemaca u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca**. Ljubljana 1925. Str. 32.

Český Časopis Historický, izd. Jos. Pekař, R. XXI, zv. 1—2, 1925.

Narodna Starina, Ur. dr. Jos. Matasović. Sv. 7. 1925.

Zbornik za umetnostno zgodovino, LV, št. 1—2, Ur. dr. Iz. Cankar in dr. Fr. Mesesnel. Ljubljana 1925.

Časopis vlasteneckého spolku musejniho v Olomouci. R. XXXV, č. 1—4. Olomouc 1924.

Premrou Mirosl., **Serie dei Vescovi romanocattolici di Beograd**. Quaracchi 1925. Str. 50.

Gjorgjević Tib. R., **Srpske svetinje u Palestini**. Skoplje 1925.